

Lató

2024. június
XXXV. évfolyam
6. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztők:
KOVÁCS ANDRÁS FERENC
LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:
Szerkesztők:

VIDA GÁBOR
ANDRÉ FERENC
CODĂU ANNAMÁRIA
FISCHER BOTOND
SZABÓ RÓBERT CSABA
MOLNÁR ROZÁLIA
SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:
Korrektor:
Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT
IRSAI ZSOLT

TARTALOM

OLÁH ANDRÁS:

nincs adat (Vers) ■ 5

VOLONCS ATTILA:

Árnyak árja, árnyak apálya (Novella) ■ 6

NAGY DÁNIEL:

Az emlékezés nem könnyű; A pláza melege meghozta
a kedvemet a jövőhöz (Versek) ■ 12

DEBRECZENY GYÖRGY:

kívánok nagyon jó tavaszodást; öntöttvas szemfedél;
emléktábla (Versek) ■ 14

CSABAI LÁSZLÓ:

Nyárligeti mesék II. (Novellák) ■ 18

BECSY ANDRÁS:

Sziszüphosz; Belső sáv; Az őz; Sziszeg (Versek) ■ 26

BÁNKI ÉVA:

A legboldogabb harapás (Novella) ■ 28

KESZTHELYI GYÖRGY:

Függvény; Hiszek egy partban; Bennem a félsz (Versek) ■ 32

JAKABOS ORSOLYA:

Beszélnünk kell (Novella) ■ 35

BÉRES BÍBORKA:

Hagyaték; Helyet kell csinálni (Versek) ■ 39

GÁL JÁNOS:

Beethoven; Dolgozói portré az Elmúlások Múzeumából (Versek) ■ 41

MAKÁRY SEBESTYÉN:

A háttérzajból (Vers) ■ 43

JANCsó ÁGNES:

Davidoff; A cseresznyefa; Azízgyemeg (Novellák) ■ 45

GERGELY EDIT:

Dorombolj (Vers) ■ 49

ZECK JULIANNA:

Fogalma sincs, mi bajom lehet (Novella) ■ 51

SZENTE B. LEVENTE:

Az ember viselt dolgai; Azonosít, elkülönít, ural;
Én-időmre emlékeztetsz (Versek) ■ 56

VARGA ILLÉS:

Rideglegény (Regényrészlet) ■ 59

ADY ANDRÁS:

Tényleg; Anya-növény; Látomás (Versek) ■ 68

LEVELES IBOLYA:

Önmegtagadó; Hites; Tolómérce; Csak ott; Sectio Cesarea;
Art nouveau (Versek) ■ 70

NÉZŐTÉR

SZEKERNYÉS TÜNDE:

Fekete március, avagy everybody let's rock (Kincses Réka:
Karácsonyozzatok velünk, vagy ússzatok haza) ■ 73

MOLNÁR FLÓRA:

Én így látom (Tompai Miklósról emlékezik a Marosvásárhelyi
Nemzeti Színház) ■ 77

SÉTATÉR

FEKETE VINCE:

Karácsony Benő, a „másik” művész ■ 80

LÁSZLÓ NOÉMI:

Húgom ■ 87

TÉKA

BÖJTŐ PÁL:

Odüsszeusz Párizsban (Ilarie Voronca: *Ulysses*) ■ 92

ANTAL BALÁZS:

Egy világ bejárása (László Noémi: *Pulzus*) ■ 96

BURKHARDT ZSÓFIA:

Vattacukor és könnyek a Nagy Hegy tövében (Luisa Gómez
Gascón: *El-Dzsebel. Történetek a Nagy Hegy tövéből*) ■ 100

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Remény a repedésben (Sándor Iván: *Tiltott terület*) ■ 106

TALÁLT VERS

SZERVÁC JÓZSEF:

Följegyzés ■ 110

NÉVJEGY

VOLONCS ATTILA ■ 111

Oláh András

NINCS ADAT

cigány a holdvilág
megzakkant az idő
elhervadt hóvirág
szirma a szemfedő

patanyom – halott föld –
emlék gyúl tűz helyett
minden perc összenőtt
sírod is elveszett

megfáradt angyal ül
hóban egy fűz alatt
vacogást szül a csend
szívedben heg maradt

múltad is szétázott
nincs többé kegyelem
hiába álcázod
megtört a félelem

megsárgult firka a
csontrészeg képeken
hiányról nincs adat
fogoly vagy – névtelen –

ellopott szemfedőt
kínál az alkonyat
Isten a rendező
– megőrzi titkodat

ÁRNYAK ÁRJA, ÁRNYAK APÁLYA

Sokan úgy gondolják, kacsintásokból és félmosolyokból egy ideje sejteni lehetett, hogy a döntő után Csiszér örökre elhagyja a várost. Persze az is lehet, hogy mindez csak fakuló jelek mérgezése: a Szefán nővérek állítólag már délelőtt levágtak egy kakast.

Lennél méhecske az öltözőben, ezt mondtad a tetőn, még mielőtt a kiömlött fehérbor erek útnak indultak volna a kiégett fücsomók között, el a szoknya mellett, a lehullott makkok felé. Három kellemetlen másodperc után megértettem, hogy ott figyelnél meg legszívesebben, pedig honnan is tudhatnál például az ellenőrzésről, arról is úgy hallgat mindenki, mint más férfitársaságok a páholytitkokról, hát még Dusnoki markolásainak számáról és erejéről, ha nem fáradt el. Mivel ő a kapus, ritkán fárad el, és nagy tenyere van. Miközben a liga kalászos-vöröscsillagos címere a földre hull, és kirobannak egy kultúra évezredes elfojtásai, vezérünk a falról vigyáz ránk, mert fontos, hogy a reform csípős szagok közt is jelen legyen. Kár, hogy kedves kis barlangunkba nemcsak mi járunk be, mondta is Csiszér, hogy úgy rajzoljunk agancsot a géniusz homlokára, mintha a város előtt rajzolnánk – azt persze nem lehetett megtiltani, hogy az üveglapon mindannyian a mosolyáig lőjük az ondót.

Letolt gatyával álltunk sorfalat a mesternek, aki egy pillantás után mindenkiről bediktálta az ítéletét Kukunak. Ketten-hárman mindig elgyengülnek, még a legfontosabb meccsek előtt is, pedig könyörögve kért minket, hogy legalább most gazdálkodjunk okosan a tesztoszteronnal. Hiába tiltakozott Vámos, hogy nem azért ilyen a színe, Csiszér mindenki faszának árnyalatait ismeri már, a körülmetéltek száraz makkjához is szeme van, ilyenkor nem a jóságos, nem a szenvedélyes: ezek kétségkívül a legszakmaibb pillanatok.

A taktikai eligazításon korábbi eligazítások emlékei jártak a fejemben, nem tudtam figyelni. Ilyenkor Csiszér, füzetével a kezében, úgy hever a nagy, ötszakaszos tornaszekrény tetején, mint a Vénuszok a reneszánsz tájképeken, hogy oldja a feszültségünket, és mert nem árt a tekintélyének. Voltak eligazítások, amik már ártottak, például a március 31-i, sokat tennék rá, hogy a többiek is emlékeznek még a dátumra, az aradiakkal játszottunk, akkor

is itthon, és megjelent az öltözőben Szedlák. Tudom, hogy nem szeretted hallani a nevét, mert nem bírsz rágondolni anélkül, hogy valamilyen zavaros formában el ne képzeld a testét, hosszú nyakát és kecskeszakállas mon-gúzarcát, a vicsorgását, ha kínozni és ha szeretni akar, de úgy kell történetet mesélni, hogy ne csak csalogasson, fájjon is.

Nem szeretem, ha csak a rám vonatkozó utasításokat fogom fel, az ad önbizalmat, ha a többiek feladatait is tudom. Bőven vannak rések a szebeni-eken, pedig azt te is tudod, hogy újabban az ország legdrágább csapata: egy jó szászért nyolcszáz márkát is megadnak a nyugatnémetek. De hogy hol, és ezt nekünk hogyan kellene kihasználni, képtelen voltam felfogni. Mindenestre, ha nagyon nyomnak, vissza kell mozognom Orsós felé, ami nem nagy lelemény. Csiszér nyugodtan sorolta a pontrúgások elvégzőit, nyomát se mutatta annak, hogy hónapokkal ezelőtt épp ez a testhelyzet szolgáltatta ki menthetetlenül egy régi ellenfélnek.

Két ennyire harcias ember gyerekkorba nyúló, megromlott barátságát egy kisvárosban szent titkok övezik, akár a rivális klubokat: a gyűlölet akkor is tapintható, ha a viszály történetét senki nem ismeri pontosan. Az ügy, amelyben Szedlák érkezett, nem egy járási párttitkár szintjén mozgott: megparancsolta, hogy hamisítsuk meg a tizenhetet hamarosan betöltő Sztojka és Csébi igazolását. Tudtuk, hogy Csiszér ezt egyébként is megtette volna, néhány város huszonéves henteseket is felküld, nem lenne ebben semmi rendkívüli. Talán a hangnem változtatta Csiszért önérzetétől szabadulni képtelen, konok vesztessé, talán az előnytelen pozíciója, talán a nyilvánvaló tény, hogy Szedlák kizárólag őt megalázni jött.

Hosszú, kilátástalan vita kezdődött arról, hogy meg szabad-e tenni ezt, és nem azért hallgattuk némán, mert nem tudtuk volna, hogy ostobaságot csinál, hogy szokásjogot sért, hanem mert tisztában voltunk vele, hogy valamiért csak ellenkeznie szabad. És az, hogy soha nem beszéltünk az esetről, jelzi, mennyire a hatása alá vont minket is Szedlák toronymagas alakja, rendíthetetlen önimádata, szemtelen játékai, ahogyan a helyzetről minden kulcsint lebontott, ahogyan kifejezte, hogy ő az úr, Csiszér vállára tette a kezét, majd úgy másfél perc múlva kutyának nevezte, szinte vakkantott a szó, mintha még torokból utána is morgott volna kicsit. Bizonyára előre eltervezte a gesztusok sorrendjét, ezért volt olyan színpadias és erős. Tudnia kellett, hogy Csiszér is hazudik és csal, de maroknyi függetlensége megköveteli majd, hogy igazat akarjon mondani, ha hazugságra parancsolják.

Szólnia sem kellett volna, csak ránk néznie, és puszta kézzel tépjük szét Szedlákot. De a megfeszített sem kért a végső órában tizennyolc légio an-

gyalt – épp Csiszér bátorsága és méltósága tette számára reménytelenné és fagyossá a mérkőzést. Nem fejezte be az eligazítást, és a mi lábunkban sem volt erő már, amikor felálltunk. Egyetlen szerencsénk, hogy mire az aradiak jöttek, már kijutottunk a csoportból, igen, akkor kaptunk nyolcat itthon.

Mindig fekszik a szekrényen, sohasem ül. Talán a korunkat élvezni leginkább, hogy még éppen gyerekek vagyunk, és a rövid passzok gyakorlása után, szusszanás és ugratás közben kétértelmű dolgokat mondhat az életről, amellyel úgy tűnt, évtizedek óta kivont karddal hadakozik, s körülötte lassan minden ember átáll az ellenfélhez. Vagy amikor a pályára lépés előtti érzékeny negyedórákban izzó türelemmel vértzetten elsorolja rendelkezéseit, és ott a szemében, hogy tudja, mi vár ránk, szerelem, becsvágy és magányos nyomorúság kietlen helyeken, viszontagságos időjárás, olvadó és visszafagyó rezsimek, ki tudja, milyen politikai ábrándok. De amikor beszél: ostobaság, nagyon boldogok lesztek, győzni fogtok. Ha nincs az öltözőben, az árnyékok sötétebben járnak a falon.

Még mindig nem értettem a korongok vándorlását a táblán. Csak azért nem szállt szembe vele, mert maradni akart, annyira fontos neki ez az először és utoljára megrendezett sorozat? Egyébként is valami zavaros fejű kiskáder ötlete lehetett, aki elhitte, hogy mi erkölcsi okokból nem rohanunk le Csehszlovákiát, és a szolidaritás jegyében a döntőt is az évfordulóra időzítette. Lehetséges, hogy Csiszérben is taktikai okok kerekedtek felül: naponta milliószer megesik, hogy nem a hős váltja meg az országot, hanem az ország a hőst.

Talán, ha külön, még egyszer elmagyarázná nekem, gondoltam, de már előtte tolongtunk, mindenkit hátba vágott, néhányunkat tarkón csókolt, majd kilökött minket a fényre, be a géppel vágott fű olajos szagába, ahol már a kezdőkörben vérző orral feküdt az ellenfél egyik játékosa, és fogadta a drukkerok kedvességeit arról, hogy ide legények kellenek. Az iszonyú hőségben mi is bemelegítettünk, majd még egyszer visszamentünk a hűvösbe, hogy ünnepélyes keretek közt újra kivonuljunk. A szél csak este érkezett meg, a himnusz alatt már Szőke orra is vérzett.

Annak, hogy itthon játszottuk a döntőt, annyi előnye mindenképp volt, hogy a tribünről vigyázott ránk az összes szív, amit Csiszér valaha megdobogatott. Mivel egymás közt szinte csak róla beszéltünk (kivéve áprilisban, amikor nagy csend lett úrrá a csapaton, és a statisztikák szerint a potenciánk is csökkent), róluk is tudtunk, valaki mindig először látta őket vele, másvalaki kiderítette, hol dolgoznak, egyeseknek az öltözködéshez volt jó memóriájuk, mások a lelkialatról vontak le folyamatosan frissülő következtetéseket.

Neveket ritkán használtunk, az ismertetőjegyet mindig az első megfigyelő hozta, így Fábián: a magányos dáma; Vikol: az elvirágzott, öntudatos ötvenes; Dusnoki az angoltanárnőről: introvertált libuci; Szőke: a véres életű; én: akinek fűzfalevelek voltak a hajában.

Szedlák közepén ült a nagyon közelinek tűnő díszpáholyban, ritkán látható feleségével, Emmával az oldalán, aki mintha inkább a kispadot leste volna az éneklő, kidüllesztett mellű kezdőjátékosok helyett. Hosszú szempillái alatt örökösen remeg a fagyott, porcelánkéék bogyós gyümölcs: ilyen tekintete van egy asszonynak, akinek a férje golyóstollakat dugdos a kamasz lányok seggébe. Nem tudtam nyugtatni magam azzal, hogy egy távoli színpadon, húsz-harminc lánnyal versengve te jóval fontosabb énekeket éneksz, mint egy almafa az erdő fái vagy liliom a tövisek között, és kivillannak ajkad alól a frissen fürösztött juhok – csak a hiányt láttam a lelátón, és arra gondoltam, hogy veszíteni fogunk, akkor meg fölösleges volt Csiszérnek fél-éven át önuralmat gyakorolnia.

Nem mintha szemedre vetném, hogy az elalvás előtti gondolataidat te sem mondd ki, és titokban arról álmodozol, hogy te is leszel majd a magyarádásban, mint Panek Kati. Apád, aki szintén véres életű, ő is mindig azt mondja, hogy olvadás van, menj és énekelj, amíg énekelhetsz.

Szinte rögtön a középkezdés után gólt kaptunk: Orsós belsővel szeretett volna passzolni nekem, de rosszul találta el, a szebeni középcsatár lecsapott rá, és Dusnoki nem tudta fogni. Talán mondott valamit erről Csiszér, talán ez a hiány csapott le most, valószínűleg máshol kellett volna lennem éppen, és a helyezkedésem lepte meg Orsóst, aki láthatóan inkább magát vádolta. Pedig a feléd küldött rossz passz is furcsa úrt okoz, és legalább annyira zavarba ejtő, mint amikor az ujjas lábtyűdet viseled, ha nálatok vagytok. Csébi káromkodott.

Arra jutottam, hogy magasabban fogok játszani, de az undokok amint megszerezték a labdát, mindig passzolgatni kezdtek, úgyhogy meguntam a cicázást, és megint hátra húzódtam védekező középpályásnak. Tudod, mennyire hirtelen le tudok tojni mindent, amikor végre elkezdek megnyugodni: nagyjából olyan kényelmesen sétálgattam, mint amikor a legnagyobb hóesésben a kaszárnya felé kerültünk haza, hálaadó mise után, és az árnyékok nemcsak mögöttünk nőttek nagyra. Jó volt a télre gondolni, arról beszéltél, hogy a Kritérion Horizont-sorozatában néha vannak sehová nem vezető jegyzetjelek, talán mert egy szerelem, az legalább két hiányra irányítja rá a tekintetet. Ki számolja meg *A pármai kolostor* és a *Veszedelemes viszonyok* hiányait? Te talán megfejtetted volna az úrt Csiszér szenvedélyes tekinteté-

ben is. Emlékszel, milyen gyanakodva fordulgattak vissza a posztókabátos Te Deum-specialisták a nagy hóropogásban? Mikor eldörrennek a hátunk mögötti padosorokban, nem is gondolnánk, milyen gyors mozgásúak, amikor találkoznak az árnyékaikkal.

Undorító játékkal teltek a percek, aztán még a félidőt lezáró sípszó előtt nem túl indokoltan lerúgták Fábiánt, rohantak a Szebán nővérek, bokáink és térdeink ápolói, országszerte kísérőink útjainkon. Utak Romániában: mekkorát zökken ez a mondat! Az idősebbik, Márti úgy tesz, mintha abban a hitben élne, hogy csak azt rúgják meg, aki szabálytalanul játszik, ez úgymond a büntetése. Egyszer nekem is mondta, miközben letámogattak: felhorzsolja magát, aki nem a járt úton jár.

Az öltözőben Csiszér egy szót sem ejtett arról, hogyan tudunk lehetőségeket kialakítani, csak annyit mondott királyi nyugalommal, hogy nem baj, ha nem nyerünk, de jó lenne, ha mindenki megtudná, milyen az, amikor nálunk van a labda. Kiment és mi megbeszéltük, hogy ez azt jelenti, annyira kívül van már a következő negyvenöt percen, hogy igazából eszébe sem jut, hogy tényleg veszíthetünk. Bár a hangulata szöges ellentétben állt a mienkkel, valójában minden eldőlt, leszámítva azt a kérdést, hogy az ügyes mellébeszélés vagy az elhallgatás visz-e közelebb az igazsághoz. Jól éreztük, hogy amint újrakezdjük, folyamatosan üvölni fog a vonal mellől.

A többiek szerint engem szeret a legjobban, pedig Csébi a kapitány és Barabás lövi a legtöbb gólt. De minden jól fejlett társadalomban vannak teoretikusok: különös teher és különös öröm, ha kizárólag azért tartanak, mert érted a játékot. Amikor magához intett egy kirúgásnál, tenyerét a nyakamra helyezte, meleg és száraz volt, csak annyit mondott, hogy a négyesük a kontráknál Vikolt kíséri, szorosan magához ölelt, majd visszalökött a pályára. Minden olyan egyszerűvé vált: a rövid passzokat a hatosuk volt hivatott elvágni Sztojka felé, de a négyes szélén maradása miatt három-négy másodpercig kényelmes tér nyílt. A következő labdakihozatalnál kicsit tologatni kellett, amíg felfejlődünk, aztán küldhettem a mély indítást Sztojkanak, aki utolérte és bevágta.

A másodikat tizenegyesből lőtte Barabás, Csiszér el sem mosolyodott, és került a lelátó tekintetét, amikor átvettük a kupát.

Nem ült a díszasztalhoz sem, velünk evett (azazhogy nem evett) a japánakácok alatt, ahol már tényleg nagyon vártalak. Az öröm hevében kibővített ünnepségek idején a spontán meghívottak köre szalad ki igazán a szervezők kezéből, ha vannak ilyenek – a sok ezer néző közül a legszórakoztatóbb fickók bukkantak fel a csapoknál, és lányok, akiket azelőtt sohase láttunk. A

párt feltáruló nyárikertje tágas volt, de az észszerű utakat elállták az asztalok, így ha sötétedés után el akartunk jutni a hátul kialakult, lampionokkal oldalról megvilágított táncterre, összevissza kellett kanyarognunk a málna, a szeder, a szamóca és a ribizli között, ha nem akartuk legázolni őket. Ilyenkor a szelídgesztenyék és a fanyarkák alatt néhány fehér testrészt is felfedeztünk.

Mindenki szeretett minket. Hat kolbászt kaptunk fejenként, végtelen sört, és úgy tűnt, a legyőzött ellenfél kapitánya harminc is megvan, és semmilyen emberi nyelven nem beszél. Szedlák túlságosan el volt foglalva a távolról jött funkcionáriusokkal, megértő, nyájas és kíváncsi volt velük, és mintha minden második pillanatban zavarba jött volna, nem annyira a többiek szavaitól, inkább saját arckifejezéseinek változatosságától.

Már a gyógyszertárnál járhattál, amikor az időegységek tágulni kezdtek néhány higgadt és csendes lépés hatására – ezeket a legnagyobb hangzavarban szokás megtenni, csak úgy van értelmük. Emma egy öreg sztálinista költővel beszélgetett, valamiért álltak. Emma hátrafordult, és meglepetésében a kezével együtt a poharát is nyújtotta. Csiszér elvette és kiitta, majd az asztalra tette, és úgy vezette őt keresztül a kapkodó tekinteteken, mint aki halni indul.

Nem kerülve a rozsdás acélszobrok felé, át a szedren, át az áfonyán.

A lampionok himbálóztak a szélben, ezért a tapintatlanul odaseregglők (bocsáss meg, hogy olyan sokáig kerestél) vagy távolról nyújtózkodók csak akkor örülhettek, amikor a fényfoltok néha találkoztak azoknak a foltjával, akik úgy kapaszkodtak össze, mint akik ismerik egymás testét. Megérzed, ha másnak is teher a sötét. Nem kellett szétnézni ahhoz, hogy tudd, mindenki őket lesi, az is, aki elsőként viszi majd a hírt Szedláknak, mert ő úgy a hízelgők közé szorult, hogy a székét sem tudta kijebbi tolni, amikor letették mellé az üres poharat, és az arca ismét meglepte önmagát.

A foltok néha nagyon egyértelmű dolgokat rejtenek el. Emma visszacsókol, aztán újra eltűntek. Nem kellett hátranézni ahhoz, hogy tudjam, ki érinti meg a vállam, szinte még a táncosok felé mondtam, hogy rohanjunk. Azt már nem mondtam, hogy mindegy, milyen csaliton át, mindegy, milyen tisztásokra vagy sziklákra vagy patak mellé. De el innen, ahol hamarosan mindenki visszanyeri a nyugalomát, és bizonygatni kezdi, miért volt mindez várható.

Valami mindenesetre motoszkál a fejem mögött, és csak annyit tudok, hogy nem sün. Aki olyan sokat félt, mint te, a tarkója alá lenkendőt terít le a harmat ellen, valószínűleg zöldet. *-okat nézel, szép *-om.

AZ EMLÉKEZÉS NEM KÖNNYŰ

A sírt dicsértük meg.
Nem a szerzetes türelmű
Mercedest a parkolóban,
pedig az is szép. És nem is
a márványlapok között megbúvó
csendet vagy a potens naplementét,
amit a szomszéd síron állva fotóztak.
Csak a sír hozott minket lázba.
Hogy minden a helyén van,
mint egy sorsjegyen. Például
a színek komplementer egysége
mellett a számok is jól láthatóan
mutatják a legfontosabb információkat.
De ez még semmi: az élő- és művirágok aránya
szintén barátságosan alakult.
Milyen szerencse – gondoltuk.
És megdicsértük.
Ahogy évről évre növelte a vásárlóerejét.
Azt nem. Ahogy azt sem, milyen serényen
táplálta a tüzet hajnalonta. Arról sem
emlékeztünk meg, milyen technikásan
szellőztette ki a Volkswagen Passatját,
amit költöző madarak magabiztosságával vezetett.
A paradicsomlevest is szerette.
Egyáltalán nem gondoltunk rá.
Sírnom kellett volna. Tudom.
De a tengert is a csak a Hold
kényszeríti a partra. Akkor meg
minek erőlködjek?

A PLÁZA MELEGE MEGHOZTA A KEDVEMET A JÖVŐHÖZ

Erőn felül teljesítenek a Pad Thai wokjai.
Az, hogy csak nekem van bátorságom
észrevenni ezt, még nem jelent semmit.
De nem állok meg itt. Útjára engedem a tekintetemet.
És mit látok? Felkészült séfek könyökpróbáló
mozdulataiban is ott a bizonytalanság.
És hogy az őrlágon készült ételek
jobban fogynak nagycsaládosoknál.
Mint a tojáshab, dermedten állok.
De elég az ontológiai sikereimről. A pláza melege
meghozta kedvemet a jövőhöz. Kinek nem.
A hús sül. Én álmodozom. Közben
a hamburgeremet átjárja a plázaszél,
és egy hipermarket épp most realizál
hatalmas profitot a mandarinillaton.
A többit majd otthon elmesélem.

KÍVÁNOK NAGYON JÓ TAVASZODÁST

Henri Michaux nyomán

nem és megint csak nem
egyáltalán nem szándékozom
részt venni ebben
tartsa ezt szem előtt
mondja meg nekik
hogyan nekem nem kell a díjuk

ön szereti magát
kirakatban látni?
megtiltok minden előadást
kategorikusan és véglegesen
ellenzek minden újradíadást
és lekötelezne
ha visszaigazolná mindezt

kérem ne szerepeltessenek
antológiájukban
és ne számítsanak rám
hogyan írok a festészetről
miből gondolja ön
hogyan nincs semmi dolgom?

higgye el végeztem a konferenciákkal
nem határozottan nem
a legcsekélyebb mértékben sem
működöm közre tevékenységükben
kiáltványaikban folyóirataikban
tervük számomra kényszerzubbony

visszaautasítom hogy bármely
szerkesztőbizottság vagy akadémia

tagja legyek
nem engedélyezem jövőbeli
szerepeltetésem kiállításokon
és előadásokon

nem lesz fénykép rólam
sem egyéni sem csoportos
soha nem beszélek mikrofonba
inkább robbanjon fel minden rádió
és nagyon kérem hogy ne
ne helyezzenek el emléktáblát
az épületen ahol születtem

kérem fogadja nagyrabecsülésemet
kívánok nagyon jó nyaralást
telelést ősziélést tavaszodást
önnek kedves feleségének
és mindenkinek az égvilágon

ÖNTÖTTVAS SZEMFEDÉL

Henri Michaux nyomán

és itt van mindig élőn a szemfedél
amely önmagában hordoz valamit
öntöttvas szemfedelek üzemzavara
miamanó meg tudja rosseb
nézze én magam semmit sem tehetek
addig is tessék megtartani az ünnepséget
vagy a balsorsot
és tessék szépen leülni megpihenni
a balzsamozó műhelyében
nézni a nyugvó éjt a kérlelhetetlent
lassan felágaskodni
és királya nyakát kitekerni
de megbántva érezni magát

mert a tiszteletet hiányolja a barma
és a szemfedelet
ő tervezett számunkra várost
csupa rongyból és betonból

csikorgó csontváz sohase tudtalak
kinevetni követni megkövezni
nem könnyű vasmarokkal gyengé(d)nek lenni
helyet szorítani kátránynak gyantának
bitumennek cédrusolajnak
és máris ott találjuk magunkat a bal
a balzsamozó műhelyében
a végtelen lépcső alsó fokán
és szívjuk a türelem hosszú pipáit
bohóc lép ki a falból és azt kiabálja
nézze én magam semmit sem tehetek
ön pedig fáradjon ki
egy eszményi egyszemélyi kijáraton át
odakint egy szarvasmarha akar újjászületni
de hol van az ember aki a papát
akarom mondani a papagájt elpáholja
hol van az az örökké élő

öntöttvas szemfedél?

EMLÉKTÁBLA

avagy a kitartás jutalma

Henri Michaux Párizsban 1969 január 11-én kelt
Jean Hanonnak a Namur Tartományi Kormány
emlékbizottsága vezetőjének címzett válaszlevelében
köszönetet mond hogy értesítette
a bizottsági kezdeményezésről miszerint
emléktáblát helyeznének el az épületen ahol született

*szeretném ha nem tennék – írja
ellenzem a tiszteletadás minden ilyen formáját
merem remélni hogy kedvét tudja szegni
a bizottság tagjainak
s nem térnek vissza erre halálom előtt*

három évvel Michaux halála után
emléktáblát helyeztek el
a szülőháza helyén álló bank homlokzatán:
„Itt született a költő Henri Michaux, 1899–1984”
de nem úszta meg ennyivel
Brüsszelben teret Párizsban utcát neveztek el róla

NYÁRLIGETI MESÉK II.

1. Órák

Borona Miklós magyar királyi leánygimnáziumi magyartanár minden májusban megkérte egy végzős diákja kezét. Rendre kosarat kapott. Másnap dolgozatot íratott, ezzel a címmel: „Hogyan kell viselkedni, ha valakitől házassági ajánlatot kapok?”

Vannak bolondok, akiket jobban szeret a nép, mint hogy megbotránkozna rajta. A lányos apák sem lihegték becsületsértésért bosszút Borona ellen, még valamiféle dicsőséget is learatott az a leány, akit a tanár megpróbál megnyerni magának.

Pedig hát, persze, képtelenség az egész. „Egy fiatal lány meg egy ilyen szőrös, vén majom?”

Ám sem Borona, sem a város közönsége nem volt tisztában azzal, hogy a sors (vagy Gondviselés?) a dolgokat párosával teremti. Minden nyúlhoz teremt bokrot, minden hadsereghez teremt ellenséget, minden szekérhez lovat, minden kútkávához kútágast. Minden bolondhoz egy másik bolondot.

Amikor Borona Miklós megkérte Potolszky Genovéa kisasszony kezét, a lány (aki évek óta erre várt, mert vonzotta a férfi ormótlansága, és „hadd pukkadjanak meg a lányok az osztályban”) pukedlizett és elmosolyodott:

– Tisztelt tanár úr, lehetségesnek tartom az egybekelésünket. Várja meg, míg leérettségizek, aztán udvaroljon nekem rendesen. Vigyen kávéházba, színházba, vasárnap korzózni. És mindenekelőtt jelentkezzen be a szüleinél.

A nagy hír futótűzként terjedt. Sokan nem pusztán örültek, hogy végre valami igazán vicces dolog történik, de meg is voltak győződve, hogy ez a házasság az égben fog megkötteni, a pár boldog évtizedek elé néz.

Lezajlott a kézfogó, Potolszky Alfréd könnyezve adta oda egyszem lányát Borona Miklósnak.

Nyárliget felfogása régóta nem volt egységes a tekintetben, miként viselkedjenek a jegyespárok. Az egyik frakció szerint semmiképp ne találkozzanak egymással az esküvőig, nehogy bűnös testi kapcsolatba esve elbukjanak a boldog és törvényes végkifejlet előtt, mások szerint viszont minél

gyakrabban találkozzanak, de csak nyilvános helyeken, sok ember előtt, ami megóvja őket az elbukástól, és egyébként is olyan izgató dolog házasságra készülőket mustrálni, nem szabad ettől megfosztani a város közönségét.

Borona Miklós és Potolszky Genovéva meglátogatták a Bessenyei Társaság soros előadását, a városi tornabemutatót, a leventebemutatót, a rezesbanda koncertjét a Benczúr parkban, a jótékonysági árverést a Koronában és a Vígsház vendégházát.

Viszont közönség nélkül mentek el, Genovéva kérésére, Borona Miklós albérlébe.

A lány úgy tervezte, azonnal ledobja a ruháját, amint belép, de amit látott, megakadályozta ebben.

A szoba tele volt kakukkos órával. Az ágy felett kerek tizen. Egy sorozat darabjai. A kakukkház mindegyiken alpesi hűtőt formázott. Az ablakok és a kémények eltérők voltak. Az ajtókon lévő betűk összeolvasva: Bärenbichl. Órák a komód fölött, a komód tetején és a komód oldalán. A könyvespolc elválasztó lemezein annyi, hogy nem is látni a könyveket. És az ágy alatt is órák.

– Ez mind működik is? – kérdezte megrökönyödve Genovéva.

– Igen. Karbantartom őket. Bár nehéz alkatrészeket beszerezni.

– És minek ennyi?

– Húsz év munkája van ebben a gyűjteményben. Az elsőt még keresztapámtól kaptam.

– Mi-nek eny-nyi!

– Mindjárt meglátod. Ülünk le, már csak két perc van délig.

Amikor a száz gépmadár elkezdte a tizenkét kakukkolást, Genovéva befogott füllel a párna alá bújt. Onnan kiáltott ki:

– Válassz: az órák vagy én!

Borona Miklós, mi mást tehetett volna, a kakukkos órákat választotta.

De fájdalmasan viselte Genovéva elvesztését. A következő évben nem kérte meg senki kezét. Így dolgozatot sem íratott arról, hogyan viselkedik egy rendes lány, ha házassági ajánlatot kap.

Az azt következő évben viszont már megkörnyékezett egy végzős lányt. Életkedve kezdett visszatérni.

2. Kedves

1971. augusztus 21-én ébredtek fel először új otthonukban azok a szerencsések, akik az elsőként átadott nyárligeti panelházban kaptak lakást. A Jósavárosban. (Bár ezt a nevet csak később vette fel a lakótelep, 71'-ben még mint VII-es lakóközteret emlegették.)

Az anyós vizslató szemétől, a kútvíz hordásától, a közös udvari vécéhasználatától megszabadult fiatal, kétgyermekes (két gyermek vállalása feltétel volt a lakásigényléshez) házaspárok tipikus építési területet láttak. Darura váró panelek, betonkeverők, szurokolvasztók, földgyaluk, úthengerek, teherautók, munkásbarakkok. És a múlt maradványa: legázolt szőlősorok, leterített vagy dőlőfélben lévő vályogházacsákák, egy üres galambdúc, kapuk, amelyek már sehová sem nyílnak, földútszakaszok, egy nádas, aminek már elszivárgott a vize.

És közvetlen az új háztömb előtt egy békésen legelésző lovacska. Hogy kerülhetett ide? Az építkezéshez bizonyosan nem használják. Kóbor kutya és macska rengeteg van a városban, de kóbor ló?

A lakók lemennek hozzá, és megsimogatják. Engedi. Vigyorog. Az almát, répát elfogadja. Nyerít boldogságában.

„Kedves” lesz a lovacska neve. Ahogy sorban telnek meg a lépcsőházak, az úttörő foglalkók rögtön megmutatják a frissen beköltözőknek a környék nevezetességét. A gyerekek Kedvest simogatva indulnak szeptember elején az iskolába, és hazatérve neki adják az uzsonnára kapott almát. A ló a farkát csóválja elégedettségében.

Egy nap azonban elfogja a kedvetlenség. Topog, forgolódik, elindul a félkész ABC áruház felé, de meggondolja magát, visszafordul. És kedvenc helyén, a földdepó árnyékában végleg ledönti a fáradtság. Nyerít, forog. És ellik egy kiscsikót. Ez már szenzáció! Még a *Kelet-Magyarország* is megírja. Van már a lakótelep népének két gyámolítottja is: Kedves és Kiskedves. Az általános iskola biológiatanára figyelmezteti a gyerekeket, nehogy felüljenek a csikóra. Együtt járatja az anyaállatot és utódját.

Eljön a hideg idő. A lovacsákák egy szerszámraktárba kerülnek. Átvészelek a telet.

Márciusban hangos nyerítéssel köszöntik a Napot és a környéket. Cserébe záporoznak feléjük a gyümölcsök. De a frissen sarjadt fűnél nincs jobb. Nincs még beton a köztereken, lehet legelni.

Viszont amikor a tanács megépíti a telep első nagy virágágyását, és Kedves meg Kiskedves leharapdálják a nyíló árvácskákat – beteljesedik a sorsuk. Elviszik őket virslinek.

3. Életmű

„Amikor messze jársz, lélekben ott leszek én is

Amikor visszatérsz, kicsivel több leszek én is...” – áradt a hangszóróból a nemzet hősné címzett dal az LGT/Neoton (kissé bizarr) formáció előadásában.

Ádámnak ez a második randevúja volt Hédivel. Az elsőn, amikor egy karatefilmet adtak a belvárosi moziban, a fiú a film helyett folyton a lány vállát figyelte. Szerette volna átkarolni Hédit. Nem merte. Most viszont úgy jött ki a lépés, hogy a tömeg sodrásától védendő, maga elé engedve szerelmét, egyúttal a pajzsává is vált, valósággal egymáshoz préselődtek. Ennyi öröm elég egy életre. Pláne egy napra. Ami azért tartogatott még valamit. Bercit. Farkas Bercit. A *mi* Bercinket. Az első magyar úrhajóst. Aki háromszorosan is szabolcsi. Gyulaházán született, Várdán érettségizett, a nyárligeti sportreptéren emelkedett először a magasba. És egy Kazahsztánban, majd a Világűrben tett kitérő után ismét visszatért övéihez. Nyárliget pedig ujjongva fogadta. A Stadion utat fellobogózták, az emberek tömött sorban integettek a nép nagy fiának, aki nyitott díszautón közeledett a stadionhoz. (Pár éve Breznyev jött. Őt is sokan megnézték. Fogadásokat kötöttek, ki fog-e esni a járműből.)

– Nahát! Észrevett! – ujjongott Hédi, mikor Berci elhaladt előttük. – Visszaintett! Esküszöm, nekem intett...

– Mert van ízlése. És ő hogy tetszik neked?

– Aranyos. A tévében kicsit esetlen. Hihetetlen, hogy a világűrben járt. Milyen messze van az?

– Sok millió kilométerre.

– Akár leszállhatott volna a Holdra is.

– Vagy a Napra! – tette hozzá Ádám, és nevetett volna saját szavain, ha a tőle jobbra álló, svájcisapkás, fekete, vastag műanyag keretes szemüveget viselő alak rá nem förmed:

– Fiacskám, hogy a fenébe mondhattál ilyen marhaságot?!

– Jó... jó napot, tanár úr! A tanár úr kis kijött?

– A világűr a Kármán-vonalnál kezdődik, amely 100 km-re van a Föld felszínétől. A Szaljut-6 űrszonda távolsága a Földtől 220 és 275 km között ingadozik. A Hold távolsága a Földtől 384 400 km, tehát Farkas Bertalan-nak, a nagyobb értékkel számolva is az 1398-szorosát kellett volna megtennie annak a távolságnak, mint amit ténylegesen megtett. És a 1747-szeresét, ha az objektumnak a Földhöz legközelebbi távolságát, a periapsziszát vesszük alapul.

– Értem, tanár úr... akkor a Hold még tényleg messze volt onnan.

– A Nap pedig 150 000 000 km-re van a Földtől. Vagyis 390-szer olyan messze, mint a Hold. És akkor még a rettenetes forróságról nem is beszéltünk!

– Én ezt csak úgy...

– Mert biztosan te is csak beatbandás szennylapokat olvasol ahelyett, hogy felkészülnél egy ilyen rendkívüli esemény...

Szerencsére ekkor a közönség elindult a lelátók felé, Ádámék elsodrótak a kellemetlen szomszéd mellől.

– Ki a frász volt ez? – kérdezte Hédi.

– Tollberg, matfiz tanár a suliból.

– Az a Tollberg?

Tollberg Vendel, a nyárligeti Deák Ferenc Gimnázium tanára korrekt, megbízható kolléga volt. És pedáns. Ami vonatkozott az óraterveire és a munkaközösségi beszámolóira is. A számokkal és a számokért élt, egy tanév történéseit is statisztikai számokká konvertálva összegezte. Sorrendbe rakta az általa tanított osztályokat a matematikából elért osztályátlag alapján. Aztán aszerint, hogy ez a korábbi évekhez viszonyítva emelkedést, stagnálást vagy visszaesést mutat. Vizsgálta az érdemjegyek szóródását, a szóródás változását, és hogy a változás a jeles vagy az elégséges felé tendál. Elemezte, mely osztályoknak mi az erőssége. A szóbeli felelet? A röpdolgozat? A bizonyítás? Vagy esetleg – ilyen is volt – a témazáró? Egy adott osztály átlagban hány százalékban készíti el a házi feladatot, s ebből mennyi a jó megoldás, és hogy a házifeladat-írás területén egyre lelkiismeretesebbek vagy egyre hanyagabbak a tanulók. És még... De talán elég is ennyi szempont említése.

Tollberg hivatásának tekintette a pedagógusi pályát. Szeretett új anyagot feldolgozni, gyakoroltatni, szakkört vezetni, matematikaversenyre felkészíteni, a Megyei Pedagógiai Intézet Módszertani Leveleiben másokkal is megosztani a tapasztalatait.

Legjobban mégis buktatni szeretett. Főleg évisméltásra! Úgy érezte, ön-maga és a tanított tárgya presztízsét is növeli egy-egy dadogó, a hiábavaló

küzdelmet feladó diák. Bár Tollberg általában tartózkodott az alkoholtól, a pótvizsgáztatás után rendre betért a Füstösbe meginni egy rumot, hogy az örömrésztől túlzottan is felajzott idegeit megnyugtassa.

Természetesen a bukásokról is vezetett statisztikát. S egy júniusban (egyébként 1980-ban, vagyis a moszkvai olimpia évében) olyan felfedezést tett, amelytől alig kapott levegőt. Elsápadva nézte át újra a kimutatásokat. A '72-'74-es tanéve volt az első, amelyet a Deákban töltött. Ekkor nem bukott senki osztályismétlésre. A következő évben már igen: 1 fő. Az azt következőben ugyanennyi. '77-ben három fő, '78-ban öt, '79-ben nyolc, '80-ban pedig tizenhárom.

0, 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13 – vagyis az adott szám mindig az előtte lévő kettőnek az összegéből keletkezik. Ez bizony a Fibonacci-sorozat! Ami az arany-metszés mellett a matematika leglényegibb harmóniáját jelenti.

És mi következik ebből? Az, hogy a következő évben huszonegy diáknak kell buknia.

És Tollberg úgy irányította a feleltetéseket, olyan nehézségű dolgozatokat állított össze, úgy adott – vagyis nem adott – lehetőséget a tanév végéhez közeledve a javításra, hogy júniusban éppen huszonegy diákot zárhatott le elégtelenre.

Ezt viszont már nem nézte jó szemmel az gimnáziumigazgató, Portokál Tivadar. Az apró kis ember előadást tartott Tollbergnek a generációs hullámvölgy közeledéséről, hogy az intézménynek meg kell tartania a diákjait. Határozottan kérte kollégáját: a pótvizsgán legalább a diákok háromnegyedét engedje át. Tollberg kikérte magának, hogy beleszóljon valaki is abba, milyen érdemjegyeket adjon. Arról csak saját lelkiismeretének kell elszámolnia. Portokál folytatta volna a meggyőzést, azonban Tollberg felkapta a főnökét, és kidobta az ablakon. A szerencsétlen ember nyolc métert zuhant, egyenesen a Vörös hadsereg utca aszfaltjára, ahol is elgázolta egy Trabant személyautó.

Az igazgató nem halt meg. De egész életére megrokkant. Tollberg pedig intézményt váltott. A nyárligeti Deák Ferenc Gimnáziumból a nyárligeti börtönbe került.

Nehezen szokta meg az új környezetét. Nyáron a negyven, télen a tizenöt fokot, hogy senkit nem osztályozhatott, semmiről nem kellett beszámolót írnia, nem bízták meg előadás tartásával.

Unalmában számolgatni kezdett: Hány elemből áll egy vaság. Hány vaság van a börtönben, s ezekhez összesen hány alkotóelemet kellett felhasználni. Hány elítélt érkezik és távozik havonta, időben hogyan változik

a frissen elítéltek és a szabadon engedettek száma, s a változás vagy csökkenés milyen algoritmus szerint történik. Nem fedezett fel törvényszerűséget. Egészen addig, míg a börtöncella csupasz tégláit meg nem számolta. 11 191 téglát építettek be a falba. Érezte, itt egy nagy titok van elrejtve. Ami vele is kapcsolatos. S ha vele kapcsolatos, akkor nyilván az életkorával. 44 éves volt, ezért a 11 191-et elosztotta 44-gyel. Az eredmény: 254,2. Biztató, de még nem eléggé tömör. Kell hozzá társítani egy igazán elemi számot. Ami mi más lehetne, mint a π , a kör kerületének és területének kiszámítását lehetővé tevő csodálatos szám. 254,2 osztva 3,14-gyel: 80,95. Tollberg izgalmaiban dörzsölni kezdte a ceruzát két tenyere között, és az inge ujjával kitörölte az izzadságcseppet a szeméből: három csodás szám is elérhető közelségbe került. A 100, a 10 és a 12. A 80,95-öt 1,24-gyel kell megszorozni, hogy 100-at kapjunk. 1,24 – az egy semmi, nevetséges számocska. 10-et 8,95-tel kell megszorozni, hogy 80,95-öt kapjunk. A 8,95 is olyan jelentéktelen. De ha a 100 és a 10 kiesett, hogyan jutunk el a 12-ig, az ősi alapszámig, amelyet Mezopotámiában is használtak a tizenkét holdforduló által inspirálva a tízes számrendszer bevezetéséig? 80,95-öt meg kell szorozni 0,148-cal, hogy 12-öt kapjunk. 0,148-ról semmi nem jutott eszébe. 12-t 6,745-tel kell megszorozni, hogy 80,95-öt kapjunk. Ez a 6,745 nem rossz. Fontos részszámok egymás után minden húhó nélkül. 6! Miből van 6 Nyárligeten. A templomok. Van két katolikus, két református, két evangélikus. Az 6. De van temploma a zsidóknak és a baptistáknak is. Meg a metodistáknak. Középiskola? A Deák, a Széchenyi, a Kossuth... Már több mint tíz középiskola van a városban. Étterem? Az is több van, ráadásul nem is tudja, mennyi, mert nem látogatja őket. Buszjárat? Már a kilences buszvonalat is beindította a város. Sőt, van 9A is. Szobrok? Trafikok? Igen, hat trafik van. Három a központban, egy a buszállomásnál, egy a vasútállomásnál, egy a stadionnál. De tavaly még hét volt, csak a Jósánál lebontottak egyet, mert bővítették az utat. Ó, hát itt rejtőzött a 7! Tehát már megvan a 6 és a 7 is. Ami összeadva ráadásul 14. Aminek a végén ott a 4-es. A kis huncut, hát itt bújt el. Már csak az 5-ös hiányzik. De hisz az is megvan! A téglák darabszámának első számjegyét hozzá kell adni, és a 4-esből rögtön 5-ös lesz. Tollberg felnevetett. És gyorsan ellenőrizte. 12 szorozva 6,745-tel, aztán szorozva 3,14-gyel, aztán még a csodaikérszám-életkorszám 44-gyel, s kijön eredménynek: 11 182. Van 9 eltérés a kiinduló 11 191-hez képest. Hát persze, mert néhány végtelenbe nyúló törtet egyszerűsíteni kellett. No, de maga a π mint 3,14 is egy egyszerűsítés. S ha jobban megnézzük, néhány téglának igencsak kopott már a sarka. Ha a kopásokat összeadjuk, éppen kijön 9 téglányi hiány. És

mindennek a kulcsa a π . Meg az ő életkora. Kinézett az ablakon. Javában folyt a börtön új szárnyának alapozása. Belélobbant a rettenetes felismerés, milyen veszélybe kerül statikailag az új épület, ha a felhúzásához használt téglák száma nem lesz osztható 44-gyel. Azonnal dörömbölni kezdett a cellaajtón, hogy kihallgatást kérjen a börtönparancsnoktól.

Tollberg Vendel ismét új intézménybe került. A nagykálói pszichiátriai szakkórházba.

A szanatórium gyönyörű parkkal és remek könyvtárral rendelkezik, a tanárnak így itt is volt ideje és módja a létezés titkain merengeni.

SZISZÜPHOSZ

Nagygyanté után az Útkaparó kocsmá
és a sínek között egy ember feküdt az
úton a biciklijével, majd megmozdult,
belekapaszkodott a kormányba, talpra
állt, és felhúzta magához a kerékpárt,
aztán visszazuhant a bicajjal együtt,
és ez így ment, talpra állt, majd visszazuhant,
talpra állt, és visszazuhant, be van baszva,
mondtam, az meg próbálkozott, talpra állt,
aztán visszazuhant, próbált talpra állni,
de nem sikerült, jobb az ilyet elkerülni,
mondtad, enyhén elfordítottad a kormányt,
és lassan elindultunk.

BELSŐ SÁV

Felfénylik a sejt, s tilakká érik lassan az
ében elefánt homlokán, majd osztódik ketté,
buggyannak el egymástól az ikrek, s míg
egyre duzzad az űr közöttük, betörnek a térbe,
felégetik a fekete baldachint és a kormos szőnyeget,
madarakat, denevéreket, gyíkokat vakítanak el,
cikázó rovarok, csigák, hűségek és árulások,
hódítások és behódolások loccsannak szét rajtuk,
s elnyelnek mindent, mire elnyerik teljességüket,
nyalábjuk a visszapillantónkba dőf, szilánkjaik
tükrünkben szóródnak ránk, bevilágítják az
utasterünket, pedig olyan jó volt nem látni téged,
s hogy te sem láttál engem, hogy magamra maradtam,
de most rám nézel, és rajtakapsz, csak hunyorgunk,
zavar a néma világosság, majd hirtelen elhal a fény,
– s kint elsuhan mellettünk a kocsis a belső sávban.

AZ ŐZ

Zsadány után csattant nekünk, aztán mintha
még átugrotta volna az útszéli árkot, de már
sötétedett, és a karosszériás is mondta, hogy
szerencsénk volt, csak a lökhárító bal oldala
tört össze, úgy celluxoztuk oda a rendszámtáblát,
és most is találtak egy döglöttet az útszéli árok
mellett Zsadánynál, folytatta a karosszériás,
ahol az az őrzött őztelep van.

SZISZEG

A távíró zöld billentyűje kattog:
üti a nyír levelét az esőcsepp,
izzadt ágakra tapadnak a hangok,
a sziszegés hol gyengébb, hol erősebb,

a szétvert pázsitunk lassan bekékül,
bent meg nyitva a gáz, ömlik a térbe,
az ócska tűzhely a lángjai nélkül
sziszeg egyre a kinti sziszegésre.

De nem. Nullára csavarva a gombja,
te nem érzel semmit, mondod, a konyha
fullaszt, s csak az eső az, amit hallok,

– valami mégis fojt, levegő kéne,
s egy szétvert hang kúszik kettőnk terébe:
a távíró zöld billentyűje kattog.

Bánki Éva

A LEGBOLDOGABB HARAPÁS

- És a körte milyen? – kérdezte a kisfiam.
- Olyan, mint az alma.
- Akkor miért nevezik az egyiket így, a másikat meg úgy?
- Mert más a formájuk. Tudod, a körte az olyan csúcsos.
- A cipőm orrával lerajzoltam a homokba egy körteformát.
- Na, ilyen a körte, látod?

A kisfiam bólintott, és elégedetten beleharapott az almájába. Műalma volt, ráadásul nem is annyira olcsó. *A legboldogabb harapás*, hirdették a csomagoláson.

Kézen fogva sétáltunk tovább. Anya és fia. Ketten. Mintha. A tenger felől fertőtlenítő szaga áradt. Talán jobb lenne már máshol, gondoltam.

De hol van a máshol? Én még emlékszem az igazi körtékre, vagyis a nyelvem emlékszik az ízükre. A kásás, leves húsukra. A körtéknek valahogy elgondolkodtatóbb, mélyebb íze volt, mint az almának. Órákon át megbújt a zamata a számban.

– Jó, hogy már nincs igazi körte – mondtam a fiamnak. – Te nem is tudod, hogy milyen hamar megrohadt, és barna, bűdös foltot hagyott.

– Mi nem rohadunk meg – mondta a kisfiam, és átölelte a derekam.

– Hát persze hogy nem – mondtam, és a válla fölött a karóramra sandítottam.

– Már nincs rohadás. Ez is valami, drágám.

Unatkoztam, és rettentően fájt a fejem. De rossz anya volnék, ha ezt a gyerek orrára kötném. Negatív energiák, ugye.

Ő közben elengedte a kezem, és úgy viselkedett, mint régen a gyerekek. Nekiiramodott a víznek, aztán kacagva hátrahőkölt a hullámoktól. De nem elég gyorsan, térdig lucskos lett a nadrágja.

– A végén még bűdös leszel, gyere ki azonnal! – kiáltottam.

– Hogy lehetnék bűdös, ha már nincsenek állatok az óceánban!

– Talán maradtak benne férgek vagy vírusok! Ilyen-olyan fehérjék. Gyere már ki onnan, nem hallod?

A tengervíz a gyerek lábnyomában sárgásan habzott.

– Igaz, hogy valamikor éltek óriási békák is a földön?

Óriási békák? Már én sem tudtam, mit higgyek. Óriáspolipok? Elefánt méretű szúnyogok? Mamutok, akik az ormányukkal vagy mójukkal piszkálták a holdat? Mióta eltüntettük a felesleges élőlényeket a bolygóról, az állatok beköltöztek a mesekönyvekbe, és egyre félelmetesebbek lettek. De szerencsére ma már csak rettegést terjesztenek, nem betegségeket. Nem tüdőbajt, pestist, ebolát.

A fiam a pestisről is azt hiszi, valami óriási patkány.

– De én azért szeretnék állatokat látni, igaziakat – mondta a gyerek, mikor megfogta a kezemet. – Egy kutyát például.

– Hagyd már, kisfiam! A kutyák mind borzalmasak. Szőrösök, mocskosak, és megharapják a gyerekeket. Nem is tudod, hány betegséget terjesztenek. Képzeld csak, még veszettek is lehetnek!

A gyerek megrántotta a vállát, és nagyokat cuppogva újra beleharapott az almájába. Vajon ő is csak tettet, hogy jól érzi magát?

Ami azt illeti, nem irigyeltem tőle a *legboldogabb harapást*. Manapság minden gyümölcsnek egyformán édeskés-savanykás íze van, de legalább harapdálni lehet őket. Harapni, harapdálni, mintha állatok volnának. De a gyerekek, ezek a tökéletlen lények, persze szeretik az ilyesmit.

– Mi legalább megvagyunk – mondta a fiam, és átölelt. – Anya és én. Én és anya. Minket nem haraphat meg semmi, mi biztonságban vagyunk.

Az arcbőrének a színe emlékeztetett a régi húsos almákra, amelyeket nagyanyám kertjében ettem.

– Nem, nem, nem – mondtam, miközben lefejtettem a kezét a derekamról. – Mi biztonságban vagyunk, kisfiam.

Hirtelen elszédültem, mert elképzeltem, hogy láttam ezt a partot korábban. Zengtek körülöttünk a kabócák, hajnalban sétálgatva hallottuk a rigókat és a pacsirtákat. Talán még őzek és zsiráfok is sétálgattak a parti sétányon. Vagy ezt már csak én képzelem? Megfertőzött a gyerek egyik mamutos, dinós, szörnyecskés mesekönyve? A képtelen állatok a képtelen helyeken.

Megint nehéz szagot hozott a szél a tenger felől. Nem is értem, miért kell folyton fertőtleníteni a levegőt és a tengert.

Beszívtam hát a csendet, mert mást nem lehetett. De valahogy ez a csend sem volt igazi. A régi azért lehetett annyira bódító és álmosító, mert a rovarok szárnycsapásai, az élők motoszkálása, a madarak szívverése is ott lapult benne. Ha beszívtad, az élők közösségében érezted magad.

Most már csak a halott tenger csapkodta a partot. Véget nem érő agónia.

De mitől ennyire sárgás a víz? És honnan jön ez a bűz? Hiszen már semmi sem rohad benne. Legyőztük az összes lényt a földön.

– Látod, megvagyunk – mondtam nagyokat sóhajtván. – Most már csak az undorunkon kéne uralkodni.

Megint eszembe jutottak a kabócák, és bizseregni kezdett az ujjam. Vagy csak azért bizsergett, mert a kabócák is dörzsölgetéssel adtak ki magukból hangot? Vagy rosszul emlékszem? Ami azt illeti, se dinoszauruszt, se mamutot, se kabócát nem láttam közről. Nem is baj.

A gyerek hol előreiramodott, hol visszazaladt. Nem aggódtam érte, tudtam, fél nélkülem. Úgy van beprogramozva, hogy csak egy felnőtt mellett érzi magát biztonságban. Atavisztikus ösztönök, ugye. Rásandítottam az órára: atyáé, még negyedórányi séta van hátra.

De minek is sétálunk? A part mindenhol egyforma, ahogyan a sárgásan habzó tenger. A látóhatár szélén magasodott néhány szélben remegő, zöld dárda. Talán ciprusok, azoknak megkegyelmeztek.

– Azért én mégis szeretnék egy kiskutyát – nyavalygott a kisfiam, ahogy odaszaladt hozzám. – Csak addig, amíg meg nem harap. Ígérem, nem betegszem meg tőle.

Én csak mentem tovább, rá se hederítettem.

– Anyukám! Kérlek!

– Még mit nem! Az állatoknak a könyvekben van a helyük.

– Naaaa! – nyafogott tovább a gyerek. – Csak egyszer. Egyetlenegyszer. Egy órára! Egy icipici órácskára! Légy szíves! Megígérem, hogy nem rohadok meg, nem betegszem meg, veszett sem leszek.

Ami azt illeti, ezek az időszakos raplik legalább épp úgy untattak, mint ennek a végtelen, halott tengernek a hullámai. Állsz a parton, és reménykedsz, hogy ez vagy az a hullám más lesz, mint a többi. De nem.

Pontosan ilyenek a gyerekek is. Nincs hova menekülni előlük, a hisztijeik egyre rosszabbak. Már tudom, hogy mi vár rám: nyivákolni fog, aztán toporzékolni kezd, és egykettőre leveti magát a földre... És a sírás! A fene se tudja, hogy ezt mért nem tiltották be?

A legboldogabb harapás! Talán nekem is ez kéne. Nem tudtam tovább uralkodni magamon, lelöktem a gyereket a földre.

– Állj már le! Ugyan kinek kell egy kutya? Tizenhét éve kitiltották őket a bolygóról. Ami nem is csoda, mind olyan veszélyesek és koszosak.

– A lényeg az, hogy – akartam volna tovább folytatni. De persze nem is tudtam, mi a lényeg. A gyerek kitépte magát a karomból, és mint az őrült, fel-alá rohangált a parton.

– Van itt valaki? Állatok, hol vagytok?

Persze senki nem felelt. Csak a vigasztalan kétség borult a partra.

Megvagyunk, megvagyunk, suttogtam magamnak, mintha imádkoznék.

És közben néztem ezt a könnyekkel a szemében toporzékoló, nyomorúságos gyereket. Régen, amíg kisebb volt, szórakoztatott. Sokba került, igen, de egy ideig úgy éreztem, megérte. És ez az örökös rohangálás, követelőzés, toporzékolás! Soha nem tudom, mikor unja meg!

Akárhogy nézzük, egy gyerek veszélyesebb és kényelmetlenebb, mint egy kutya.

Kínlódjon vele más! Visszaviszem, ahonnan elhoztam.

FÜGGVÉNY

Neked így könnyebb.
Függesz a hajadon,
a hajad önálló életet él,
időnként elkényezteted,
megtöltöd gondolatokkal.
Mindig is könnyebb volt neked így,
nem hímezték rád színes gondokat,
nem vadásztál, az állat szemét
sem láttad könnyezni soha.
Ki-be gombolkozatsz, mikor hogy,
kérdéseket sem teszel fel,
hogy miért a tél és miért a nyár, a nap,
hogy megérte-e az a pár évtized,
rád égnek-e a bizonyítékok.

A vonat dőcög, kellék a vagon,
langyos teát szürcsölgetsz, miközben
keresed a szó és a kerekek
közötti összefüggést – a varratokat.
Torkodon akad a szigorú iránytű,
a cél, az acélsínek konok alázata,
de megérkezel, befutsz és megismernek,
kellesz, szignóval, dátummal együtt,
mondom, neked így sokkal könnyebb,
beilleszkedsz az egyenletekbe,
átfogalmazod a rendszereket,
 π , mint pisál, $A - \Omega$ – szóköz.
Holnap megint rád köszön valaki,
újra betekarózol az óralapokkal,
hajszálon tornázol, leszel még szebb is,
ha elernyednek az izmaid,
ha rendre kihullnak a fésű fogai.

HISZEK EGY PARTBAN

Ki teremtett téged, te kelet-európai,
amerikánus rendező, producer,
te européer gyaloghuszár,
ki nyírja divatosra a szakálladat?
Vannak azok a felhergelt világok,
ólomgolyók, tüzek, de macheték
is a metropolis hírhedt kerületeiben.
Mennyit bír még elviselni a vállad?
Aztán vannak azok, akik éjszakánként
leitatnak az okádéksárga földig,
és betakarnak átázott kartonlapokkal.
Anyám időnként meglátogat, ápol,
itt bolyong vérnyomáscsökkentő
gyógyszerek, használt cipők között,
közben a hármassfogat lovait csutakolom.

Meddig tartod még szuronyod hegyén
a népviseletbe öltözött falvakat,
te borostás szemfényvesztő, te szegény
őrült, akire majmok fintorognak,
akitől hasát fogja nevéttében a bohóc?
Miért köpöd szemen a gondo-zót?
Vannak azok a hosszú nappalok,
amelyek terepszínbe öltöztetnek folyton,
a csörgő villamosok, a sínek visítása,
a város vérmezejét juttatják eszembe,
érezem a rothadó krumpli hullaszagát.

Néma a telefon, beleszorultak a hangok,
a sorok is mintha ritkulnának,
csöpögő ereszek, vedrek, csatornák,
felmentett zsványok vesznek körül,
meg egy büntudatra akasztott szerelem.
Hiszek egy beazonosíthatatlan Istenben,
hiszek a fókákban, a pingvinekben,
hiszek a hullámok alatti csendben,

hiszek egy fegyvertelen partban,
ahonnan elrabollak, aztán hazaviszlek,
hogymeg egyedül alszom el – abban is hiszek.

BENNEM A FÉLSZ

‘reggelt – mondtad, bennem a félsz,
hogymeg merényletre készülsz,
te is rettegsz, hogymeg más feszít meg,
nem marad időm robbantani.
Alattomosan belém loptad magad,
halottak végtelen napjait várom,
hátha ellopnak, mint a virágcsokrokat.

Itt feszeng, toporog a csütörtök reggel,
az út mindenkié. Jól kitapostad.
Áramszünet van, világít a mécses,
torzók, végtagok sokezer kereszten,
s a varjak, akik csipegetnek a dögből.
Egyszerű, jellegtelen anyag – megkereslek,
ahogymeg szoktam – a gesztenyefák között.

Üres udvaromban se pad, se asztal,
gyerekek élnek itt és állatok,
a gyerekekből légtornászok lesznek,
megpördülnek és felszállnak az égbe,
újnak jönnek, kitanulják a szakmát,
aztán ők is elhagynak rendre mind,
csak a barmok maradnak – s a farkasok.

Nem pénzel senki, hát gazdag vagyok.
Gazdag és trehány. Elszalasztottalak,
lekéstem rólad, félek és féltelek,
nehogymeg markodra égjen a gyutacs,
nehogymeg rád robbanjon a házam,
nehogymeg az üres udvaromból
röppenj fel és kapaszkodj megint az égbe.

BESZÉLNÜNK KELL

Tizennégy órát vonatozom haza. Az *Anna Karenina* van nálam. Inkább csehországi lombikklinikák weboldalait böngészem egész éjszaka. A hátnál a fülketársaim kiszállnak cigizni, a füst beáramlik a nyitott ablakon. Megkívánom, de nem engedhetem meg magamnak. Reggel anya vár a vasútállomáson, elkísér a buszmegállóig, de nem utazik tovább velem. Sápadt vagy, mondja, és ígéri, hogy hoz majd vitamint, amikor hétvégén meglátogat. Buszozok még húsz percet, aztán végre hazaérek. Nagy a kapuban vár. Gyerekkoromban anyával igazi csapatjátékosok voltak, de egy ideje már nincs türelmük egymáshoz. Én, aki folyton beteg voltam, ők ketten, akik minden szabadidejüket a gyógyítással töltötték, és apa, aki valahogy mindenért a hibás volt. Állítólag anya izgalmakra vágyik, azért él most a városban, ahol pont annyira nem történik semmi, mint a nagyinál. Szerintem egyszerűen megszűnt a közös feladatuk, mióta apa meghalt, és én Budapestre költöztem.

Egyél a levesből, házi. Ilyet egy vendéglőben sem árulnak. Még a tavalyi termésből van, most valahogy minden olyan jól elállt a pincében. Nagy soha nem kérdezi, hogy mi van velem, mi foglalkoztat. Nem érti az életem. Én sem firtatom, hogy sem a borsot, sem a sót nem ő termesztette. Később biztosan megered a nyelve, a szokásos dolgokról fog érdeklődni. Megbeszéljük, hogy mi a helyzet a migrénemmel, hogy Robi egészséges-e, aztán megkérdezi azt is, hogy mikor lesznek gyerekeink. Nem akarok ehhez a kérdéshez érni. A bejáratott formulám a majd, ha akarunk, most nem segít. Mindig is azt terveztem, hogy meglepem őket a jó hírrel. Most nem tudom, mit mondhatnék. Már egy éve próbálkozunk, nagy. Amúgy is tudom előre a válaszát. Egészségtelen nagyvárosi élet, kipufogógáz, ülőmunka és a hormonok a bolti csirkéből. Jobb lenne hazajönni, itt tudod, hogy mit eszik a tyúk, mert te dobod elé a búzát. Végül nem mond semmit. Ha nem nézne hosszan a szemembe, azt hinném, hogy nem is értett meg. Feláll, elmosogat, és aznap többet nem szól hozzám, kerüli a tekintetem.

A szobámban sehol egy porszem, nagy kitakarított. Lemosom magamról a Corona InterCity szagát, és lefekszem. Jólesik, ahogy a meleg dunyha az ágyhoz présel. Azokra az ölelésekre emlékeztet, amelyeket azért kap-

tam, mert kigyógyultam valamelyik betegségből. Szerettem meggyógyulni, és olyankor néhány napig mindenki boldog volt, apa is. A többi ölelést nem szerettem. Hosszú, siránczó, stresszes szorítások voltak, mintha a szememre hányták volna, hogy ismét értem kell aggódni. Amióta felnőttem, nem ölelkezünk. Amióta felnőttem, ritkábban vagyok beteg.

Alvás helyett nagy hallgatására gondolok. Hogy lehet, hogy semmilyen megoldással nem állt elő. Gyümölcsök, vitaminok és gyógyszerek. Valaminek biztosan segítenie kellene. Majd felhívja anyát, aztán ketten megfejtik a termékenységem titkát. Ők szeretik ezeket a nagy szavakat. Az élet az egészség teljességéért vívott harc. Ezt mondogatta gyerekkoromban anyám, de én sosem értettem. Pisilnem kell. A nagy szobájából sírás hangja szűrődik ki. Mozdulatlanul hallgatom. Még apa halálakor sem hallottam sírni. Reggel majd megkérdezem, mi bántja.

Mire felkelek, már kész a reggeli. Házi tojásból, természetesen hagymával, mert az mindenre jó. Nagyinak nincs ideje beszélgetni, ki kell palántálni a paradicsomot, kipucolni a tyúkölből a szart. Feküdj nyugodtan vissza, intézem egyedül. Pihenni jöttél haza. Magamra maradok. Vigyázok, ne lássa meg, hogy a kutyának adom az ételt. Amióta elköltöztem itthonról, nem reggelizek. Várom, hogy mikor betegedek bele, de még semmi bajom nem történt. Ebéd után sincs ideje rám, nagytakarít a nyári konyhában. Kifekszem a tavaszi napra, hallgatom a porszívó zúgását. Küldök anyának egy szelfit, örüljön, hogy gondolok rá.

Nem mondtam nagyinak, hogy erre a hétre várjuk a meddőségi vizsgálatok eredményeit. Petevezeték-átjárhatóság, ovuláció indukció, spermaanalízis, hormonpanel, ultrahangos tüszőmérés. Az elmúlt hónapban minden szabad percemet egy klinika várótermében töltöttem. Robit már az első konzultáció alkalmával megvizsgálták. Először vért veszünk, aztán szépen átkísérem egy másik terembe. Nagyon hangulatos kis szoba, bájolgott az asszisztens, mintha pont egy ilyen klinikán volna tilos kimondani, hogy sperma vagy magömlés. Az orvos azt mondta, próbáljak meg nem nyűgként tekinteni arra, ami most következik. A női test másképp működik, és ez a másképp működés teszi lehetővé az emberiség fennmaradását. Igazán köszönöm. Csak semmi nyomás ugyebár. Tehát az egész emberiség érdekében beütemeztük a teljes hónapomat. Két hét múlva kellett először visszamenem, akkorra esett a ciklusom harmadik napja. Aznap vért vettek átfogó hormonvizsgálathoz. A kilencedik napon hüvelyi ultrahang, hideg és csúszós, de legalább korábbi ismerem. A változatosság kedvéért kétnaponta ismételtük a ciklusom közepéig. Az orvos alkalomról alkalomra részletezte a

peteérésem folyamatát, de én minden nap ugyanazt a semmit láttam a képernyőn. Aztán mennem kellett méhtükrözésre is. Lazítson, kedves, nem kell izgulni! Ismét felnyomtak valamit, mintha ezeknek az idegen tárgyaknak a befogadására létrehozott átjáróház volnék. A huszonegyedik napon másodszor is vért vettek, most a progeszteron miatt. Mindenki kedves volt, bájos és távolságtartó, mint akik már rég megszokták, hogy türelmetlen, csalódott emberekkel dolgoznak együtt. Erre a hétre van időpontunk átbeszélni az eredményeket, de egyébként nem izgulok, eddig minden biztató.

Meglepetés, estére megérkezik anya. Ideges. Gyakran összesűgnek nagyival, de soha nem hallom őket. Kiszolgálják, nem engedik, hogy bármit csináljak. Tudom, hogy tudja. Úgy érzem magam, mintha gyerek volnék. Az vagyok. Felemelkedik a lázam. Tavaszi gyengeség, majd a nagy levele segít. Borogat anyám. Az itthoni orvosomat is felhívja, felírat valami gyógyszer. Egyikőjük sem kérdezi, hogy miért nem beszélünk Robival. Pedig nem veszünk össze, csak nem tudjuk, hogy mit mondjunk egymásnak.

Nagyi kicserélni az izzadságtól átázott párnahuzatot. Soha nem lehet gyermekem. Robi elhagy. Nem tudok koncentrálni, felemészt a teljesítménykényszer, kirúgnak a munkából. Nem tudom fizetni az albérletet, hazakényszerülök. Minden nap reggeliznem kell. Találok magamnak valakit a szomszédból, aki feleségül vesz. Egy-két évig vigyázunk egymásra, aztán a szeretőjét ejti teherbe. Nagyit kell pelenkáznom a gyermekeim helyett. Nem ismer fel, naponta többször be kell mutatkoznom neki. Időnként kihívom a papot, hogy adja fel az utolsó kenetet, mert félttem, hogy mi fog történni vele. Anya azt mondja, ha nagyit apa mellé fektetem, akkor őt inkább a városban temessem majd el, a saját szülei mellé. Anya nem akarja, hogy egyedül éljek, de mindketten a saját gyerekkori otthonunkat szeretjük jobban. Összeveszünk, nem beszélünk. A veteményeskert lesz a büszkeségem. Megtanulok tyúkot kopasztani. Aztán melldaganatom lesz, és kibékülünk anyával. A kemoterápia miatt beköltözöm hozzá. Minden hétvégén kimegyünk gondozni a kertet. Szeretnék örökbe fogadni egy gyereket, de már elmúltam negyven, nem lehet. Anya is egyre öregebb. Néha a Lánchídra és a Margit-szigetre gondolok, de nincs erőm utazni.

Valaki ismét párnahuzatot cserél. Felismerem anya megkönnyebbült arcát, az ágy szélén ül. Meggyógyultam, de nem kapok ölelést. Robi egész éjszaka vezetett, most ért ide. Anya mosolyog, aztán sírni kezd és kirohan. Fél, hogy kikotyog valamit, amit nem szabad. Tehát jó hír, és ő már tudja. Tehát egyikünk sem meddő.

Másnap együtt utazunk vissza. Robi vezet, én a határig alszom. Belépünk az országba, ami eddig csak a második otthonom volt. Lefotózom az ég vöröses alját, és elküldöm anyának. Azt hiszi, ugyanaz a fotó, amit legutóbb küldtem. Mindig ilyen giccses a naplemente, amikor Magyarország felé tartok. Ha ide szülök gyerekeket, nekik itt lesz a hazájuk. Ők majd ide fognak hazamenekülni, amikor nem tudják, hogy mi legyen. Nézem Robit, érzem, hogy beszélnünk kell. Még van rá néhány óránk, mielőtt Budapestre érünk.

HAGYATÉK

*József Attila, Nemes Nagy Ágnes, Danyi Zoltán és Isabella Duncan
után szabadon*

Szégyenben élek. Januárban
sárga szemű ápolók visznek el. Az öreg fák
ropognak a lég alatt. Én lassan feledkezem
a családomról. Fázom. Míg a szekrényemben
reszket a disszonancia, nincs vége, tudom,
hidegbe burkolt csecsemő a test.
Hisz élek: hajam zsíros, hazám
alvadt vér. Kit szemmel szoptatnak,
csendes véget ér.

Tízmillió emberben duzzadó izom vagyok,
Hallom, tágulnak az erek, jönnek,
magamba bújnék, de nem lehet,
itt tart ez a puncstortaszelet.
Árvák vagyunk, akaratunk felbomlott csapat.
Hát ápoljatok, fák, ringass, piros vérünk,
amíg mi sarkokba húzódva félünk,
a télbe ki ne menj, ott gyász van,
húzódj meg velünk a vályogházban,
csak vigyázz, meg ne fojtsanak
ezek a sebszagú falak.

HELYET KELL CSINÁLNI

Apró dolgokról kellene írnom,
viharfelhőkről.

Hogy kik várnak majd a halálban,
és az ujjamra ragadt fokhagymahéjról.

A játékról a barátaim körében,
hogyan fog először meghalni.

A földnek itthon mézillata van.

A földnek itthon mézillata van,
és gyökérdarabok fonódnak egymásba benne.

A bomlás egy neonfényű keret.

Ezt írtam már egy versben,
de most egy diónyi élet burjánzik bennem,
és fogadom a halált. Megterítek neki

a régi étkezőnkben, desszertkanalat
is rakok, és a drága kristálykelyheket
a bornak. Nemhogy fogadom a halált,

akarom azt. Ölni akarok.
Szúnyogot, őzt, embert is,
ha a sorsom elé áll.

Csak az apró dolgokról érdemes írni.

BEETHOVEN

kullancsok a test hajlataiban
úgy bujkáltak árnyékok szobám sarkaiban
amikor este gyertya mellé telepedem
megtalál gyerekkori fülbemászóm
édesanyám azt mondta tapossam el
de én menekülni hagytam
a fülembé mászik
alaktalan hangemlékek lidércnyomása
ahogy gyerekként leteszem a hegedűmet
akkor még akartam hegedülni
minden gyakorlás után
megszólal egy síp a fülemben
az a fülbemászó volt
aztán annyi sípszót eltűrve
felharsannak Jerikó kürtjei
ahogy utoljára vezényelek
a szólamvezetők megvető közönnyel néznek
ahogy kezem között szétesik a zene
de a zene nem a szólamvezetőkben él
nem eshet szét nem eshet szét
fel-fel serkenjetelek pusztulás harsonái
földet és eget rengető zúgással
omlasszátok le omlasszátok
Jerikó büszke falait
döngjenek a hangversenyen
a kárörvendő közönség üstdobjai
ha ez a fül még egyszer a szépség
honába merészkedik
én okoztam pusztulásom
már csak annyit kérdezek
Oidipusz király
Iokaszté mellűit
fülbe is lehet nyomni

DOLGOZÓI PORTRÉ AZ ELMÚLÁSOK MÚZEUMÁBÓL

Az Elmúlások Múzeuma mindig
az éppen előző rendszerben éli virágkorát
bár sohase volt központi helyen
minden háborúban bombatalálatot kap
de 1989-ben valami megtört
Géza feltehetően büntetésből dolgozott itt
restaurátorként a danaidák korsóit
kellett állandóan foltoznia
a nyugdíjkorhatára mindig egy-egy évvel nőtt
a múzeumi MSZMP alapszervezet
utolsó üléséről
Géza egy cigaretta végén hozta el
a Vesta szüzek lángját
bár közintézményekben jó ideje nem lehet
restaurátor műhelyében
a tűzveszélyes anyagok között
ég de meg nem emésztetik
a halál levegőjét nem szívja
nyeli mint a kétéltűek
a tüdejébe vágató vadlovakat
szilaj pásztorok törik be
hosszú másodpercek után
egy öreg szalamandrakirály fáradt tekintetével
orrán engedi ki sárkányos füstkévéit
ritkán szól és akkor is panaszosan
mert hiába ő a dohány pogány istene
ő se tud semmit tenni az ellen
hogy megszűnjön
az Elmúlások Múzeuma.

A HÁTTÉRZAJBÓL

(Részletek)

Panelházunk tövében hatalmas betűkkel
a falra festve ez a felirat áll:
HA IDE MERSZ HUGYOZNI,
LEVÁGOM A FASZODAT!
Aztán valamivel arrébb
még egyszer: LEVÁGOM!
Bár még nem hugyoztam oda,
tudom, hogy hibás vagyok.
A faszomat markolom álmomban.
NEM ADOM ODA!
Csak félelemmel nem lesz ebből élet.
A vágóhídra kell menni:
felkarok, alkarok, nyak, hát,
mellek, inak, combok közé.
Hogy ne jöhessek ki többé egyben.
És dolgozni kell,
izzadni, bírni a napot, az esőt,
és hugyozni, hugyozni, hugyozni.

*

*Akkoriban volt olyan, hogy pedagógusokat ellátó üzlet.
Lehet, hogy most is van, de akkor volt, az biztos,
mert emlékszem, hogy vett az apám,
aki biológia, kémia, földrajz szakos tanár volt,
a pedagógusokat ellátó üzletben
egy műanyagból készült pinát.
Volt csiklója, meg minden, ami kell.
És műanyagból volt.
Egy az egybeni méretben.
Szét lehetett szedni.*

*És képzeled el, hogy az a sok vén fasz tanár
– én akkor gimnazista lehettem, ők meg olyan
ötvenesek –
körbeállja az asztal közepére tett műanyag pinát,
és nézi.
„Jé, itt baszunk?” –
suttogják.
Szét is szedték, össze is rakták.
Volt csiklója, meg minden.*

*

Nagyapám, harmadik Makáry István
(apám a negyedik, bátyám az ötödik),
időskori demenciájából felébredve
utolsó nyarán azt kérdezte egy családi összejövetelen,
hogy *mennyibe kerül egy kiló fű.*
Bár a kérdés nem illeszkedett a beszélgetésbe,
egy pillanatra újra
szavai köré rendeződtek gondolataink,
és a már alig kapcsolódó arc
láthatóan felélénkült.
A logikus az lenne, hogy a válaszunkat várta,
de nem válaszoltunk, csak néztük,
ahogy – öröm vagy szorongás,
bármilyen jele nélkül –
a szavak árnyéka
fonákjára állítja tekintetét.
Fű? – kérdezte újra,
és végighúzta kezét a kanapén.

DAVIDOFF

Veled álmodtam, 20 év után először, nem volt rossz álom, mégis zötyögök másfél órát a levegőtlenre fűtött buszon, hogy aztán egyenesen a házatokhoz menjek, anyád jön ki a kapuba, nem ismer meg, nem tudom, hogy azért, mert olyan sok közül voltam egy, vagy csak megöregedett, azt mondja, a húgodnál vagy, esetleg a Vadászbán, nem teszi hozzá, hogy ez a kocsmá, úgyhogy annyi azért beugorhatott neki időközben, hogy én is itt éltem valaha, jeges volt az út, pont mint azon a szilveszteren, amikor fel-alá járkáltam a házatok előtt, hátha véletlenül összefutok veled, és te megszólítasz, és a többi és a többi, de persze akkor hiába vártam rád a hidegben, most egyenesen a kocsmába indulok, tudom, hogy a húgodnál felesleges volna keresnem, lassan haladok, nem szeretnék elesni a csúszós aszfalton, vagy csak később akarok szembesülni azzal, ami lettél, már ég az utcai lámpa, amikor benyitok a Vadászbá, minden pontosan ugyanolyan, mint 20 évvel ezelőtt, és te is pontosan ugyanannál az asztalnál ülsz, egy Unicummal és egy fröccsel, csak a Davidoff hiányzik a kezedből, azért szívta azt, hogy kitűnj a sok proli Szofis közül, aztán persze én is azt szívtam, amit te, mert összetartoztunk, és akik összetartoznak, azok ugyanazt szívják, először a pulthoz megyek, és kérek egy Unicumot és egy fröccsöt, Zsuzsi a csapos, pont mint 20 évvel ezelőtt, nem ismer meg, vagy csak úgy tesz, elvégre időről időre ő fogadta be azt a feszültséget, amit nem tudtál rajtam levezetni, zárás után a női wc-ben, hétfévente a telken a kisházban, pedig tudom, hogy engem szerettél, csak nem voltam elég, vagy túl sok voltam, lassan indulok feléd, csak akkor veszel észre, amikor leülök melléd, mintha egy cseresznyefejből bámulnál rám két üveggolyóval, egy olyan cseresznyefejből, amit véletlenül egy hétre a zacskóban felejtettek, pedig az arcod frissen borotvált, mint mindig, és megcsap a parfümöd illata, ahogy puszt adsz, már nem cigizel, kérdezem, rábóksz az asztalon az IQOS-ra, felém emeled az Unicumot, de vizenyős szemeid nem tudnak rám fókuszálni, megisszuk húzóra az italt, a pohár csattan az asztalon, valaki nyerítve nevet a szomszéd asztalnál, ismerős az arca, visszanézek rád, visszanézel rám, csendben ülünk, a terítőt piszkálok, na és hogy vagy, kérdezem, ugyanúgy, válaszolod, nem kérdezel vissza, biztos elpletykálta már neked valaki, hogy férjhez mentem, szeretném feltenni neked a kérdéseimet, megtudni, pontosan mi történt akkor éjjel, de csak

ülök, mintha 20 évvel azelőtt volnánk, egyre hangosabbak mellettünk, nem megyünk ki, intesz az ajtó felé, bólintok és követlek, gyorsan előresietsz, hogy hozz még két Unicumot, megcsap a jeges levegő, megállunk a kopasz nyárfa mellett, és mintha semmi nem változott volna, előveszel a zsebedből egy doboz Davidoffot, felém nyújtod, kiveszek egy szálat, ismerősen kattán a gyújtód, megisszuk húzóra az italt, rám nézel, én rád nézek, a füst csendben gomolyog körülöttünk, a csikket hirtelen a pohárba dobod, na szia, mondod, és visszamész, hogy még egy Unicumot kérj Zsuzsától.

A CSERESZNYEFA

Nem emlékezett rá, hogyan került a kertbe. A rigók azt fütyülték, hogy csemeteként hozták a házon túlról, a varjú pedig úgy károgtat, valaki véletlenül köpte ide a magot, amiből ő kinőtt. Végül is nem számított, a cseresznye soha nem is akarta tudni, miért pont ebben az agyagos földben kellett gyökeret vernie. Ahogy nem álmodozott sem sudár termetről, sem hatalmas lombkoronáról, sem ágnehezítő termésről, és társaságról sem. Nem szerette, amikor a madarak fészket raktak az ágai közé, nem azért, mert zavarták a kis fiókák, hanem nem bírta újra és újra végignézni, ahogy a legkisebbek öntudatlanul zuhannak le a kemény földre, és nincs senki, aki utánuk nyúljon. Persze soha nem merte szóvá tenni ezt, a harkályoknak sem jelezte soha, mennyire fájdalmas a kopogtatásuk, hiszen nem akartak ők rosszat, csak tették a dolgukat. Ahogy a hangyák is, tízezernyi, százezernyi, milliónyi lépésükkel csiklandozták végig nap mint nap a kergét anélkül, hogy akárcsak egyszer is vakarózhatott volna. Pontosan mint tavasszal, amikor virágba borult körülötte minden, ő maga is, prüsszkölésébe beleremegtek a levelei. Akkor is mindig reszketett, amikor a gyerekek kijöttek a kertbe. Durván markolták érzékeny leveleit, erőszakosan tapostak ágain, a termésait szinte letépték, hogy aztán mohón szájukba tömjék és kiköpjék. Nem szerette őket. Kivéve Hildát, aki csak egy nyarat töltött a kerthez tartozó házban. Hildának olyan puha volt keze, mint egy fióka pihéje, óvatosan nyúlt a kergéhez, néha még meg is simogatta. A cseresznye soha nem mert Hildára gondolni, mert akárhányszor eszébe jutott, a kerge mindig picit érdesebb lett.

Ahogy telt az idő, egyre kevésbé tudott ellenállni a szélnek, főleg annak, ami sötét felhőkkel érkezett a határ felől. Nemcsak az ágai fogyatkoztak, hallotta, ahogy panaszkodik a házban lakó nő, hogy egyre kevesebb befőttes tud elrakni az unokáinak. A cseresznyefa nem tudta, hogyan adhatna több termést, próbált segítséget kérni, de a körtefák elzárkóztak előle, az eperfa pedig a kérdést sem értette.

Idővel elmaradtak a gyerekek, a madarak más fára költöztek, és már a saját árnyékát sem találta meg elsőre. Egyszer a verebektől hallotta, hogy léteznek más cseresznyefák is. Néha álmodozott arról, milyen lehet az élet egy cseresznyefa-erdőben, de mivel a gyökerei nem eresztették, valójában teljesen felesleges volt az álmodozás.

Egy szombat délutánon éles géphang némította el a madarakat. Nem sejtett semmit, csak az eperfa gúnyos zizegése volt gyanús. Hirtelen hasított a törzsébe a fájdalom, aztán mintha elvesztette volna az egyensúlyát. Hilda kezének forró érintését érezte a kergén, mielőtt az agyagos földre zuhant. Mint a legkisebb fiókák.

AZÍZEGYEMEG

Ki az a Bogyó, ez a nagy baknyúl-e? Ugyan már, minek kedveskedsz neki, holnap megy a pörköltbe, nevén szólítsam-e, amikor lehúzom a gúnyáját, azízegyemeg, na ugye, inkább hozzad a fánglit, megyünk a tyúkokhoz, ide süss, fele táp, fele kukorica, délután meg uzsgyi az udvarra, felcseppentik a faepret, az már a cefrébe sem jó, csak összefog mindent, mint a festék, vigyázzá', hová lépsz, ott lapul a fűben a tyúkszar, no ne húzd fel az orrod, a polgármester úr is szarik, nem csak a tyúkok, ez az élet rendje, mutatom a mákot, ez a gubó itteni, vágd le a fejét, de ne az ujjad, azízegyemeg, egy Tóth nem így fogja a metszőollót, mi vagy te?, sete, na máris jobb, aztán felvágod a gubót, kiszórod a mákot, megmosod, és a napocska megszáritja, aztán jöhet a guba, de a zöld gubót meg ne edd ám, tavaly a másik sorról a kőműves Karcsika kiitta a tejet belőle, aztán meg olyanokat mesélt, hogy a pap is csak lesett, mint a moziban, szép kis firma, rosszabb volt, mint a papus a húsvéti locsolkodás után, jut eszembe, jöttök-e majd köszönteni papust, anyáddal üzend meg, mi kell ebédre, liba jó lesz-e, olyan begye van

annak ott, nézd meg, úgy tömtem, mozdulni sem bírt, csak szuszogott, mint papus a pacal után, azízegyemeg, az a vak vénember hogy metszette meg a szőlőt, barbár az, mindig is az volt, már elején is, de a hangja, mint az égdörgés, nem tudtam nemet mondani, bár volt más kérőm is, a Laci, az egy szelídesztenye volt, most is egy pacsker, tudod, az Ilonka ura, pedig annak már lánykorában is lepattant a gomb a hasáról, és mégis kifogta a szerencsét, nekem meg a nyakamon maradt ez a trotty, legyen majd eszed, ne a szívdobogást kövesd, mint a göbék, ide süss, kinyílt a rózsza, mint a kurva lábai a bulcsúban, na ezt meg se hallottad, mert anyád nyakamat töri, vigyél is neki egy szálat, az a kedvence, a sárga, neked is az, akkor nosza, vágj magadnak is, na máris vérzik, azízegyemeg, hát annyi eszed sincs, hogy nincsen rózsza tövis nélkül, no nyomkodd ki, ott a kútvíz, kutyabajod, hozd a krumplit, a köténybe kell összefogni, így gurul szertefele, itt egy tál akkor, no hámozzuk, késsel a rossz részit így ki lehet farigcsálni, bárcsak az emberből is ki lehetne, az apukából de jó lett volna, egy makacs disznó volt, sokszor előkapta a sodrófát, aztán anyámmal bujkáltunk a mák között, Isten bocsássa meg, egy időben a papus sem volt külön, amikor a Marcsi szoknyáját húzogatta, én meg olyan málé voltam, most már szájalok, de az már mindegy, azízegyemeg, ami volt, az velem marad a síromon túl is, a Jóisten se tudja azt már kitörölni, így vigyázzá' magadra, na megfőzzük a krumplit, kinyomjuk, aztán liszttel összegyúrjuk, csináld, no, ne tátsd a szád, nyújtsd most ki, azaz, aztán ugrik is a platnira, teríts meg, ne azt a poharat, a nagyobbbat, mert papus széjjelszed minket, ha csak annyi borocskát kap, na koccintsunk gyorsan mi is, a mi titkunk, Isten-Isten, mit fanciesarodsz, ez abból a szőlőből van ni, amit már az én nagyanyám is kapált, ez az örökséged, nem holmi lőre, na, jól van, itt a málnaszörp, én azért még egyet, mielőtt a papus, no csak emlegetni kellett, máskor bezzeg éjfélig sem jön haza, azízegyemeg, jó papuskám, nézd, mit sütött neked az a drága kisunokád, saját kezével gyúrta, érződik az ízén, ugyi?

DOROMBOLJ

Férfi: – Nem tudok aludni, kiscicca.

Nő: – Ha nem tud aludni, dorombol a kiscicca.

Te csak feküdj hanyatt, mint mikor először csapta meg
érzékeidet a cicca lényének közeledő állatkaszaga,
sóhajts picit, mint ugyanakkor, ugyanaz a vágy,
korbácsol lassúdan, mint Holt-tenger,
vagy nyers férfivágy óceánja a partoknál,
nyaldos, nyaldos, emeld meg picit a bal térded,
csússzon be közé, ágyékhoz, a testmeleg takaró,
és gondold, hogy nem gondolsz semmit,
de egyre közeledem,
és nincs megállás, mert szelávi van.

Könnyű, puha kistest lépeget a parton,
rózsaszín talpak szórtan és hangtalan,
de érzed, a tarkódon támadt forróságban,
édes nyilallásokban a vénákon, behunyt szemmel is,
hogyan araszol veszélyes gyönyöröket hozva
a takaró göröncsegein.

Lüktet a füledben a szíved, és a fene nagy fölbolydulás,
úgyvártadmár, hogy nem is talál rá semmilyen szó,
semmilyen nyelven, csak ezen, csak erre a kisciccára,
aki nagyon vigyáz, mert most van most,
és ez a most csak egyetlenegyszer van ebben az Életben,
és nem szeretne egyetlen másodpercet se kihullatni a tudatból,
nincs egyetlen lesöpörhető szőrszálacska se,
akadály, lesöpörhetetlen, egy se, csak a selyem
göröncsegeken lépdelés van, és két zubogó véna,
két vérkeringésben, két testmelegben, egyszóval.

Mondd, hogy jó, úgyis csak egyet érzel,
hogy igen lesz, nagyon igen jó, szétrobbanó igen.
De még csak suttogva mered, egészen közletről is,
csak suttogva rózsaszín fülkagylóba,
ropogós transzilván hóesésemlemben,
illatos hidegben kitergetett ágyneműk fuvallata jelzi,
hogy valami végzetes közelség keletkezett,
nem is tudtad, de igen, de igen, csak nem ismerted még,
de most már igen.

A nagy igen ez, nincs ellenpontja,
árnyékja van csak, a szépséges Halál, időfogytával,
side by side, Rómeóéknál ezerszer szebb, beteljesülten,
készén, elvégeztetve. Addig meg, ami közeleg,
ledobja az összes kifogást, amit magadnak valaha is hazudtál,
és most itt fekszel, göröncsegek a horgasínnál,
takaró már nem is kell, meztelen mellkassal várod,
lélegzetvétel halk, ahogy lépdél a kiscicca a szívednél,
olyan forró, mint ha a belsejében volnál, a nedves,
édes belsejében, mert hát ott vagy, csak még nem ébredtél fel
a legszebb ébrenálomból.

És akkor most csak shhh, csak aludj, csak aludj még picit,
míg eljön az idő, míg fölér a kiscicca az arcodig,
addig még ki kell állnod három próbát,
és fintorognod se szabad, ahogy a bundácskája
az orrod csiklandozza,
és a próbákat se mondja meg senki se előre,
ez maga a hárompróba,
hogy nem is tudod mennyi, de azt biztosan tudod,
hogy nem lehetne kibírni ezt a sok várás várás várás,
ha nincs legalább a próbakiállítás férfias ürügye.

Most már leteheted a bal térded,
hogy kényelmesebben telepedjék oda a kiscicca,
puha kistestén szemmel láthatóan dobog át a szíve,
számolhatod rajta a percek, ahogyan múlik a várás, van,
igazodhatsz hozzá, mint az iránytűhöz kiscserkész korodban,
és addig se veszel el, tudod, amíg odaérsz, egészen oda.

FOGALMA SINCS, MI BAJOM LEHET

Lassított a metró, a géphang bemondta a következő megállót. Magamat néztem az ablakban, neonok, plakátok, reklámok, elmosódott arcok montázs, tükröződés és valóság keveredése. Mint amikor a játékgépen pörögnek a szimbólumok, csak itt emberi arcok, rosszul megvágott mondatok és félbehagyott gesztusok villannak el a szemem előtt. Két fiú, egy lány. A lány középen áll. Az egyik a lány vállára támaszkodik, a másik incselkedve paszkolgatja a fejét a tenyerével. A lány nevet. Berobbannak a metróba, az egyik fiú felpattan a székek melletti, kocsikat elválasztó szegélyre, a másik leül, mellé a lány. A telefonomon olvastam valamit, talán egy interjút vagy egy cikket, nem tudom. Próbáltam nem odanézni, elfordulni illedelmesen, nem illik megbámulni másokat, tapintatlanság. Odapillantok, nem csinálhatok úgy, mintha nem történe semmi, vagy igen? Egyáltalán történik valami? Ha odanézek, lehet, hogy belekerülök valamibe, amiről jobb lenne tudomást sem venni, nem tudni, nem látni, nem lenni a részese. Az egyik srác a mobiltelefonjával ütögeti a lány fejét, egyre erősebben, a lány nevet. Nem emlékszem, miről beszélnek, a képek égnek belém inkább, pedig folyamatosan és hangosan folyik a szó, peregnek a mondatok, élesedik a nyelv, szikráznak a szemek, a metró kanyarodik, nyikorog, legszívesebben befognám a fülem, de félek, hogy félreértik, és betámadnak a srácok, hogy mi bajom van, mit nézek, mit nem szeretnék hallani. Így viszont nem értem a szavakat, csak hallok. Körbenézek, senki más nem nézi őket, mereven bámulnak maguk elé, vagy a telefonjukra. Ha bármi történe, ugyanígy ülnének, akkor is, ha kirabolnának megvernének, vagy mondjuk meg akarnának erőszakolni, mindegy. Tegyük úgy, mintha nem történt volna semmi, felejtjük el, ne is nézzünk oda, csak a testünk üljön ott, akkor nem lesz a miénk, semmi közünk hozzá, nem velünk történik, nem vonhatnak felelősségre. Nem láttam semmit, elfordultam, vagy nem is, éppen nem arra néztem, máson gondolkodtam, észre sem vettem, meg sem történt. Félttem, ha tovább nézem, a legrosszabb film pereg le a szemem előtt, amit valaha láttam. Lassított, nyikorgott, üvöltve nyüsztett a metró, a lány felállt, mögé pattantak a srácok is, az egyik a kapaszkodórúdról csüngve két lábával körbefogta a

lány derekát, mint egy csimpánz, egy pillanatra azt hittem, elengedi a rudat, de há' listennek nem, így a lány nem esett arccal a padlóra, azért kicsit megingott. Az ajtónyílással egy időben a csimpánzt játszó fiú még hátulról jól megpaskolta a lány fenekét, szó szerint olyan gyors ütésekkel mért rá, mintha géppuskával lőtte volna szét a csaj fenekét, aztán mint egy puha, fehér, friss, még langyos és remegő kalácsot, jól megmarkolta a seggét, az egyik ujját bele is nyomta kissé a farpofák közé, legalábbis oda, ahol azt sejtette. Körülnéztem, hogy „Látjátok feleim szümtükhel, mik vogymuk”, mit hagyunk, hagyok. Semmi. Mobiltelefon-bámulás, arcizom se rezdül, pillá sem remeg, feszültség ha volt, otthonról hozott, ajtók záródnak. Olvashatom tovább a megkezdett cikket vagy interjút, már nem tudom, mi volt. Bámulom a telefon képernyőjét, megnyitom ezt, majd azt az appot, mégis csináljak már valamit, ha már eddig semmit, csak végignézttem és hallgattam, mint mindig mindenki, amikor valami olyasmi történik, amire nincs közös megállapodás. És tényleg nincs, mert amúgy mi is a baj ezzel, vagy mivel van a baj egyáltalán? A srácok jól érezték magukat, a csaj is csak mosolygott, ha neki ez rendben, nehogy már megmondjuk, hogy kinek mi a jó, foglalkozzon mindenki a saját dolgával. De akkor hol a határa annak, amit elnézhetünk? Ha láthatóan rosszul érzi magát a csaj, és ellenkezik? De mi van, ha nem tudja, hogy ellenkeznie kell, hogy ez megalázó, s ha ezt eltűri, mást is el kell majd, mert hogyan fogja elmagyarázni nekik, hogy ezt már nem lehet, amikor már verik, vagy amikor akarata ellenére megdugják. Ezt miért nem és azt miért igen?

Elindult a metró, újabb villogás, pörgetés, az állomáson állók arca összefolyik a miénkkel, nincs különbség, elmosódnak a határok. Lehajtott fejek, lábfejeket súroló tekintetek. Biztos, hogy más is látta, biztos, hogy mást is zavart, de egymás előtt is szégyelljük megrökönyödésünket, mert mit picso-gunk ezen, ha meg férfit zavar, az nyilván buzi. Paskolták már meg a fenekedet, kérdezném, bárkitől, mindenkitől, akár az utcán csak úgy találomra. Paskolta már meg a fenekedet, mondjuk egy férfi, ha nő vagy, vagy egy nő, ha férfi, de lehetett az apád is, vagy a barátod, tanárod, főnököd, kollégád, vagy csak úgy a villamoson valaki. Paskolták már? Mert az enyémet igen. S ha a tiedet még nem, akkor tudd, hogy leblokkolsz, lefagysz, jégcsap nő a gyomrodba, és amíg az el nem olvad, beszélni sem tudsz, nemhogy ellenkezni, a tested egy használhatatlan kődarab, merev és hideg, mint a márvány. Kívülről ebből szinte semmi nem látszik, talán fehérebb vagy, és összeszorítod a szád, de nem adsz ki hangot, nem ütsz vissza, nem szaladsz

el. A másik még viccel is talán, vagy viccnek tünteti föl, jópofáskodásnak, hiszen mindenki csinálja, ebből még baj nem volt. De tudod-e, hány tenyérynym van a nők fenekén? A férfiasabbja még véraláfutást is hagy, az az igazi. És ez még csak a kezdet, ez a kellemesebbik része, amiről a nők is csak mint csínytevésről beszélnek. Egy pillantás, egy félmondat, és már vissza is éltél a helyzettel, de mondom, nem is kellene hozzá szavak, elég, ha olyat csinálsz, amittől én akár csak egy pillanatra is rosszul érzem magam, vagy ha elbizonytalanítasz, félrenézel a mondatom közepén, otthagysz, miközben beszélek, nem nézel rám, csak a pasimra, azt mondd, nem emlékszel rám, vagy egyszerűen csak figyelmen kívül hagysz.

Ülök egy padon, csak úgy, nem írok, nem olvasok, nem iszom, nem eszem semmit, még cigaretta sem lóg a számból, luxus, tudom, de szó szerint nem csinállok semmit. Kezdődő tavasz, épphogy nem fázom, de az első adandó alkalommal muszáj padon ülni, napsütésben szemlélődni, félig-meddig elálmosodni, megbékülni és nem gondolni semmire. Talán csak arra a közhelyes gondolatra jutni, hogy mennyire tökéletes a természet, amíg bele nem sétál egy ember. Amikor balra nézek, a kék futópályán lépdelő párosan megakad a szemem. Egy nő és egy kisfiú. A nő erősen fogja a kezét, húzza maga után a gyereket, mintha pórázon vezetne egy rakoncátlan kutyát, aki túl sokáig szagolgatta a szomszéd néni szukáját. A gyerek vontatja magát, botorkál a cipője orrára meredve. Vállá beejtve, szösze fejére mintha páncélsisakot erősítettek volna, a nyaka láthatóan alig bírja cipelni a súlyt, de engedelmesen halad a nő mellett, mit tehetne más. Még nem hallom, csak látom a be nem álló száját, a pattanásig feszült, kegyetlen arcot, a főntről lefelé áradó szidalmakat, a fröcsögést, a megteszem, mert megtehetem öntudatlan büszkeségét, még nem hallom, csak látom a hang keménységét, ahogy megremeg és meghajlik körülöttük a tér, ahogy egy pillanatra besötétedik, túl nagy lesz a csend, a madarak is elfelejtenek csipogni, még nem hallom, csak látom a szégyen jeleit a kisfiú arcán, tartásán, látom, ahogy a hajszálereken végigfut a mérgezett vér, átjárja a testét, ahogy az élet a szívébe pumpálja azt az érzést, amittől sohasem fog tudni szabadulni. Aztán ahogy egyre közelebb érnek, a némajelenetet kihangosítja a közelség, és már hallom is, nem csak látom. „Már megint bepisiltél? Mi vagy te, kisbaba? Nálad kisebb gyerekek sem pisilnek már be! Szégyelld magad! Hogy nem tudod visszatartani? Te szerencsétlen idióta! Te idióta!” Visszaolvasom, de sehogy sem tud olyan szörnyű lenni, mint akkor, ott, a padon. Inkább érzem, mint értettem, mintha én lettem volna az, akinek a fejére hányják ke-

serűségüket a felnőttek. Ő biztosan nem érti az egészet, csak egyre nagyobb lesz a téglá a mellkasában.

Nincs mit mondani, nem is tudsz, csak hallgatod a jeges mondatokat, és drukkolsz, hogy össze ne ess, hogy el ne sírd magad, hogy kibírd hazáig pisilés nélkül, hátha abbahagyja, vagy megfelelkezik rólad, hátha nem üt meg, és nem mondja el minden rokonodnak és ismerősödnek, akivel találkozik, hogy bepisiltél. Hallgatsz, mert tudod, hogy ezt mindenki hallja, lehet, hogy az osztálytársaid is, akik majd csúfolni fognak. Ezután mindig az leszel, aki bepisilt, mégis inkább hallgatsz, és fel sem nézel, mert nem akarsz látni, hogy ki hallja és ki látja, nem akarsz mindenki szemében szégyellni magad, hogy a végtelenségig sokszorozódjon a szégyened. Én meg csak ültem ott, mert a közmegegyezés az, hogy nem a te gyereked, nem a te bajod, ebbe nem lehet beleszólni, nem, nem és nem. És ha azt mondom, hogyha nem teszek valamit, engem is ugyanúgy megfosztanak a méltóságomtól, attól a bizonyos emberitől, amihez állítólag mindenkinek joga van, a gyerekeknek is, ha azt mondom, hogy attól, hogy hallom és látom, én is a részese leszek, hogy engem is megszégyenítettek, hogy bárki, aki ilyet lát vagy hall, részévé válik a történetnek, mert ő is ember, és nem tudja magát kivonni semmi alól, ami emberi, akkor nem kéne mégis tenni vagy mondani valamit, hogy a szégyen hullámai ne szorítsák össze a torkunkat annyira, hogy többé megszólalni se tudjunk?

Kislány vagyok, még élt a dédi. A konyhaasztalnál ülök egy fehér hokedlin, a lábam nem éri a földet, mellettem jobbra a sparhelt, balra a diós kifli és gyümölcs. Elöttem papírlap, radír és színes ceruzák, de én sima grafitral próbálok egy házikót rajzolni. Szeretek rajzolni, először lerajzolom, amit szeretnék, aztán kiszínezem. Dédi botja kopog a konyhakövön, felém közelít, aztán lassan lecövekel a hátam mögött. Megáll a kezemben a ceruza, közben hallom, hogy anyáék veszekednek a mamával, ami azt jelenti, senki sem figyel, mi történik velem. Dédi rám szól, hogy mi lesz, nem rajzolok? Kényszeredetten folytatom, mire ő hirtelen kikapja a kezemből a ceruzát ideges kis sóhajok kíséretében – nem is értem, honnan ez a precíz mozdulat és lendületes erő ebben a botos vénasszonyban –, és felháborodva belejavít a rajzomba, hogy házat nem úgy kell rajzolni, hanem így, és rajzol egy szabályos négyzetet az én hullámvonalaim helyett. Aztán kiradírozza a háztetőt és a kéményt, és rajzol egy még szabályosabb háromszöget cserepekkal, kéményt peremmel. Aztán visszaadja a ceruzát, és azt mondja, hogy na így, most rajzoljak kerítést és egy kiskutyát a kertbe. Nem rajzolok, nincs ked-

vem, különben sem tudok kiskutyát rajzolni. Megfogja a ceruzás kezem, rá-szorítja az övét az enyémre, és megtanítja, hogyan kell rendezett, szép kerítést és kutyát rajzolni. Anyáékat hiába várom, nem jönnek segíteni, én meg mindjárt elsírom magam. Egyáltalán nem akarok rajzolni már, soha többet nem akarok rajzolni, inkább azokat a kopott súlyokat akarom rakosgatni a mérlegre, amilyen csak mamánál van, különben is az dédi tatáé, ő sohasem nyúlkál, amikor csinálok valamit. Sírok, sőt, bőgök, anya odaszalad, de dédi mamának fogalma sincs, mi bajom lehet.

AZ EMBER VISELT DOLGAI

az embernek
az embernek ott vannak
a viselt dolgai
a csöndes magánya
a könyvek
régi levelek
amelyeket mások kidobtak
az elfeledett fényképek
a cipők
hajad
a szád
a kezed
tied enyém
menedék
a szíved
a földi kuckó
szép lábaink láncban
másoké hogy a sárban
a boltban megfizethetetlen árban
testünk
ahogy egymástól
félünk
kartávolságban
a szavak félszeg borotvaéle
lehunyt szemű csókunk
ó édes álom
te képzelt állapot
illatod fűszál-ének
megrészegít
pohárban száraz vörösbor
zöld-eszű az ölelésem
felmentesz minden alól

naplóba zártál
magaddal viszel
pedig –

AZONOSÍT, ELKÜLÖNÍT, URAL

*„Létezik egy fogalom, amely minden más fogalmat tönkretesz és összekuszál.
Nem a Gonoszról beszélek, melynek szűkös birodalmát etikának nevezzük, ha-
nem a végtelenről.” (Jorge Luis Borges)*

már nem is a szavak
azok már nem horzsolnak többé mint
éles kövek ama hús-vér nyelvek alatt

azok sem melyeket nemes ősök hordoztak
át- és átadtak az ó-időktől kezdődően miket magunkba
szíttuk a levegővel – semmi az

hiába a vízözön a nagy tüzek meteoreső
nyílzápor és boszorkányüldözés és pogány temetés
tarkólövés fenyegetés meg istentelen káromlás

bocsásd meg nekem – annyi minden szájunkhoz szokott
vétkeimet veled öltöztetem bölcs Salamon
s mert képzeltem bárányhoz istent a farkashoz ördögöt tettem

játszadoztam
hogyan jön velünk minden ami semmi rég

ahogy a félelem is

azonosít
elkülönít
ural

és ez
ez jobban fáj

ez a csupa kín-árulás
ez az éntagadás

ÉN-IDŐMRE EMLÉKEZTETSZ

„...úgy élünk, mint a halottak – nagy titokban!” (Amoéla)

kék levegő alszik bennem – te
karcsú fűzág hajolsz omolsz szép emléknek fölém
álmomban vánkosom
harmatcsepp én-időmre emlékeztetsz tudod-e

a gondolat hogy a hegyi levegő szolgálja-e fának
a hegynek a magasságnak vagy csak a törpe vágynak
szakadékok tériszonyt tükröző mélyén
ha elérhetetlen vagy miért annyi balga kérdés

fejemben Püthia gyakran beszél ma is hozzám
Hesztiát emlegeti ki régi szentélyéből tüzet hozott
egyszer még ki is aludt – arcát takaró fátyla belőled született
az ima mi tüzet fogott szemeinek fényében – el tőlem merre
hordozott

miféle fálnak rohanok célegyenest
miféle céltábla vagyok ha legalább te nem segítesz
kővé vált sírkő ha leszek
bennem betűk takarása mondd – miért
ha nincs a vér a tűz a kegyelem

RIDEGLEGÉNY

RÁCZ IGNÁCRA VÁRAKOZVA

– Kitelik a mi időnk is – mondja Tass Dalia.

Ülnek, guggolnak az éji villáncsnál, a számadó és a hét bojtár, Kullancs korcos kunyhójánál Tass Dalia, Szérszi Salamon, a Csillagszemű, az Öreg Buddha Tanítványa, az ifjú Balma Kán és Porkász Jóska.

– Hol van még a botrogyi hajnal? – szól Tass Daliának a számadó.

– Mit gögyög, bátya? – igazítja meg a nyeregtakarót a feje alatt az Öreg Buddha Tanítványa.

– Öreg vagyok, gögyögök – feleli a vén Kullancs.

– Várat még, mint a fű növése – mondja erre a csikós.

– Eljön Rác Ignác. Ő majd elmondja, mi vár rátok – békíti a számadó. Cigányhajnal volt már, mire Rác Ignác megérkezett.

– Rác Ignác – üdvözölte így Kullancs –, hoztad-e a nyirentyűdet?

Rác Ignác nem felelt mindjárt. Lehuppant a lóról, és a kalyibába leskelt, amit a bojtárok csaptak össze nádból és kukoricaszárból, mikor már hallották az esztenákra telepedő varjak károgását, hogy feléjük tart a muzsikás.

– No – bólintott elismerően Rác Ignác.

Csillagszemű szénából, szalmából, takaróból és prémekből vetett neki vendégágyat a rögtönzött cerkóban, olyat, mint amelyben az ágynemű magasra van felrakva. Épp Kullancs gunyhójával szemben, hogy a két szárnyék egymásra nyílt.

Ignác akkor, hogy így meg es dicste a tormos nyoszolyát, visszafordult a lovához, leakasztotta a nyeregről a fonott butykost, és kipattintotta a dugót.

Megcsapott minket a sárkánylé szele. Meghúzta a mozsikás a butykost, majd Kullancsnak nyújtotta.

Körbejárt a palyinka, csak Porkász Jóska nem ivott, de azért ő is meg nedvesítette vele az ajakát.

PORKÁSZ JÓSKA ÉRKEZÉSE

Alig pár esztendővel korábban történt csak. Őszutó járt, és mint régen, mikor még csordás-farkast kergettek a falvak körül, abban az esztendőben is korán jött a tél. A csípős cüg mart, mint a medve. Már foga, körme volt a nappali fagyoknak is, és a finom porhó, mint a szélbe szórt hamu, örvénylett a viharos esztenákon.

Mikor elült a pust, „Csak bizö e porta vót” – fordult át másik oldalára Kullancs, mire én:

- Porkára megyek, bátya.
- Mese-magadban?
- Gond? – kérdeztem, és felemeltem a földről a nyeregtakarót.
- Szál se.

Így hát felcsaptam a zsabrákot, hogy még idejekorán, szüz porhón menjek a vadra.

A frissességben jól kivehetők voltak az éjjel járó-kelő vadak nyomai, a porka vakított a szikrázó napsütésben. A vad toronyiránt vette magát. A csapása kétséget sem hagyott felőle, hogy az alszegen remélt magának böjti eleséget. Ekkor sajdítottam meg a jelenést az ég alján. Ahogy elnéztem a falu felé, egy lovas tűnedezett fel. A határból csengés-bongás hallatszott, ahogy búgattak a nagy haranggal. A lovas igyenöst felém vette az útját.

Bevártam, ahol voltam.

– Tán Kalazanci Szent József? – szólítottam meg, mikor a lova fejet hajtott.

– Úgy nézek ki, mint aki Jóska? – kérdezett vissza.

– Úgy – feleltem.

– Megpihennék a tüzednél.

– Nyomtartó a hó – biccentettem hátrafelé. A porkán mögöttem tisztán ragyogtak a patanyomok. – Ha követed, megtalálod.

– Csikótanya?

– Az.

Több szó akkor nem esett köztünk. Ahogy hozta, úgy vitte magával a csendet. És ahogy visszaértem, vágni lehetett. Nem olyas csend volt az, mint lenni szokott. Más volt most mindnek a hallgatása. Mind hallgatott, mint a hugyó disznó.

– Ember nem járt erre? – kérdeztem.

Egyiknek se volt kedve felelni.

Már hagytam volna annyiban, amikor legnagyobb meglepetésemre Szérszi Salamon szólalt meg, hogy egészen megrökönyödtem. Ő, ki máskor legfőljebb csak orrából beszélt, alig érthetően, de leginkább érthetetlenül, s kinek dűnnyögését se lehetett hallani már esztendeje, most nem hűnnyögött, hanem tisztán szólott. Úgy mondta:

– Az nem férfi.

KEVE GÁBOR SZÓSZEGÉSE

1.

Amikor Keve Gábor hírért vette, hogy megint csokrozódnak a becsedi ménesfiak, felkötötte az üstökét, pákászbocskort szíjazott a talpára, átalvetőt kanyarított a vállára, és elbaktatott egykori pajtájának romjaihoz. A maga felperzselte karám helyén kedvére kotorászott, egykori lószerszámainak maradványait kutatva. Mikor fellelte, egy darabka nyereglemezt és a zablapálcát tarisznyájába rejtett belőlük, s elégedetten húzta meg kulacsát. Avval egyenest Becsed felé vette az irányt. Régóta járt gyalogszerrel. Szava szorította rá, hogy lába ne lálsson kengyelt, míg fia nem születik.

Azon a hajnalon, amikor Keve Gábor magához vette szerszámain, Becseden a Gorondi Vén lova felnyerített.

„Csillagsörény” – mondta magában a Gorondi Vén, és szemöldökráncolva figyelte gubánc táltos paripáját. A renyhe ménesben Kabala, az elprékelt meddő kanca felcsapta a farkát, és olyan szagosat hugyozott, hogy csak úgy tágult a csődörök orrlíka, a sok cifra monyas ágaskodó farokkal harapdálta a levegőt.

Tass Dalia s Haruc Bán felnéztek a kalapjuk alól, és tündörgő tekintetük összetalálkozott. A hallgatás úgy feszült köztük, mint bikanyál az őszi aljban. Végtére Kullancs törte meg a csendet, de nem kapkodta el. A vén számadó köhintett, ahogy megébredt, aztán szépedén-lassadján hátrátolta a kalapkarimáját a szeméről, felkönyökölt a takaróján, felült, és tömködni kezdte a pipa gyűrűjét. Tüzet vett a parázsról, és ahogy a dohányja már felizzott, még szippantott egyet-kettőt, úgy törte meg a csendet szája szegletéből:

– Nem akármilyen csikós születik.

– Mackó fiam – szól a vén Kullancs a bojtárjának –, tegyél csak a tűzre! Meglátogatjuk Holló bátyádat.

A bojtár marék csögzát tesz, csóvát vet a parázsra, aztán nyergel. Érti a dolgát. Egyik lovat a másik után készíti fel az útra. Tass Dalia felállva nyújtózik, mint a macska, s nyugodt derűvel figyeli a bojtár keze járását. Helyeslőleg hümmög.

Aztán mind nyeregbe fordulnak, Haruc Bán, Tass Dalia, a vén Kullancs és a cápsa Sírskylötte Mackó.

2.

Csizmánk még a kengyelben, mikor egy sajtós reppen az ölembe a nádból. Röptében kapom el.

Felismerem a vén Gyuba Holló üvegbutykosát, és kerge mosolyt csal az arcomra, ahogy megcsap az illata, ahogy lecsavarom az ólomfödelét.

– Kellett már egy kis pákászbráha? – üdvözl minket a Gorondi Vén.

– Hiányzott a halmaszlag – feleli neki Kullancs.

Egyenként kínálom körbe Kullancsot, a Haruc Bánt, Tass Daliát és a Gorondi Vént.

A Gorondi Vén már várt minket.

– Húzzad meg te is, Mackó! – kínál Holló bátyám, s biccentéssel emelem az ég felé, úgy köszönöm meg az üdvözlégyet.

– Egészségére, bátyám! – mondom, s olyat dühentek hozzá, hogy egy sereg madár zurran fel a nádból.

– Egészségedre! No – kérdi –, ki miféle álmod látott?

3.

– Meddő kanca sárlik a renyhésben – kezdi Haruc Bán. – Úgy cernázik az a kacala, hogy a cifrább monyas-lovak már egymást harapdálják.

– Melyik sárhodik?

– Kabala – feleli Haruc Bán.

– Szétviccsad a picsája, mint az összenyomott cseresznye, úgy rávert a párjádzhathnék – teszem hozzá.

Gyuba Holló hallgat. Kullancs sem szól, csak tüzet vesz a pipájára.

– Tass Dalia fiam, te még nem szóltál – mondja a Gorondi vén.

– Keve Gábor nyergét láttam álmomban – feleli a kőmorzsoló. – Tisztán, mintha Keve Gábor most itt szállna meg a lováról. Ám ő nem volt se-

hol. Aztán, ahogy néztem, a nyeregre egy madár szállott alá, egy daru; s ez a daru mezítelen kardot tartott a csőrében. Aztán Csillagsörény nyerítését hallottam a távolból, és arra megébredtem. Föleszüdtem a zajra.

– Keve Gábor nyeregbe szállt volna? – kérdezte hitetlenkedve Haruc Bán.

– Keve Gábor nem száll nyeregbe – felelte a Gorondi Vén –, míg fia nem születik.

– Akkor fia születik – gartattam belé a beszédjükbe.

– Nem születik fia, míg nyeregbe nem száll – felelte erre a Gorondi Vén.

4.

Élt valaha egy ember, Keve Gábor. Pásztorember volt Keve Gábor. A hegyekben legeltette a nyájait az övéivel. Mondják, amit ez a Keve Gábor mondott, az úgy volt igaz. Ezért hívták még Igazmondó Gábornak is, és úgy is hívták, hogy az Igazmondó Juhász. Volt hitele annak, amit mondott, mert mindig állta a szavát. Megtartotta a becsületet. Ha mondta, az mindjárt való is lett. Becsülték is azért, amit mondott, és ahogy mondta, és sokan sokszor hallgattak reá, de még annál is többen, ha mesélt. Mert Igazmondó Gábor mesemondó volt, és úgy tudta szavalni meséit az a juhász, hogy tábornoknál mondott meséi megelevenedtek a hallgatósága előtt. Látták maguk előtt a voltakat. Keve Gábor első volt az elsők között. Ezért amikor eljött az ideje, hogy a pásztornép vezért válasszon magának, Keve Gábor lett a kenéz. Úgy is hívták attól fogva, hogy Igazmondó Kenéz Gábor. És amikor eljött az ideje, hogy asszonyt vegyen magához, csak mondta, milyen asszonyra vágyik, s egy asszony jelent meg a szavaira. A jelenés aztán mindjárt várandós lett, és jó időre leányt szült Keve Gábornak. Örült Keve Gábor – hogyne örült volna – a szép leánynak, hanem a szíve fiúgyermekre vágyott, és látogatta sűrűn az asszonyát, ha csak tehetett, míg az asszonya ismét viselős nem lett. Másodjára még szebb leányt szült Keve Gábornak. Örült Keve Gábor – hogyne örült volna – a gyermekáldásnak, ám a lelke azt kívánta, bár ember lett volna az a leány. Amint tehetett, újra összeédesedett asszonyával, aki ezúttal is várandós lett, és Keve Gábor remélte, harmadik gyermeke fiú lesz, ám az is lány lett. Keve Gábor akkor elgondolkodott. Imádkozott az Úrhoz, fohászzkodott, tisztálkodott, templomba járt, és ismét meglátogatta asszonyát. Mert a lelke egyre csak ember után sóvárgott. Örököst akart, aki továbbviszi a Keve nevet, örökli földjét, vagyonát és öregbíti jó hírét. Ám Keve Gábor asszonya negyedjére is leányt szült. Keve Gábor örült a szép leánynak, hanem akkor már azon járt az esze, hogyan fogja ezeket kiházasítani, mert bár

tehetős embernek számított az övéi közt, mégis csak zord, geberics vidéken pásztorkodtak, kietlen hegyek ölén, és a hegy fukarul mérte a termést, ha adta. Keve Gábor akkor ismét tanakodóba esett. Aztán, ahogy megtanakodta magával s asszonyával, felosztotta vagyonát lányai közt, hogy tisztességgel hozományt kiadhatná őket, majd letette hivatalát. Földjeit az egyházra hagyta, jószágait, vagyonát szétosztotta a szegények között, pajtáját felégette, lószerszámaikat bennégette, s szentül fogadta, gyalog jár ezután, míg fia nem születik, és zarándokútra indult. Mert Krisztus is gyalog járt, s szármárháton vonult be Jeruzsálembe, akkor hogyan illene hozzá a ló. Mondta. Bejárta a Szentföldet, s mind a nevesebb zarándokhelyeket a keresztény világban. S közben fohászkodott és imádkozott, de erősen, hogy áldaná meg az ég őt egy fiúgyermekkel. Amikor azonban hazatért, asszonya nem fogant meg többet. Járta azután az utakat Keve Gábor, mint oly sokan az övéi közül, a maga készítette bőrével, cserebakkal házalva, öszvérhátra málházott portékájával, jól ismerték már Becsedén is. Így ment ez hosszú esztendőkön át, míg egy napon fülébe jutott, hogy a Vén Kerecsen asszonya várandós lett. Meglátogatta hát Keve Gábor a Vén Kerecsent, és megkérdezte:

– ...hogyan lehet az, hogy egy ilyen öregembernek és vele egykorú asszonynak vénségükre gyermeket ad az Ég?

– Megkéri az árát az ég – felelte neki Kerecsen. – Minden ménest megőrző táltos fakó lovamat áldoztam fel az Égnek, juhot, kost és kecskebakot.

Keve Gábor akkor csak nézett a Vén Kerecsenre, mert tudta, hogy a számadó igazat szól.

– Keresztény ilyen pogány szertartásban nem vehet részt – mondta végül Keve Gábor. – Tisztellek és becsüllek, de amit mondasz, nem tehetem. Kihez forduljak hát tanácsért?

– Menj Gyuba Botondhoz! – válaszolta neki akkor a Vén Kerecsen. – Ha valaki, ő a megmondhatója, mit tehetnél, hogy fiad szülessen, és kost se kelljen áldoznod, lovad se kelljen levágnod.

Gyuba Botond, a Gorondi Vén pedig ezeket a szavakat szólta Keve Gábornak:

– Három dolgot kell megtenned, Keve Gábor, s három fiad születik.

– Mi volna az? – kérdezte Keve Gábor.

– Először is tégy róla, hogy mire fiaid világra jönek, mindnek meglegyen a lova! Menj hát Kerecsenhez, a becsedi ménesfiak közé, s kérd őket, hogy hadd válassz ki magadnak egy csődört, amelyik engedi, hogy a szájába tedd a zablát, és egy kancát, amelyik engedi, hogy hátára tedd a nyerged. Ha megülöd a mént, és sikerül betörnöd, a kanca önként követni fog. Vidd

haza, s tartsd jól őket, hadd párjázzanak! Másodszor: három fiad közül egy idő előtt meghal majd, az Égnek kell ajándékoznod, cserébe a gyermekáldásért, és nem tudhatod előre, melyiket. Őt én választom ki. Harmadszor: ha ráállasz, áldomást kell innod velem az egyezségünkre.

Keve Gábor sokáig nem felelt. Aztán megköszönte a Gorondi Vén tanácsát, és hazafelé vette az irányt. Sokáig nem látták akkor Becseden, amikor azonban a Vén Kerecsennek leánya született, ajándékokkal kedveskedett a Vén Kerecsennek, és ha csak tehetett, meglátogatta, hogy lássa, miként cseperedik Jándík Liza, a Vén Kerecsen életének alkonyi virága, ajándékos lovacskája.

KEVE GÁBOR ÉRKEZÉSE

Még sötét volt, amikor Mackó megébredt a Gorond-aljban, az éji bugygyadtag ölén. Könnyítette magán, aztán hallgatva szemlélte az ájeres, remegő lápot. Már hankalodott, mikor kirázta a port a takarójából, lova hátára csapta a sótárt, felszerszámozta, veretes vascsapóját a nyeregkápához csatolt rézkarikába tűzte, aztán fordult, és – Nye, te, Gorzsa! – betyáros magabiztossággal kiléptetett az ingoványból.

Mikor a sokadik elágazáshoz ért, Gorzsa megtorpant. Az egyik út a méneshez, a másik a Kutyakaparó felé vitt. Mackó az utóbbi felé fordította lova fejét.

– No, magát meg mi szél hozta? – köszöntötte így a bojtárt Féléjjeli Zorka, ahogy Mackó kikötötte lovát, és megtelepedett a Kutyakaparó félhomályában. Mackó kitekintett az udvarra. Mikor belépett, sarokig tárta az ajtót, s úgy hagyta. A napfény ajtóforma foltot vetett a csárda döngölt padlójára. Csak ez világlott a sötét helyiségben, és Mackó a beömlő ragyogásban lebegő szikrázó szemcséket bámulta, mert a lánynak csak alakját vakláshatta az ivószobában.

– Gyermekáldás – felelte aztán kisvártatva, s az asztalra vette dohányzacskóját.

– Aztán kié?

– Mikor kié! A magamé! – felelte neki pökhendien Mackó.

– No – folytatta a faggatódzást Zorka –, tán csak nem elcsöppent a pennája?

– Nem csöppent az sehova.

– Tán kiszikkadt a kalamárisa? Ha szonnyad, tikkad a penna, nem hagy az nyomot.

– Mit érdekel téged a pennám?

Befeled erre Féléjjeli Zorka:

– De hát maga kezdte. Amellett – és a lány itt megnyomja a szót –, ha itt akar írni velem, az rám tartozik.

– Hmm... – feleli erre Mackó. – Mire negyven leszek, lesz házam, ménesem és hírem. Akkor majd írok velem.

Már neveti őt Féléjjeli Zorka:

– Hallja, kend, maga aztán nem vesztegeti az idejét!

– Nem én – húzza ki magát a bojtár.

– Több is veszett Mohácsnál – feleli erre Zorka.

– Hogy jön ide Mohács? – füstölgi foghegyről somolyogva a csikós.

– Hát, járja a tusz, hogy Mohács azon veszett el, hogy a király nem várta be Zápolyát.

– Ühü.

– A kérdés csak az... – így a csapláros lány –, hogy a szultán be akarta-e várni.

– Ühüm.

Így ment ez köztük, Féléjjeli Zorka meg a bojtár Sírszülötte Mackó közt: a lány mindig kieszesítette azt a betyárfit.

A Sírszülötte Mackó akkor rágyújtott. Ember állt az ajtóban.

Sötét lett, ahogy a megtermett férfialak árnyéka kitöltötte a padlóra vetett fényvárát.

– A férfi – folytatta a pillanatra beállt csend után visszafordulva Mackó – legyen erős és bátor! Az asszonya legyen eszes és szép!

– Ámen – mondta az alak a homlokfa alól, és belépett.

– Isten hozta! – köszöntötte a lány.

– Innék valamit – mondta erre Keve Gábor, az asztalra vetette tarisznyáját, s leült Sírszülötte Mackóval szemben.

BARBAROSSA KELEMEN ÉRKEZÉSE

Ültek némán farkasszemet nézve Keve Gábor és Sírszülötte Mackó, ahogy a hasonszőrűek szoktak. Féléjjeli Zorka meg tett egy kancsó bort eléjük, aztán kiment. Alkonyatra megtelt az ivó, de senki nem ült az asztalukhoz,

szemérmesen odább húzódtak, aztán, ahogy hangosabb lett az ordító, ezek még mindig nem szóltak egymáshoz. Ültek ott gebedten, összeakaszkodott tekintettel meres-mereven, akár két faszent, amit valaki hebehurgyán ottfelejtett.

Aztán jóval a gyertyagyújtás után, mikor már csak olyan ült ott, aki a gyertyát hiába fogyasztja, vagy a kitolókását fújja, újabb vendég lépett a Kutyakaparóba. S mindjárt az asztalukhoz telepedett. Ahogy leült, Mackó odakapta a tekintetét, Keve Gábor meg erre mindjárt durván vállba öklözte:

– Te! Miért néztél félre?! – kérdezte a bojtárt. S a csikós akkor elszégyellte magát.

– Keve Gábor – emelte kezét a kalapjához a szűrös köszönésképpen.

– Barbarossa Kelemen – biccentett neki Keve Gábor hasonlóképp, s végre megmarkolta a csapos korsót. Töltött aztán mindhármuknak, hogy Féléjjeli Zorka eléjük tette a poharat és a csaszlit. Ez utóbbiakat aztán Barbarossa Kelemen a maga futuckójából töltötte színültig, nem sajnálta, az asztalt is megkínálta vele, s akkor ittak.

Pitymorodott már, mire felálltak. Fizettek, s Féléjjeli Zorka ébrejtgette, aki ottfelejtette magát. Ahogy kiléptek, Barbarossa Kelemen és Sírszülötte Mackó eloldozták hátasaikat, de egyik se fordult nyeregbe. Séfingáltak inkább az ösvényeken és csapásokon. Addig gyúrták a sarat, míg a ménesálásra nem értek.

Ady András

TÉNYLEG

Megmutatták nekem
megtanították és még
nem is tudnak róla így
az igazi

egy életre kigyógyultam
(visszaeshetek persze)
bármiféle fél vagy egész
kis vagy nagyistenkedésből

egy fallal arrébb alszik
Babó s ígérete szerint
szépet álmodik hogy
szépen álmodjak

kint a kertben éppen
öntudatra kel az estike
(öntetszőn illeg s nem
is fú a szél)

miféle isten tudna
jobbítóan beavatkozni
ide s ha nem minek
az isten?

ANYA-NÖVÉNY

azt hiszem csak jószívű akart lenni
hagyta a fenébe a leveleket a szárat
is nem törődött esővel vagy a zuhogó
nappal csak zöld szíveket hajtott mind

kiben a ráknak ez a fura jó fajtája ez a
halálos végtelen miatyánkja tombol
csendes önjelölt-megállíthatatlanul...
azt hiszem csak jó szíveket akart magára
levelek mag virág és termés helyett
s addig-addig túlzott míg már a kertet
kinőve eltaposva és a végtelenségig
önmagát újranőve az úttesten dobogott

LÁTOMÁS

a ténnyel hogy ez a pompás virág
szeret engem nincs mit vitáznom
hisz képes vagyok egy sokkilós
fűnyírót finom palotás-lépésekkel
körbemanévrozni hogy a rotor-
penge belé ne sértsen a tévhittel
meg hogy ez a virág hálásan rajong
értem ismét nincs vitám hisz ez a
nekem tetsző szubjektív tényem

———— Leveles Ibolya

ÖNMEGTAGADÓ

ha kimondom,
megszeretem újra.
karthauzi rend.

HITES

emberbe dobott
bizalom
hullámokat vet.
feszített tükör lesz.

TOLÓMÉRCE

harárain kívül
még nem, már nem
beosztott.

CSAK OTT

Esőben, sárban,
hangyaboly mellett,
avarrothadásban,
kéreg, fű alatt.
Ott lenni, hol könnyű,
ott lenni, hol nem,
nem továbbhaladni
és megúszni sem.

Benne, ha szorít is,
szállni, ha lehet,
ott lenni most nálad,
táncolni veled.

SECTIO CESAREA

Mert átjutni csak
egyedül lehet
Styx folyosóján.
Kharón, a társ,
orvos, az anya,
idegen, a barát,
mind
egy-be-metsző.

ART NOVEAU

– *énekek éneke* –

Századforduló
előtti lánykám
pajzán témából
született.
Gesamtkunstwerk,
igazi jugendstil,
szépséges,
hasznos.
Hosszú dereka
gótika,
haja
hullámzó fűmező,
arca
pompás virág,

karjai
karnyargó indák,
lábai
erős gyíkok.
Szeme ablakain
színes történetek
szűrődnek,
bearanyozza,
akire fénye vetül.
Lassan leválik.
C'est section.

Szekernyés Tünde

FEKETE MÁRCIUS,
AVAGY EVERYBODY
LET'S ROCKKINCSES RÉKA: *KARÁCSONYOZZATOK VELÜNK, VAGY ÚSSZATOK HAZA*

Végy egy tál kocsonyát, kortyolj hozzá szilvapálinkát, hozz egy kazettát a Fekete Márciusról, dobd fel a migránskérdést, spékeld meg mindezt egy kis berlini Willkommenstkultúrral – majd nézd végig, mi sül ki belőle!

A *Karácsonyozzatok velünk, vagy ússzatok haza* című előadás létrejöttéhez azért még bizonyára kellett más hozzávaló is, leginkább szerencsés (értsd: jól időzített) egymásra találások. Ugyanis az Örkeny Színház Stúdiójában márciusban bemutatott Kincses Réka-rendezés előzménye egy, a Yorick Stúdióban, marosvásárhelyi színészek közreműködésével készült műhelymunka. A rendező maga is marosvásárhelyi születésű, jelenleg Berlinben él, neve a hazai közönségnek többek között a *Balkán bajnok* című dokumentumfilm kapcsán lehet ismerős. A pandémia hatására berekesztett, improvizációkra épülő, félkész szövegkönyvet Csákányi Eszteren (ő játssza az anyát) keresztül kapta meg a budapesti színház, s így egy újabb állomással egészült ki a témájában is multikulturális színdarab. Az előadás alapszituációja nem hoz meglepetést, hollywoodi filmek tömkelegéből ismerjük a karácsonyi családi vacsorák kiapadhatatlan toposzát, a feszingés-drámázás-összeölekezés történeti ívét. Nem spoilerizek, ha azt mondom, a *Karácsonyozzatok...* ezeknél jóval okosabb, szellemesebb, és ami talán a legfontosabb: nem a (vélt vagy valós) amerikai életérzést hozza el, hanem rólunk szól. Nem maradhatok tehát én sem az objektív recenzens szerepében, hangot kell adnom a meggyőződésemnek: ezt az előadást minél nagyobb határon inneni és túli közönségnek látnia kell!

A stúdióba érve feszingés fog el: a színészek közelsége, a körberakott székek azt az érzést keltik, hogy mi is meghívót kaptunk erre a családi vacsorára, vagy legalábbis közeli ismerősként követjük végig Csöpi (Csákányi

Eszter) és Géza (Znamenák István) látogatását a lányuk és vejük berlini otthonában. A tér elrendezésének nem titkolt szándéka a nézői bevonódás elősegítése, Sós Beáta díszlete pedig több ponton szövegszinten is beleépül az előadásba, gyakran képezi a humor forrását, de legfőképp egy kézzelfogható, szemmel látható dimenzióban szemlélteti a generációk közötti feszültséget. A nyugaton trendi loft lakás, amelyben a lány, Lujza (Szandtner Anna) és német élettársa, Filip (Mesés Gáspár) élnek, a szülőket inkább egy felújítás alatt álló garázsra, raktárra emlékezteti, ahol a tárgyak mintha funkciójukat veszítették volna, semmiképp sem a kényelem vagy otthonosság szolgálói. A probléma ott kezdődik, hogy nincs fogas, amire a vendégek a kabátjukat akaszthatnák, az asztal körüli divatos, de túl magas bárszékekre Csöpit fel-le kell segíteni, a plafonról egy teljességgel használhatatlan, ámbár hand-made asztal függ, és még a karácsonyfa is zero-waste: újrahasznosított műanyagból csüng alá. Elég ez ahhoz, hogy elkezdődjön a szereplők közti huzavona, amely – már az első perctől világos – nem merül ki finom szekálásban, előbb-utóbb csúcsosodni fog.

A konfliktus elkerülhetetlensége épp annyira betudható a dialógusok életszerűségének, mint a remek színészi alakításnak (és a társulatot ismerve, az eltalált szereposztásnak). Csöpi az örökösen elégedetlenkedő, kompromisszumra képtelen anyatípus, aki minduntalan kihúzza a gyufát lányánál. A fő konfliktus így inkább kettejük között érezhető, a férfi szereplők békésebbeknek és kevésbé karaktereseknek bizonyulnak, de teljes önreflexió hiányában ők sem ússzák meg szárazon: Gézát a múltban elkövetett hibái, sumákolásai kergetik vitába a feleségével és a lányával. Filip, az értetlenkedő német pedig pont a kívülállóságából és a kompromisszumkészségéből adódóan válik kikosarazottá. Érdekes adalék a karakterekhez a színlap, mely az előadás sztereotípiákhoz való viszonyát is előrevetíti. Itt a szereplők nevei zárójelben, mintegy másodlagosan vannak feltüntetve, lényeginek tűnő tulajdonságaik után: egy darab konzervatív Mama, egy darab mindent relativizáló Papa, egy darab liberálissá vált lány, egy darab vegán és környezet-tudatos nyugat-berlini vő. Utólag már tudjuk, hogy ez is csak egy, a nézőt szembesítő játék: látva az árnyalt karakterábrázolásokat a színpadon, a fenti közbeszédből kölcsönzött és kiüresedett fogalmak saját maguk egyszerűsítő jellegére hívják fel a figyelmet, arra, hogy legtöbbször elég például egy konzervatív jelző a konfliktushoz. Ugyanakkor mi más, ha nem az évezredek óta sztereotípiákkal működő színház volna emlékeztető arra is, hogy ezek az előítéletek a kezdeti tájékozódást teszik lehetővé, támpontok, hogy belőlük kiindulva komplex és árnyalt jellemeket is be tudjon fogadni a néző.

Ugyan nem beszélhetünk fő- és mellékszereplőkről, a legkidolgozottabb karakter kétségkívül az anyáé, egy ponton már olyan érzésünk támadhat, hogy valójában az ő történetét látjuk: egyrészt ő a legharsányabb, neki van osztva a legtöbb szöveg, és bár mindannyiukat eléri előbb-utóbb némi szembesülés, Csöpi esetében lehetünk tanúi a leglátványosabb jellemfejlődésnek. Identitása és világnézete szilárd alapját – ez ugyanúgy igaz a férjére is – történelmi tapasztalat képezi, múltbéli eseményeken keresztül magyarázza a legtriviálisabb döntéseit. Ezzel szemben áll Lujza, aki egy közvetítő karakter: nemcsak a nyelveket, hanem a kultúrákat is fordítja, s miközben minden erejével azon van, hogy elszakadjon a szüleitől kapott (láthatólag káros) mintáktól, saját magát is elveszti. Óhatatlanul infantilisává válik, nem mer döntéseket hozni, elköteleződni, emiatt rekedt meg karrierje és párkapcsolata.

A szereplők lényegi tulajdonságának bizonyul a történelemhez – mint kollektív múlthoz – és a személyes múlthoz való viszonyuk. Ezen a ponton már a makro- és mikrotörténetek elválaszthatatlanul fonódnak egybe, és sejthető az, ami az előadás visszaemlékező-résében explicitté válik: a politikáról, történelemről való viták valójában személyes sérelmeket fednek el. A simulékony apa legnagyobb érdemének a Fekete Márciuskor betöltött szerepét tekinti, saját szerepét a házasságban, családban, ebből kiindulva értelmezi, a részegen elmantrázott beszédével pedig épp ezt üresíti ki. Csöpi múltba vetettsége egyszerre lehetetleníti el az érdemi kapcsolat kialakítását lányával és vejével, és egyszerre teszi megérthetővé számára a menekült lány (Dyssou Bona) sorsát. A fentiekből is látszik, milyen önironikus az előadás történelemszemlélete: egy ideig még Trianonból kiindulva magyarázható, hogy miért jelent veszélyt a migráció Európa eltűnésére nézve, következő jelenetben már a kongói titkosszolgálat működése a szekuritáté tapasztalatából válik hozzáférhetővé. A történelmi tapasztalatok hatására megfordulnak a szerepek, az anya rasszistából lesz migránsbarát, a lánya pedig a berlini Willkommenstkultur helyett a németországi szigorú szabályrendszerre hivatkozva próbál megszabadulni a kongói menekülttől. „Áldozatot kell hozni a meggyőződésért!” – hangzik el a mondat, amelyet a dráma csúcspontja követ, és amely felszínre hozza a hipokrata kultúra visszásságait.

A torokszorító jelenet megváltoztatja a dramaturgiát is: az eddig életszerű párbeszédek most szerre az anya és a lánya visszaemlékezés-monológjai váltják fel. A túl teátrális betét idegenül hat ebben az előadásban, de gondolkodhatunk úgy is, hogy éppen ez a célja: elidegeníteni, eltávolítani mindazt, amit láttunk, és teret, időt hagyni a ráeszmélésre – s mint ilyen, sikerrel jár.

A pörgő eseményeket lelassítja, és a konfliktust egy újabb megvilágításba helyezi, amikor már kétség sem fér ahhoz, hogy nem a különböző világnézet, hanem korábbi személyes sérelmek, elhallgatások ássák a távolságot a szereplők közé. Az anya egy traumával terhelt korszakban próbál boldogulni és gyermeket nevelni, a lánya pedig ettől az örökségtől eltávolodni. A kapocs közöttük éppen az anyaság (vállalásának vagy elutasításának) kérdése lehetne, az ehhez fűződő traumák, amelyekben osztoznak, és amelyek ellenében meghatározzák magukat Gézával, Filippel szemben: „Mit tudsz te az anyaságról?!” – förmednek rá a békítő apára szinte egyszerre. A két nő egymásra találása nem tartós, amilyen hirtelen jött, az abortuszok felémlegetésével, olyan hirtelen megy is. Egyedül itt van némi hiányérzetem: érdemes lett volna még időzni ennél a jelenetnél, ütköztetni az anya és lánya narratíváit, visszaemlékezéseit, közelíteni és árnyalni az egymáshoz fűződő viszonyukat, de az előadásnak nem témája a megbocsátás. Úgy tűnik, a káoszt, amelyet a múlt feldolgozására tett kísérletek és nem mellesleg a tetemes alkoholfogyás okozott, nem lehet egy este alatt rendbe tenni.

És valahogy így vagyunk ezzel nézőként is: az előadás még sokáig velünk marad. Hogy ez a rendezői éleslátás, a magas színvonalú színészi játék eredménye, a jól kidolgozott, sokoldalú karaktereké, az ízlésesen felépített, jól beidőzített poénoké – nem tudom. Valószínűleg mindez egyben, hozzátevé az a befogadói alaphelyzetet is (marosvásárhelyi, Budapesten élő és a budapesti színházat követő néző), amellyel beléptem a terembe. Erdélyi nézőként kétségkívül érdekes adalék az előadáshoz a keletkezéstörténete, végignézni, hogy miként válik egy eredetileg marosvásárhelyi közegben kialakult szöveggönyv magyarországi színpadon, magyarországi színészek által eljátszhatóvá. A színészek külön érdeme, hogy ismerőssé válnak az általuk eljátszott figurák, és csak itt-ott tűnik fel egy önkéntelenül bekúszott „már”-ozás. Ugyanakkor, a magyarországi, Pintér Béla politikai satíráinak humorán edződött közönség is talál számára kapcsolódási pontokat ebben az előadásban (nem véletlen, hogy a dramaturg, Enyedi Éva, a P. B. társulat oszlopos tagja), viszont felüdülés lehet végre nem a NER-hez kapcsolódó poénokon sírva-röhögni. Végző soron pedig az a sejtésem, hogy a német kultúrában otthonosan mozgó néző számára a tökélyre fejlesztett műltfeldolgozás, de a túltolt PC-ség is olyan szempont, amely követhetővé teszi az előadást. Na, ilyen az a multikulti, ami nemcsak egy mézes-mázos, hangzatos szó, hanem egyszerre mondja ki az együttélés nehézségeit, de hangsúlyozza annak szükségességét is, hogy berögződött gesztusainkat felülbíráljuk.

Molnár Flóra

ÉN ÍGY LÁTOM

TOMPA MIKLÓSRA EMLÉKEZIK A MAROSVÁSÁRHELYI NEMZETI SZÍNHÁZ

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház a 2024/2025-ös idényben ünnepli 80. évadát, ez alkalomból emlékezik meg a társulatalapító Tompa Miklósról. Az *Én így látom – Tompa Miklós mesél* című előadást Barabás Olga rendezte, az adaptáció Bérczes László *Székely körvasút* című interjúkötete alapján készült. Az előadást először 2023. december 10-én láthatta a közönség a Nemzeti Színház kistermében.

Tompa Miklós 1910-ben született Székelyudvarhelyen. Eredetileg jogot tanult, majd 1936-ban a budapesti Nemzeti Színházban Németh Antal igazgatósága alatt gazdagította színházi tudását. Első rendezését Kolozsváron mutatták be, majd a háború után megalapította a marosvásárhelyi Székely Színházat. Színházigazgatóként, rendezőként és tanárként is meghatározó szerepe volt az erdélyi magyar kultúrában, egészen 1996-ban bekövetkezett haláláig. Emlékét máig nagy tisztelet övezi, az előadás témája – illetve monodráma-jellege is – ezt igazolja.

A produkció élvezhetőségét ebben az esetben – formai sajátosságai miatt – két dolog határozza meg: az egyik a szöveggönyv minősége, a másik pedig a főszereplő színész munkája, alakítása. Barabás Olga szövege véleményem szerint gördülékeny és jól sűrített, nyelvezete hiteles és közérthető, erős, hangsúlyos képeket tartalmazott, ezeknek köszönhetően az előadást könnyű volt követni. Ehhez hozzájárult a Tompát alakító László Csaba karizmatikus színpadi jelenléte és pontos színészi munkája is, illetve az a rendkívüli képessége, hogy a saját vizuális fantáziájával a nézők recepcióját is működtetni tudta. A Tompa Miklós karakterét alakító színész valóban újraélte a történeteket, a gyermekkortól kezdve a háború borzalmain át, a színház megalapításának és fenntartásának embert próbáló idejéig. Játékán kétórai tömény monologizálás közben sem értem tetten sem pótcselekvéseket, sem toporgásokat, kikökkenthetetlen színészi munkát valósított meg. Mindebből a dramaturgiai és színészi teljesítményből következik tehát, hogy az előadás valóban kellemes estével ajándékozott meg, feltehetőleg nemcsak engem, hanem a közönség nagy részét is. Azonban, ha hagyományosabb

színházi kereteken belül próbálom értelmezni a darabot, a rendezés szempontjából maradt bennem némi hiányérzet.

A produkciót összességében nézve az volt az érzésem, hogy a rendező olvasmányélménye, az olvasás aktusa is megjelenítődik a színpadon, mégpedig a csendes megfigyelő által: Kovács Károly riporterként asszisztálja végig az előadást, ami színészi szempontból nem igazán hálás szerepkör, de talán a rendezői szándékot érteni vélem, hiszen mégsem azt nézzük, ahogyan Tompa Miklós egy széken ülve beszél a közönséghez. Az előadás minimálisnak mondható színházi szituációja abból fakad, hogy Tompát egy riporter „beszéli”, ezen riporter szerepe azonban határozottan elhanyagolható minden más szempontból. Kovács Károly ugyan végig figyelmesen hallgatott, de ezenkívül semmilyen más jelentősége nem volt az előadás egészére nézve. Zavart a tudat, hogy végig jelen van egy plusz emberi elem, amelyik nem sokat tesz hozzá az egész teljesítményhez, és ezt a hibát inkább a koncepcióhoz, mintsem a megkérdőjelezhető színészi jelenléthez kötném. Kiemelném viszont a szintén Kovács Károly által tolmácsolt zenét, ami remek atmoszférát teremtett.

Benő Kinga, P. Béres Ildikó, Fodor Piroska és Kádár Noémi is kisebb szereppel megjelentek a színpadon. Ők az előadás bizonyos momentumai-ban az ablakon keresztül léptek be a térbe mint szellemek vagy emlékképek megjelenítői. Szerintem ők jobban illeszkedtek az előadásba, mint a riporter, és sokkal jelentősebb szerepet is tulajdonítottam nekik, hiszen közvetlenebbül kapcsolódtak az előadás világához. Bár nem játszottak konkrét karaktereket, különleges viszonyt tudtak kialakítani a főszereplővel. Megjelenésük véleményem szerint azért volt indokolt, mert ők voltak azok, akik igazán használták a teret. A díszlet (Adrian Ganea) egy majdnem teljesen autentikus nappalibelső volt, amely viszonylag tág volt ahhoz képest, hogy nem voltak nagy mozgások a színpadon. A repedések, gondolom, egy régi világ széthullását hivatottak jelképezni. E metaforisztikus jelleget erősíti a visszaemlékezések „makraméja” is, amely a magyar irodalomban leginkább Weöres Sándor *Rongyszőnyeg* ciklusából lehet ismerős: „Álmodtad, hogy nincs testem, se lelkem, /csak te magad gondoltál ki engem, / kép vagyok csak és tiéd örökre, / magad varrtál fehér függönyödre.”

Véleményem szerint az *Én így látom – Tompa Miklós mesél* című előadás méltó emlékezés a társulatalapítóra. Erősségei leginkább a szövegekönvben és László Csaba játékában valósulnak meg. Barabás Olga rendezése azonban kissé kidolgozatlan, a színészvezetést és a szerepek átgondolását a fent

említett okok miatt hiányosnak vélem. Annak ellenére, hogy az előadás emiatt néha egyhangúvá válik, élvezhető, élménydús volt, izgalmas metaforáival, László Csaba kiváló alakításával.

Az előadás időpontja: 2023.12.10. Rendező és dramaturg: Barabás Olga. Zeneszerző: Kovács Károly. Mozgásművészeti tanácsadó: Benő Kinga. Díszlettervező: Ganea Adrian. Jelmeztervező: Nagy Fanny. Szereplők: László Csaba, Kovács Károly, Benő Kinga, P. Béres Ildikó, Fodor Piroska és Kádár Noémi.

SÉTATÉR

Fekete Vince

KARÁCSONY BENŐ, A „MÁSİK” MŰVÉSZ

– Csapongó gondolatok –

„Az író írjon, és ne legyen boldogítóhivatal. Ha nemcsak fülbemászó locsogások szerzője, hanem művész is, akkor majdnem mindegy, hogy miről ír. Minden keretben, minden időben, még a legidőszertlenebben is el fogja mondani azt, ami a kor zűrzavarái vagy túlságos nyugalma miatt a lelkét nyomja...” (Karácsony Benő: *Pjotruska*)

„Azóta már észrevettem, hogy az életünk spárgája tele van Ariadne-bogokkal: ha tízet felfejtettünk, húsz új bog támad helyette.” (Karácsony Benő: *Nyári délután a régi Fehérvárt*)

Amikor 1948. szeptember 7-én Márai Sándor – miután úgy érezte, hogy otthoni, magyarországi szerepe megszűnt, a munkája pedig elveszítette az értelmét – félévnyi, évnyi rákészsülés, vacillálás és főleg önmaga győzködése (na meg közvetlenül a háború befejezését követő tapasztalatai) után, egy svájci konferencia ürügyén elhagy(hat)ja Magyarországot, azt írja a naplójába: *„Amíg az ország a Szovjet csatlósállama és a hazai bolsevisták kapzsi és kegyetlen rablóhadjáratának zsákmánya, magyar író létezése, az otthonmaradása tényével sem igazolhatja ezt a hazaárulást. Otthon oda fejlődtek a dolgok, hogy már hallgatni sem lehet; száműzetésbe kellett mennem, önként, családommal együtt. Nem élhettem egy országban, amely nem haza többé.”* (Kiemelés tőlem: F. V.)

Márai ekkor negyvennyolc éves. Budapesten él. Megbecsült, számon tartott, könyveivel „piacon levő” szerző, akinek (addig) számít(ott) a véleménye, az állásfoglalása; a szava nyomott a latban. És alig három évvel a „felszabadulás” után úgy érezte, abban a levegőtlenységben, légszomjas ál-

lapotban, a lehetőségei beszűkülésekor, hogy mennie kell, mert az ország, Magyarország nem *hazája* többé.

Karácsony Benő, kolozsvári ügyvéd, Márai vidéki nemzedéktársa, pontosabban nála tizenkét évvel idősebb erdélyi magyar író ekkor már négy éve halott, ugyanabban az évben halt meg, amelyben a felesége és fia is elpusztultak – az egyik az örültek házában, másikat pedig pár hónap múlva állítólag a nyilasok állították falhoz Budapesten. Erdélyi pályatársain, közeli barátain, írotársain kívül alig tudtak róla az akkori magyarországi magyar irodalom jelesebb, meghatározóbb képviselői közül, nem sokan tartották számon sem azt, hogy élt, sem azt, hogy alkotott, írt, ahogy a mai divatos kifejezéssel mondják: letett az asztalra, a kortárs művészet, a szépirodalom asztalára valamit is egyáltalán.

Karácsony Benő különutas, kívülálló, a saját maga útját járó író volt, aki nem tartozott a korigényt kiszolgáló „historizálók”, a nagy történelmi témákat óriási tablókban, vastag regényekben felfestők közé, sem a síró-kacagtató, feleselő tündéri realizmust művelő székek, sem a tiszta baloldali, osztályharcos, kommunista írók közé.

Regényeit tanították a középiskolában a kommunizmus éveiben, az 1989-es fordulat előtt is, akkoriban a *Pjotruska* és *A napos oldal* kötelező házi olvasmány volt a középiskola tizedik és tizenkettedik osztályaiban. A *Pjotruskára* a tananyag külön is kitért a *Romániai magyar irodalom a két világháború között* című fejezet legvégén, közvetlenül a *Romániai magyar irodalom 1944. augusztus 23. után és a szocializmus éveiben* című fejezet előtt. A tankönyv még egy apró betűs, majd kétoldalas részletet, szemelvényt is tartalmazott a *Pjotruskából*. Rajta kívül ekkor a *Regény és novella* alcím alatt még három prózaíró szerepelt a két világháború közötti irodalom képviselői közül: a szíjas, szálkás arcú Kós Károly, a sejtelmes, titokzatos úriember kinézetű Kuncz Aladár, a bohókás, bohócarcú Tamási (meg lehet nézni az ott szereplő fotóját!), valamint a középkorú, bajuszos, esküvőre kiritttyentett proletárnak, esetleg melósnak kinéző Karácsony Benő. Mert akkoriban valahogy így (is) osztályozták a diákok őket, főleg a fotóik alapján, amellet, hogy néhányan – az egyformaságra törekedve – kackiás bajuszkát is rajzoltak annak, akinek addig nem volt, szemüveget is biggyesztettek az orra fölé, akinek nem volt, és ha úgy tartotta kedvük, demokratikusan egy kicsikét még kackiásabbra is kunkorították ezeket a bajuszokat mindenkinél: Tamási, de Kuncz, Kós és Karácsony Benő arcképén is.

És ha nem is pont ugyanannyi oldalszámban foglalkozott ez a tankönyv Karácsony Benővel, mint mondjuk Tamásival, azonban a többiekével, a Kunczéval és Kóséval nagyjából megegyezett a Karácsonyról, „az erdélyi kisváros írójáról” szóló anyag, „aki egy eszményeket tékozló korban az emberiség, a béke, a szabadság megőrzéséért harcolt. Olyan életsorsokat látott meg, amelyekben ezeknek a hiánya, eltorzulása, elsilányulása nevetség és keserűség tárgya lehetett egy időben. Ítéletét a kispolgári, az egész polgári világról tehát fordított előjellel mondta ki. Látszólagos cinizmusa mögött voltaképpen az emberért, az eszményekért való aggodalom rejtőzik.” Regényeiben pedig „szerencsésen találkozik az áradó mesélőkedv, az elmés humor, ironia, a jellemteremtő erő és a hiteles korhangulat. Ezek teszik Karácsony Benő regényeit szórakoztató és mégis gondolatgazdag olvasmánnyá”. Nos, ilyen mondatok szerepeltek a tankönyvben, meg olyanok, hogy: „Karácsony Benő gunyorossága néha közel jár a cinizmushoz, azonban sohasem emberellenes. Az ostobaságot és a belőle eredő rosszindulatot ítéli el minden körülmények között. A legfőbb emberi rossznak a háborút tekinti.” „Különösen vonzó az írónak az a képessége, ahogyan a kisváros fülledt, kicsinyes, az értéket semmibe vevő világát felidézi.” Majd: „Akármilyen eredeti és meglepő a benne megnyilatkozó szellem – konkrét valóságot illetően inkább csak felszíni, homályos sejtéseket nyújt, semmint valamelyest tárgyiasan érzékelhető helyzetképet.”

Tehát mind-mind nagyon magvas megfogalmazások voltak, helytálló, avagy sem, el lehet dönteni, de akkor, a nyolcvanas évek elején ezeket sulykolták az akkori középiskolások fejébe. Ám ha azokban az években, mondjuk, valaki – a tankönyvet félretéve – körül akart nézni a Karácsony Benőről addig született kritikák között, akkor sem lett ennél sokkal rózsásabb a kép róla.

Nagy Koppány Zsolt tekintette át ezeket a kritikákat, és írta meg a tapasztalatait egy hosszabb tanulmányban. Aki kíváncsi tehát Karácsony Benő kritikai fogadtatására, az ötvenes, hatvanas, hetvenes évek baloldali kritikai visszhangjától napjaink kritikáig, majd e fogadtatás alakulására, változásaira, érdemes végigolvasni az említett szerző írását. Az mindenesetre igen tanulságos, hogy halála után mintegy tizennégy évvel, 1957-ben jelent meg (Robotos Imre írta) a többi kritika előtt a gátat megnyitó, igaz, hogy Karácsonyt még kommunista íróként beállító írás. Amint Nagy Koppány Zsolt említett tanulmányában rámutat, nevezték őt azóta már cinikusnak, epigonnak, humanistának, kommunistának, *csak* humoristának, utópikus művek szerzőjének, elég sok mindennek az évek folyamán, hogy aztán a kilencve-

nes évtized elején beinduljon (ha jól tudjuk, Cs. Gyimesi Éva tanárnőnek köszönhetően) az ő ideológiamentes értékelése, amelyek egyikében, igaz, jóval később (2008-ban) a szerző halálának százhusz éves évfordulóján, az egyik megemlékező azt írja: „...öt gyönyörű regényt írt, amiből az utolsó kettő remekmű. A *Napos oldalért* és a *Megnyugvás ösvényeiért* nyugodtan kaphatott volna Nobel-díjat ő is.” (Bächer Iván, *Népszabadság*, 2008. szeptember 7.)

A regények mellett az író novellái azonban valahogy elkerülték az elemzők figyelmét, vagy azért, mert a regények előképeinek tekintették őket, vagy azért, mert úgy gondolták, hogy a novellák minden erőit tartalmazzák már a regények, és fölösleges foglalkozni velük. De még olyan magyarázat is elhangzott, hogy az akkoriban (is) dúló regényéhség az, ami mellékvágányra terelte a novellákkal való foglalkozást. Pedig Géczi János, aki ezzel a regényéhséggel magyarázza a Karácsony-novellák elhanyagolását, éppen a novellákban fellelhető „ráérősen tömör játékosságot” tartja időtállóknak, a regényeiben meg a „feszés, novellányi villanásokat”.

Egy biztos, Karácsony Benő nemcsak regényíró, hanem novellista is volt.

Novellistaként indult, és novellistaként kétszeri pályakezdestről beszélnék az ő esetében, az elsőbe tartoznak a Gyulafehérváron született zseniek (1908–1909-ben íródtak, a *Gyulafehérvári Hírlap*ban publikálta őket, szám szerint öt darabot), a másodikba a kolozsvári időszak novellatermését sorolják, az 1925-ben megjelent *Tavaszi ballada* című elbeszéléskötet 12 darabját és az 1925 után haláláig még megjelent néhány elbeszélést.

Az egyik nagyon alapos Karácsony-monográfia szerzője, Tóth H. Zsombor három nagyobb ciklusra osztja a Karácsony-novellákat: 1. a Mihalka-ciklus (*Dinnyebefőtt, Elszívják a szivaromat, Pillanatnyi segély, A fiam munkában*), 2. a Napló-ciklus (*A fiam munkában, Beiratkozunk, A vasabroncs, Vadalany és egyebek*) és a 3. a Szerelem-ciklus (a gyulafehérvári 5 novella). Ezeken kívül helyezi el a kísérletező jellegű novellákat, köztük a két visszaemlékező városnovelláját: a *Líra* és a *Nyári délután a régi Fehérvárt* című darabokat. Mindent összevetve azonban – a ciklusokon felül is – két nagy típusra osztja az összes novellát: 1. amelyek „a Karácsony-regényekben megtapasztalt szellemben és hangulatban íródtak”, és 2. „amelyek az irónia és a líra teljes mellőzéséről tanúskodnak, s így egyfelől zavarba ejtően idegennek, másfelől értékeiket tekintve jelentéktelenebbeknek tűnnek”. Megjegyzi még, hogy a „kolozsvári novellák között sem ritka a halványabb írói teljesítmény, legfőképp akkor, amikor a szerző a témák kidolgozása folyamán lemond arról, hogy a történetben uralkodó érzéseket más érzésekkel egészítse ki. A leegy-

szerűsített érzelmi képletek eredménye így egyfajta szürke és komor realizmus, amihez olykor még társadalomkritikai elszántság is csatlakozik (*Novella a tatáról, Harcsai, Demeterke, Jánoska, Attila, Beatrix, Csendes történet*).

Még mielőtt Tóth H. Zsombor írását megismertem volna, előbb végigolvastam a novellákat. Leginkább a legelső kolozsvári novellája, a *Dinnye-befőtt*, valamint – az említett monográfus szigorú osztályozásával ellentétben – a halványabb írói teljesítmények közé sorolt két későbbi darab, a *Novella a tatáról* meg a *Harcsai* című ragadta meg a figyelmet. Talán nem véletlenül. Ez utóbbit röviden összefoglalom:

A *Harcsai* című novella szürke, osztálytársai által megvetett, mellőzött, „pettyes arcú, vedlett ruhájú, silány Harcsai Ágnes”-e egy véletlen félreértés során az osztályában az események középpontjába kerül. Hirtelen irigylet és tisztelt személylé válik az osztálytársak között, félelmetes népszerűsre tesz szert az intézetben, olyanra, aki „személyek sorsát és bukását irányította”, akinek az osztály „remegett a pillantásától, sietve hódolt diktátori szeszélyeinek, és megadással tűrte szívtelenségeit. Uralkodott rajtuk, parancsolt, kegyeket osztogatott, jó osztályzatokat ígért, és rossz osztályzatokkal fenyegetőzött. Elhalmozták ajándékokkal, süteménnyel, kézimunkát, könyvet áldoztak zsarnoki oltárán, verseket írtak istennői mosolyáról, és könnyes sorokban panaszkodtak fel hűtlenségét”.

És a szerepébe magát mind és mind jobban beleélő főhőst a „lányok alázata és vak engedelmissége” mind „szilajabbá és követelőbbé tette”. Hogy a novella végén, a zárlatban, az utolsó pillanatban megérkezzenek aztán a megmentő felnőttek, és felfedjék a banális félreértést, a döbbséget és rémült, hitükben összeroppanni készülő osztálytársak előtt.

Egyszerű, kisszerű történetnek tűnik, és lehet, hogy „leegyszerűsített érzelmi képletek eredménye”, és talán nem is „a Karácsony-regényekben megtapasztalt szellemben és hangulatban” íródott, mert „az ironia és a líra teljes mellőzéséről” is tanúskodik, s így egyfelől zavarba ejtően idegennek, másfelől értékeit tekintve jelentéktelenebbnek tűnik, ahogy Tóth írja erről a novelláról (is), mégis – ennek ellenére – azt érezzük, hogy az eseménysornak van egy mélyebb, jelképi szférája. Arra figyelmeztet, hogy egy banális véletlen folytán megváltozó körülmények következtében, még egy ilyen, egyébként modell értékű mikrokörnyezetben is az egyén hataloméhisége mennyire átrendezheti az emberi kapcsolatokat, és a „tömeg”, az osztályközösség pedig hogyan veti alá magát a zsarnokoskodónak. A hirtelen hatalom birtokosává váló, korábban még lenézett kislány elvadul, lehámlik róla az addigi visszafogottság, hadd mondjuk civilizációs máznak, egyre inkább el-

kapatja magát, mind több és több kell neki. És annyira beleéli magát ebbe a véletlenül jött szerepbe, hogy a novella végén, a zárlatban is csak erősítgeti, hajtogatja a „varázsmondatot”, sőt, azt a teljesen elképedő tanára szemébe is mondja, amitől megbolondult és a szolgálatába állt egy egész osztály.

Lehet, mondom, hogy a korábban említett Karácsony Benő-novellatipizálás szerint ez a darab a nem az igazán relevánsak közé tartozik, de – gondolom – semmi sem lehetett véletlen Karácsony munkásságában, főképp ebben a kolozsvári, érett időszakban az ilyenfajta, a félelmet is előrevetítő, az elvakultságot, a feltétlen nyájszellemet, a hatalom és az azt kiszolgálók kapcsolatát ilyen plasztikusan élénk táró darab sem lehetett az. Kílóg a sorból? Nem karácsonybenős? Miért kellene számonkérni rajta a karácsonybenőséget? Egy fenyegető, időszerűtlen korban egy, ezt a fenyegetettséget, az elvakultság rémét felfestő darabban miért is kellene keresni azt, ami nincsen, és nem is lehet benne?

Azt írja tehát a mottóban is kiugratott részletben, a *Pjotruska* című regényében, hogy: „Az író írjon, és ne legyen boldogítóhivatal. Ha nemcsak fülbemászó locsogások szerzője, hanem művész is, akkor majdnem mindegy, hogy miről ír. Minden keretben, minden időben, még a legidőszerűtlenebbben is el fogja mondani azt, ami a kor zűrzavarai vagy túlságos nyugalma miatt a lelkét nyomja...”

Alig hiszem, hogy létezett más, ilyen „legidőszerűtlenebb” idő, „legidőszerűtlenebb” kor, mint amiben ő is élt, és amiben megpróbálta elmondani azt, ami a kor zűrzavarai miatt a lelkét nyomta. És aligha volt kiszolgáltatottabb, otthontalanabb és hazátlanabb írója a magyar irodalomnak a mi tájainkon, Erdély hegyes-völgyes-borvizes vidékén nála.

Szögletes zárójel. Gyermekkoromban, apám katonatörténetei között, a nagyszerű, mindig nagydarab, igazságtevő csíki székely legények legendái között és a saját, egyre duzzadóbb bakalegendáriumban, amelyben szinte mindig a jó győzött, és a rossz (a másik) mindig elnyerte méltó jutalmát, nagyon gyakran előfordult egy olyan szó, amire a hatalmasra növesztett, már-már mesei történetek között apámnak elhomályosodott a tekintete, hangja reszelőssé és síróssá vált, amikor ezt kiejtette. Hogy ott, valamelyik moldvai vagy regáti városkában, ha ezt a szót mondták nekik, ezért ölni tudtak volna a magyar bakák. És ez a szó, az azóta is – különféle helyzetekben – oly gyakran előforduló *szavacska*, amire egyik kollégánk, céhbelink, íróbarátunk egy teljes háromkötetes regényt épített, ez a *bozgor*, a *hazátlan*.

Mert miért nincs hazája valakinek, hogyha van? Miért nem tartozik/tartozhat igazán se ide, se oda? És nemcsak a múlt század harmincas-negy-

venes éveinek írója, magyarja vagy más nemzetiségűje, közembere, állampolgára. Vagyis: hazátlan. Költői kérdések nyilván. És patetikusak is.

Problematisz az az úgynevezett hazafogalom, talán az ideológiailag legterheltebbek egyike. Állandó, kízó, megválaszolhatatlan kérdéseket vet fel. Hol van a haza? Mi a haza? Egy közösséghez tartozás vajon csupán? S ha az, akkor ki mondja meg, hogy kik tartoznak ebbe a közösségbe? A kisebbségek közül például. Azok, akik a honosítási esküjükben kórusban mondják, hogy „...országot hazámnak tekintem”, és kapnak egy lakcímkártyát, majd kitöltik a regisztrációs szelvényt, beülnek valamelyik közeli vendéglőbe, aztán boldogan hazamennek, és ugyanúgy élik az életüket tovább, mint addig. Vajon lélekben másként is ezután? (És akik nem így tesznek? Azokkal mi van? Mi lesz? Ők hova tartoznak akkor?) Bonyolult, kacifántos, patetikus, no és költői kérdések, de jól lehet rágódni rajtuk. Tudunk olyan „író-hazafiról”, aki előbb „emigrált” az anyaországba, majd hosszú esztendő után „visszaemigrált” Erdélybe, mert látá, hogy ott sem megy jól neki. Pontosabban, ahogy ő nevezte: nem szeretik az ő nacionalista hazátlanságát. Nem kértek belőle. És meg is magyarázta: nacionalista, mert a nemzetét védi. Kitől? A nemzetet, ott, de most már innen? A tökösz székel. Szögletes zárójel bezárva.

Nos, hogy e röpke és dohogó kitérő után, de ennél a haza-problémánál maradva, visszakanyarodjunk dolgozatunk elejéhez, Márai Sándor naplórészletével indítottuk ezt a csapongó eszmefuttatást, azzal, amikor megérkezve Genfben, megfogalmazza, hogy nem élhetett „egy olyan országban, ami nem hazája többé”. Pontosabban: ahol hazátlannak érezte magát a korabeli, a negyvenes évek végi összevisszaságban. És láttuk Karácsony Benő kiszolgáltatottságát, otthontalanságát, hazátlanságát is, amelyre tulajdonképpen ráment az élete is. Nemcsak az övé, az egész családjáé. (Grendel Lajos 2011-ben megjelent *Négy hét az élet* című regényében az egyik mellékszereplő, Dani, aki tudatosan hagyja el az országát (Szlovákiát), keserűen állapítja meg, hogy Szlovákia nem a hazája, de már Magyarország sem az. Mert: a kisebbségi magyar embernek nincs hazája.)

Bächer Iván jegyzetben emlékezett meg Karácsony halálának 120. évfordulójáról, ő írja le az író kívülállása kapcsán, aki – említettük már – nem tartozott se ide, se oda igazából, se a székel írók, se a historizálók, se a baloldaliak közé, hogy Karácsony a románoknak magyar, a magyaroknak erdélyi, és Erdélyben még ráadásul zsidó is, aki – még ezt is tetézzve – magyarnak vallja magát, és – feltehetőleg – ezért nem került fel a zsidókat Svájcba menekítő vonatra, mert ragaszkodott a magyarságához. Magyarországon – írja B. I. –

nemcsak az akkori nagyok (Babits, Kosztolányi, Szerb Antal, Márai Sándor) mentek el észrevétlenül Karácsony Benő munkássága mellett, hanem a mai, visszatekintő kanonizátorok sem versengtek/-nek a Karácsony-életmű fel- vagy újrafelfedezésében.

Eddig egyetlen „csendes” monográfia készült róla, s a fiatal írók közül, ha jól tudom, Nagy Koppány Zsolt foglalkozott vele behatóbban. És nagyjából ennyi.

Pedig, írja ugyancsak Bächer: „Varázslatos nyelven ír, gondolkodtatón, gazdagon, sokfedelűn, álcázva, indázva. Igazi népi író, tájról, faluról, parasztról, falusi iparosról szebben nemigen szóltak őnála. Szerelemről úgy, mint ő ír, Felméri-regényeiben, lehet, hogy lehet írni, de fölösleges. (...) Műgondja, hivatástudata, életfelfogása, magánya, hadhoz-soha-nem-csatlakozása példát ad mindenkinek, aki lelkében is polgár akar maradni még.”

Az akkori nagyok kapcsán pedig, akik úgyszólván észrevétlenül mentek el a Karácsony-életmű mellett, eszembe jut egy nagyon aktuális, mai párhuzam is. Idén, március 13-án halt meg Kolozsváron Szilágyi István.

László Noémi

HÚGOM

A múlt rendszerben állunk húgommal sorban tejért, télen. Reggel van, és sötét, kicsik vagyunk, és ketten, csuklyás kabátban, mint két törpe, sárga gyapjúsapkában – anya kötötte, olyan, mint a főköttők a *Twist Olivér* című filmben. Állunk a sorban, sötét van, és hideg, egyikünk később meséli, hogy azt álmodta, két gyerekméretű alumíniumbödönnel sikerült tejfölt vásárolnia a tejsorban. Emlékeimben mindenhol ketten vagyunk, már első felmerülő képeimben a padlón hasalunk egy üres lakásban, és a linóleumcsíkok közül kikandikáló ragasztót piszkáljuk. Rojtos-csipkés mintában ül a nyúlós anyag az illesztés mentén, mi pedig versenyzünk, ki eszik többet belőle.

Első költözésünk közös életünknek második stációja. Itt lakunk majd ezután, itt fogunk jó hosszú ideig egy ágyban aludni, bár most, a padlón ha-

saltunkban fogalmunk sincs, ez növekedés közben mennyire idegesít majd bennünket. Fekszünk a padlón életünk második tömbházlakásában, egyikünk hároméves, másikunk négy, ezért van az, hogy egyikünk sem emlékszik semmire abból az időszakból, amikor a másik még nem volt e világon. De még e korai emlékekben is összekeveredik az, amire magunkban bukkantunk azzal, amit anyánk később mesél, így magunkra egyszerre látunk saját és kívülről szemmel, és sosem tudhatjuk biztosan, az előhúzott kép melyik lencséből való.

Az első lakásban külön alszunk, rácsos kiságyban terpeszkedünk, egyikünké a szekrény és a fal között, másikunké az ablak alatt, amin délben, alvásidőben leengedik a barna redőnyt. Cérnával egymáshoz szőtt fapálcikákból áll a redőny, gyűrűkben futó madzaggal engedik le, húzzák fel, s ilyenkor a madzagot az ablakilincsre tekerik. Azon az éjjelen, amikor az első új lakásban először aludtunk közös ágyban, állítólag lekapartuk a falról a festéket, ami apám szerint zöld volt, hiába, hogy mi fehérnek láttuk, s a kaparásra sem emlékszünk, a festékpór ízére azonban igen.

Sok mindent megettünk, rágtuk a linóleumragasztót, kapartuk a falat, eltüntettük a kamrából a szilveszterre félretett kínai virslikonzervet, de leginkább egymás idegeit ettük, és egymás életét is megettük apránként, részben azért, mert hasonlítottunk egymásra, olyannyira, hogy sokan azzal gyanúsítottak, ikrek vagyunk, részben pedig azért, mert nem. Nem hasonlítottunk egymásra, de hosszú ideig egyforma ruhába öltöztettek bennünket, és egyforma bilifrizurát vágtak nekünk, hiába, hogy csak egyikünknek állt jól, és amikor már kinőttünk az öltöztethető korból, és csakazértsem öltöztünk egyformán, akkor egy ágyban kellett aludnunk, egy paplan alatt, holott az alváshoz gyökeresen más módon közelítettünk.

Nem vagyunk ikrek, egy év és három nap csúszott közénk, a születéspunktat mégis együtt ünnepeltük, nagypapáéknál a kertben, és mama két egyforma tortát sütött nekünk. Jó ideig egy iskolába jártunk, és délutánonként hetente kétszer egy helyre mentünk balettórára, hiába, hogy azt csak egyikünk szerette. Mentünk, lóbáltuk a cipős-mezes szatyrot, ettük a babfőzeléket vagy a sajtos makarónit a közeli kifőzdében, hideg téli estéken vártuk a trolibuszt, és együtt lógtunk az ajtóban, fél kézzel kapaszkodva, amikor úgy hozta a sors, de kiesni csak egyikünk esett ki, azt is csak egyetleneszer, és annyira vicces volt, hogy röhögni kellett rajta. Sokat röhögtünk. Végig röhögtünk a gyermekkorunkat, hajba kaptunk, püföltük egymást, utáltuk egymást, és röhögtünk, közben észre sem vettük, hogy együtt nőttünk fel, egymás árnyékában.

Lógtunk autóbuszok és trolibuszok ajtajában, egyazon iskola padjait koptattuk. Egyikünk tanítónője szép volt és hideg, és megkeserítette nem mindennapi tanítványa életét, másikunké bölcs volt és szigorú, és bearanyozta feketebárány tanítványa napjait. Voltak közös tanáraink. Egy nő gyűrűs kezével egyikünket felpofozta, és a megütött gyermek ajkán vér serkent, egy másik, egy férfi, állt fehér köpenyben a fekete táblánál, és ujjával mutatta, hogyan mozog a papucsállatka. Ketten voltunk mindaddig, amíg egyikünk kínjában el nem költözött, és azután már mindig egyedül voltunk, és megértettük, hogy sokaságban az egyedüllétet, egyedüllétben a társaságot keressük, hogy az ember nem lehet igazán együtt senkivel, és igazán egyedül sem lehet sehol, mert senki sem képes olyan közel kerülni hozzá, hogy ne tántogjon köztük mégis űr, és még a legkongóbb egyedüllétben is ott lebegnek mindazok, akikkel együtt nőttünk fel.

Állunk a múlt rendszerben húgommal egy tábori fotón, rövidnadrágunkból földig lóg két pár pálcikalábunk, közepén a bogos térddel, rövid ujjú blúzunkból csípőig lóg két pár pálcikekezünk, közepén a bogos könyékkal, fiúsrá nyírt hajunk alól riadtan és értelmesen világít barna szemünk. Egyikünké inkább sötét és szomorú, másikunké huncut és vidám, bár mosolyogni egyikünk sem mosolyog, harmadik és negyedik osztály végén állunk, két göcsörtös őzike a pionírtáborban, isszuk az ocsmány tábori teát, és megpróbálunk szájalmas gönceinkből álarcosbáli jelmezt gyártani. Állunk a tábori fotón, mint két egymáshoz forrt, űzött vad, egyformán űzöttek vagyunk, bár ezt mindegyikünk másként éli és másként dolgozza fel, hiába öltöztettek egyforma ruhába oly sokáig bennünket, hiába nyírtak egyforma bilifrizurát nekünk, hiába aludtunk egy takaró alatt, és hiába történtek nagyvonalakban ugyanazok a dolgok velünk, hiába volt egy anyánk, egy apánk, egy öcsénk, a nyakunkba szakadt dermesztő-forró gyermekkort mindketten másként dolgoztuk fel.

Állunk a múlt rendszerben a blokk háta mögött, így mondjuk, blokk, mert idegen nyelven állunk ketten a két tömbház közé szorított, fűvel gyéren benőtt munkaterepen, ahol vakációs napjaink telnek, reggeltől estig, nyakunkban a lakáskulccsal. Állunk ketten egy nagyobb gyerekcsapatban, és megpróbálunk minél menőbb hazai tornászlány lenni, úgy hányunk cigánykereket és megyünk le hídba, mert mindketten elég ügyesek vagyunk, még a fűbe telepített gerendán is végigtipegünk, de egyikünk elől elfogynak a választható tornász bajnoklányok, így másikunk azt javasolja, egyikünk most legyen inkább férfi tornász, légy D. G., mondja egyikünk, és sajnos csak kicsit szégyelli magát, pedig napnál is világosabb, hogy itt súlyos áru-

lás történik, és rés támad a közös alvástól amúgy is jelentősen megrongált testvéri szövetség falán. De valahol mégis szövetség ez, a szülőknek például egymásról nem árulkodunk, csak épp azt nem tudjuk, hogy a közös szobánkat hogyan tartsuk rendben.

Állunk ketten húgossal a múlt rendszerben a fürdőszobában egyedül, mossuk a fülünk, a fogunk, első maszatos alsónemünk a bőven zubogó hideg vízben. Állunk a hideg rendszerben ketten egyedül, mert a maszatos alsóneműk korában már külön ágyban alszunk, addig aludt egyikünk földre terített pokrócon az ablak alatt, amíg szüleink emeletes ágyat szereztek nekünk. Azelőtt két fiú aludt benne, és nem volt emeletes, de fából esztergált négy elemmel azzá alakítottuk, és az elemeket egyikünk bevonta ugyanazzal a zöld viaszosvászon anyaggal, ami a két ágyon mindenhol feszült, a hengeres fadarab köré lapogatta az anyagot, és a végek találkozásánál sötétebb árnyalatú szalagot simított végig, rajzszöggel rögzítette. Odarajzszögeződött a múlt rendszer az egymásra pakolt fiúágyak közötti részbe, ahol ezentúl immár lánylélegzet járt ki-be, és meg-megakadt. Egyikünk álmában lelépett a felső ágyról, és nagyot dőndült a padlón, pont akkorát, mint amikor sajgó alhassal vágódott végig a szoba közepén a maszatos múlt rendszerben.

Ülünk ketten húgossal hintán, homokozóban, kajsziparackkal teli ládák között a forró porban, ülünk egymással szemben fehérre festett kispadunk két oldalán. Közöttünk az asztallap, alatta az ellentétes irányba nyíló két fiók. Érthető és érthetetlen kincsekkel telt fiókjaink az élet két külön oldalán nyílnak, és egyikünk sem szeretné, ha a másik a fiók mélyére látna, bár nyugtalanít bennünket, hogy bármelyik fiók lehetne bármelyikünké, mert sosem emlékszünk pontosan arra, hogy melyik nyáron mit hol hagytunk abba, amikor padunkban egymással szemben helyet foglalunk. Emlékeztünk mezeje éppoly fehér, mint a köztünk húzódó keskeny asztallap, melyre kis gyúródeszkát teszünk, mert tésztát gyúrni már korán megtanít bennünket nagyanyánk. Gyúrjuk a ragacsos masszát, mint emlékeink megfoghatatlan anyagát később. Addig gyúrod, vezényel nagyanyánk, amíg már egyáltalán nem ragad hozzád, és milyen igaza van! Gyúrjuk, gyúrjuk emlékeinket, de valahogy egyre jobban ragad a múlt rendszerben minden.

Ülünk a múlt rendszerben húgossal ketten, tanuljuk a szorzótáblát, az elemek periódusos rendszerét, az energiamegmaradás törvényét. Rajzoljuk Afrikát, Európát, az emésztőcsatornát. Ülünk fiókos asztalnál, telefirkáljuk a falat, a szekrényajtókat, képleteket kárcolunk az iskolai padra. Ülünk és magolunk. Felvételi tétel, ionos és kovalens kötések. Ülünk a múlt rendszerben, és nem értjük, kívül hogy lehetünk ily kicsik és satnyák, amikor

belül hatalmasak vagyunk, vágyak kavarnak és viharok dúlnak bennünk, foggal-körömmel védjük igazunk. Fogunk is, körmünk is rendre beletörik a védelmi manőverekbe, és így ott állunk védtelenül az új rendszer küszöbén, újabb és újabb palotaforradalmak után, két szegény, szakadt vert sereg. Nem fogjuk fel, hogy egymással nem harcolni, de szövetkezni kell, mert a magunk útját járjuk, bár annak akkor még semmiféle rajzolata nincs. Az ilyesmi sajnos csak visszatekintve áll ábrává össze, csak akkor tűnik fel benne a tételképző szabályszerűség.

Ülünk anyánk méhében húgossal ketten, ülünk az örök kettős egyedüllétben, annak tehetetlenségében, hogy sosem vagyunk egyedül, és folyton egyedül vagyunk, egymásra és magunkra utaltak, és nem látjuk egymást magunkban. Kétségbeesetten kapaszkodunk a különbözőség minden cafatába, amit anyánk méhében magunknak összekapartunk, foggal-körömmel tépjük egymást, hogy ne hasonlítsunk annyira. Nem akarunk ikrek lenni, de ami az egyiknek kell, az a másiknak is kell, és ami az egyiknek van, mégsem lehet csakis az egyiké. Mindenből mindig kettő kell, és a kettő közül mindig az a kíváncsibb, amelyik épp a másiknál van, és aztán persze hogy pórul járunk, mert életképletből nincs kettő egyforma, és a kint is különféle tételekben méri a sors, miközben egyikünk sem enged abból, hogy neki jutott a keserűbb falat, bár egyikünk édesszájú, másikunk pedig a sósat rágja, a keserűt nyeli, vagy azt hiszi magáról. Mindent csak hiszünk, semmit sem tudunk, mert igazi hitből nem tudni, mennyi jutott nekünk, az is csak visszatekintve áll baljós csillagtérképpé össze.

Böjthe Pál

ODÜSSZEUSZ
PÁRIZSBANILARIE VORONCA: *ULYSSES*. FORDÍTOTTA BALÁZS IMRE JÓZSEF,
LECTOR KIADÓ, MAROSVÁSÁRHELY, 2023.

Bő száz évvel ezelőtt földrészünkön a műszaki-társadalmi változások oly mértékben felgyorsultak, hogy az ember hirtelen idegen lett a saját világában. A művészet képviselőinek egy része úgy vélte, akkor tudna megfelelő képet nyújtani erről az állapotról, ha Odüsszeusz nyomába eredne. Az új arcát mutató, eszmévé lényegülő eposzszereplő annyira népszerű lett, hogy számos újonnan keletkező műalkotásnak vált a hősévé.

A brăilai származású Ilarie Voronca (született Eduard Marcus) költő bőven megtapasztalta saját bőrén az új élet okozta furcsa állapotot, amikor munkalehetőség és anyagi javak birtokában is könnyen hontalanná válhatott bárki. Nem csoda hát, hogy élményei alapján, melyek az országok közötti vándorlásaiból születtek, az irodalmi körökben feltámasztott ithakai harcost szintén megtette egy költeménye címadójává.

Az irodalomtörténet régen és pontosan besorolta Voronca költői működésének különböző időszakokra lebontható helyeit. Ami az *Ulysses*t illeti, avantgárd költészet ez, az érett, de nem az 1930-as évekre jellemző, mindent darabjaira szaggató, túl érett formából. Nem a szinte véletlenszerűen egymást követő szavak sorozata, hanem logikus szókapcsolatok, gondolattömbök poézise, minimális képverssel tarkítva. Benne lüktet a(z akkor) legmodernebbnek számító kor, amely alaposan felkavarta az addig többé-kevésbé etalonnak számító értékrendeket, és ezáltal valamelyest kihúzta az ember lába alól a talajt. De ez a rengés, amely egyértelműen emberi találmány, és nem egy külső csapás, nem katasztrófák hordozója, hanem kihívás egy másfajta élet megtapasztalására. Ennek az újdonságnak a felfedezésére, pozitívumainak felkarolására Voronca nyílt szívvel indul. Óvatosan érintve az

avantgárdtól nem idegen csúcsok, esetleg mélységek közötti ugrálást, fokozatosan tárja elénk az utazást.

Az *Ulysses*ben a lírai én olyan utazó, aki egy széles spektrumú, olykor kaotikus, számtalan összetevőből álló valóságban mozog. A költő ezer csápot növeszt, és mindegyiken számtalan szem, tapintókorong, fül és más érzékszerv kap helyet. Mindnek egyetlen és ugyanakkor végtelen sok a feladata, nehogy valamit elmulasszon felfedezni a környező világból.

Az *Ulysses* az erős megélni vágyás tükre. A költő minden porcikájával részt kíván venni ebben az újban, és őszintén hisz az elmondhatóságában. Erre viszont már nem alkalmas a hagyományos költészet, csak a régi szerkesztési, építkezési elveket felforgató új verselés, az avantgárd. Ezt a hozzáállást Voronca hitelesen jeleníti meg poémájában, ezért nyoma sincs bármilyen pózolásnak.

A külvilág modernsége, mely évezredek után ismét útjára indította Odüsszeuszt, beköltözik a költeménybe. Hirtelen megjelennek előttünk a ma is oly jól ismert világos kirakatok, fényreklámok, az utcák zaja, járművek forgataga. A világ nagyot haladt azóta, hogy Voronca papírra vetette sorait, de a változások nem oly gyökeresek, hogy ne érthetnénk-érezhetnénk a maga teljességében az akkor leírtakat. Ugyanakkor nagyon érdekes jelenség és igazi költői cselekedet, hogy a sorokból mégsem az utca közvetlen zaja köszön vissza, hanem egy áthangolt polifónia, amit valósnak érzünk. A képek éppen annyira távolodnak el a közönségestől, hogy költőivé válnak, de lényegükre gond nélkül ráismerünk.

A költő tizenkilenc énekben dalolja el, hogyan jut el Párizsból Párizsba, keresztül-kasul járva Romániát, kikacsintgatva Európába is, miközben nem hagyja el a francia főváros területét. Az érzéki tapasztalatok alapvetőek végig, és minden kisugárzás ehhez köthető. Az ágy melegét még bőrén érző hajnali, irodába készülődő borzongó, ki annak a gondolatnak az ápolgatásával próbálja maga mögé gyűrt a hosszú napot, hogy az elmaradt ölelkezést majd este pótolják a kedvesével. Aztán a várossal karöltve lassan magához térő ember útnak indul, a bizonytalanság, az önmagára találási kísérlet csirizéből a teljes éberségbe lép, és akkor szembezúdul vele a világ.

A költeményben számos metafora van, melyet Voronca nem ritkán a tudatalattiban lakozó felszabadítása céljából használ. Ha ebből a szempontból nézzük, az *Ulysses* sem mentes a szürrealizmustól, de alapvetően és a költő más műveitől eltérően, itt csak érintőlegesen van jelen az avantgárdnak ez az irányzata. Sokkal inkább egy univerzálisabb kifejezőeszközzel van szó. Voronca teljes költészetére jellemző a képiség. Folyton jelen van a külvilág,

amelyet majdnem fényképszerűen jelenít meg. Az *Ulysses*re is épp ily jellemző a filmszerű látásmód. A megjelenített képek közismertségük révén – a már említett kirakatok, utcák és egyebek – saját tapasztalatai alapján elevenednek meg az olvasóban. Az olykor szokatlan metaforák, hasonlatok, képtársítások halmozása („kiműtjük álmainkat mint a vakbelet”; „élesednek a hangok mint a török”; „a hegygerincnek kolompjait hallod”) nem terelnek tehát a szürrealizmus irányába. Épp ellenkezőleg, a valós életből vett minták ezek („fogcsikorgatva figyelnek a nagy napilapok”; „az éttermek ahol délben hivatalnokok tolongnak”; „a vízfénékről növényringás leng”), ahol nemcsak reális képeket láthatunk, de valós tárgyakkal (Cadum szappan), valós településekkel (Brassó, Csernovic, Zürich, Sinaia), valós személyekkel (Raquel Meller dizőz; Stephane Roll, született Gheorghe Dinu avantgárd költő, Voronca munkatársa a *75 H. P.* nevű folyóiratnál; Lindbergh, a pilóta) találkozhatunk.

A címadó hősön kívül más eposzjelleg is felfedezhető a poémában, mint például a tárgyak, a lények, a helyszínek sokasága. Mindezeket a költő nem távolról szemléli, hanem mindet megéli. Nagy kíváncsiság, felfedezési kedv viszi előre a történetet énekről énekre. A verselésben használt-érintett izmusokon kívül is modern költemény az *Ulysses*, hisz benne lüktet a születése pillanatában aktuális kor valósága. Ugyanakkor Voronca nem hajszolja az újdonságot a kimerülésig. Néha megáll, kifújja magát, erőt gyűjt az újabb tapasztalatok megszerzéséhez. Ilyen pihenők a poémában a teához, a krumplihoz, a tükörhöz írt ódák. Így marad ereje egyenletesen végigjárni az utat.

A költeményben felrajzolt egyfajta hontalanság Voroncánál nem jár sem beletörődéssel, sem lemondással. Ez nem az elkeseredettség vagy az ijedtség megverselése, és végképp nem vetíti előre a költő tragikus sorsát. A „himnuszom hozzád zeng középszer évszázada” – indítás és az azt követő sorok sokkal inkább arról tanúskodnak, hogy a költő amolyan kihívásnak vagy akár próbatételnek tartja a kialakult helyzetet, amelyet érdemes részletesen feltérképeznie. Ha ezzel a felismeréssel kapcsolatosan a poéma során itt-ott felbukkanó fanyarság, olykor keserűség miatt kételyeink támadnának, a költő a végére feloldoz ennek terhe alól. A tizenkilencedik, utolsó énekben megismétli a középszer-kijelentését, és fokozatosan már-már fortissimóra kapcsolva zengi: „de mennyire szeretem a város bánatát és örömét / a szénaboglyaméretű pékasszonyokat s a banánárusnőket / azt hogy a reklámok foszforeszkálva nevetnek / (...) párizs szent olaj vagy a gondolatok sarokvasára”.

Ilarie Voronca *Ulisze* hangsúlyos képekben gazdag, központosítás hiányában is jól követhető szöveg. Ez azért érdekes, és ezáltal többletet magában hordozó tényező, mert az avantgárdnak nem feltétlenül célja, hogy bármit is közérthetően tálaljon. A maga logikája szerint taglalja témáit, és az évszázadok alatt más szókapcsolatokhoz szokott olvasó nem biztos, hogy minden esetben röpké pár évtized alatt át tud állni az új gondolkodásmódra. Voronca költeménye viszont ilyen szempontból kíméletesebb. Nemcsak bővíti olvasási élményeinket, hanem élvezhető is. Aki magyar fordításban (is) olvassa, annak az *Ulysses* újabb dimenziói tárulnak fel. A szöveggazdagítás lehetőségéről van szó, az eredetiség tiszteletben tartásával. Végül, aki pedig ezt a kötetet veszi kézbe (maga a magyarra átültetett szöveg már 2009-ben megjelent a *Korunkban*), az igazán jól jár. Mert ez a kiadvány háromszerzős. A szöveg atyjáról már beszéltünk. Most szót kell ejteni két további alkotóról, akik hozzájárultak, hogy a magyar olvasók pluszélményhez jussanak.

Azt hiszem, általában a szövegátültetés csúcsteljesítménye, amikor a fordító megőrzi a szöveg eredetiségét, de közben a végeredmény költőibb lesz, mint az eredeti líraisága, ha lehet ilyet mondani. Balázs Imre Józsefnek ez azzal együtt sikerül, hogy nem kerüli ki Voronca poémája darabosabb szavainak leghitelesebb magyar megfelelőit, nem ódzkodik a költői képek tolu-lásától, amelyek az eredetiben olykor szinte kilépnek a költői világból, és önálló életbe kezdenek. Nehéz pontosan megfogni a mibenlétét, de a fordító valahogy mégis rendet tesz a szövegben, amely megoldás csak magyar nyelven érvényesülhet. Vagyis, az eredetiben úgy van jól, ahogy megszületett. A fordításban az alig észrevehető átcsoportosítások, vagy inkább szócserek teszik széppé azt, ami egyébként csupán pontos, netán szakmai volna.

A könyv képi anyaga kapcsán elmondható, hogy Hatházi Rebeka kollázsai remekül épülnek be az egészbe. Egyrészt a választott technika hangulatvilága nagyon jól illik a szöveghez, nagyon szépen összefonódnak, másrészt ez a kollázs kétszeresen is modern lett. Azért kétszeresen, mert remekül kíséri, egészíti ki a már modernnek mondott szöveget, ugyanakkor félreérthetetlenül huszonegyedik századi művészt sejtet a képek alkotójaként.

Összességében elmondható, szép munkát zár magában ez a szerencsés együttműködés égisze alatt született kis kötet.

Antal Balázs

EGY VILÁG BEJÁRÁSA

LÁSZLÓ NOÉMI: *PULZUS*. PRAE KIADÓ – LECTOR KIADÓ,
BUDAPEST – MAROSVÁSÁRHELY, 2023.

A hihetetlen kerek évfordulóhoz érkezett László Noémi új kötete világlátásra hívja olvasóját – de közel sem egy egyszerű, gondtalan utazásra, bármennyire is úgy tűnik első látásra, véletlen belelapozásra talán. Na persze az sem mindegy, hol üti fel találomra ilyenkor a könyvet a(z) (bele)olvasó... Tér és térszerűvé alakuló élet és idő – úgy is, mint életidő – bejárása, átlátása, feltárása és megértése a kötet verseinek a célja, még akkor is, ha ennek lehetetlenségével szembesül végül is a versek beszélője, akit az elejtett megjegyzések alapján esélyesen helyzetbe lehet hozni a költővel. Egy élet városai és tájai neveződnek meg a tétélekben, az olvasóban talán jobban is megragadnak az alcímként megadott földrajzi nevek, mint a poétikus jelentéseket hordozó valódi címek – már csak azért is, mert a kötet ciklusbeosztásának logikája a felszín felől nézve a városokhoz, tájakhoz igazodik. Az elsőben Erdély, majd az utolsó két versében a tágabb Románia, a másodikban Budapest, a legutolsó verssel a Balatonig megnyújtva, a harmadik ciklusban pedig a Föld nagyvárosai, s a legutolsó, kötetzáró versben egyenesen maga a bolygó a bolyongás tere. Hogy e bolyongás pedig az élet, ahhoz a legegységértelműbb útmutatást a kötet címe adja: a vér lüktetésének ritmusára hálózza be a világot az utazás élménye – bár maga az utazás inkább csak tudott itt, nem tematizált. Ami tematizált, az viszont az otthonkeresés. És épp itt kezdődik az, hogy csak első látásra tűnik olyan nyugalmasnak és kedvesnek itt minden.

A játékoság, jobban mondva a játékos felszín nem idegen László Noémi verseitől. Azok közé a költők közé tartozik, akiknek versnyelve nem áttetsző, nem az olvasó azonnali, bombasztikus „megsorozására” törekszik, sokkal inkább finoman, ironikusan szúr oda-oda, mélyítve sebbé azt, ami elsőre fel sem tűnik, vagy csak véletlen karcolásnak vélné az olvasó. Itt van például e kötet nyitánya: az első ciklus a *Béke van* címet viseli, amely szókapcsolat azonnal az első versben fellelhető. E vers, *Az idő bogárlábakon*, Kolozsvárt nevezi meg alcímében – az otthon. Ennek megfelelően kedves, nosztalgikus sorokat olvasunk, már-már édeskéseket – a személyesség visszagondol-

lós, szereteteli érzékenységből szólókat. Amikorra azonban elérkezünk a címet adó szavakhoz, addigra azok jelentése kibillen az otthonos egyensúlyból, hiszen a gyerekkor világának háttere a kommunizmus utolsó évtizedeinek képeiből építkezik. Így mikor azt olvassuk: „Harsány, hideg, szegényes, / történetedben mégis ez a jó. / Ez a gyerekkorod. Lásd, béke van” (9.) – akkor az már csak a visszanézés békéje, egy feldúlt világra való visszanézése, ahol az „idő oldása”, enyhítő és megszépítő hatása működik inkább. Hasonló módon csavarodnak ellentettjűkre a mondatok, kifejezések az egész versgyűjteményben: nagyon gyakori az ironikus jelentésteremtés. Ez pedig azt hozza magával, hogy László Noémit e versgyűjtemény kedélyét őrző és óvó szerzőnek mutatja, aki nem egyszerűen valami keserédes, fanyar édesbútól tartja magát távol, hanem a fájdalmat nem engedi be az életébe – vagy legalábbis nem engedi a felszínre jutni. Mert a mélyben kimondhatatlanul ez munkál.

Ha már a felszín és a mélystruktúra ennyiszer előjön írásomban, gyorsan kimondom: nem egyszerűen a tájak határozzák meg a ciklusszerkezetet. Az emlékezés rétegeinek folyamatos kibomlása és egymásra rakódása egyre feszültebbé teszi a verseket. Az otthon képeivel indul tehát a gyűjtemény, hogy aztán onnan egyre távolodjék. Az otthont az otthonos helyek követik, majd az egyre kevésbé otthonosak. Nagyjából a kötet közepe táján, a második, *Minden időben* című ciklusban ötödik versként szereplő *A téren. Blaha Lujza tér* című tételben fordul érzésem szerint végképp át az otthontalanság kifejezésébe a beszélő. Addig (és zömmel majd azután is) a versek logikája nagyjából hasonló: a terek körülírása, megjelenítése és a hozzájuk kapcsolódó, bennük/rajtuk megélt életesemények, élmények egymásra rajzolódása az objektív és szubjektív közös metszetében projektáló szöveget hoz létre. Itt azonban leírás helyett azonnal az élmény körülírhatatlansága szólal meg megválaszolhatatlan kérdések formájában: „A jóra miért nem emlékezem? / A rosszat miért boncolgatom? / Magam előtt miért tologatom / az éjszakában annyi unt szavam, / elrontott célzásom, kisiklott évem, / távoli életem vakfoltjait?” (65.) Itt az alcímet adó tér pusztán csak megemlítődik, de annál élesebben rajzolódik meg a keresztút-lét, a között-lét „seholtalansága”, ami azért is lepheti meg az olvasót, mert a keserű kifakadás előkészítése csak a figyelmes szemnek tárta föl magát. Innen azonban egyértelmű, hogy nem annyira a helyek megidézése, a kellemes hangulatok rekonstruálása a fő tét, hanem önmagának, önmaga elveszett, kihullott életidejének keresésére indult vissza az időben a beszélő. Pedig pont a „pesti (+balatoni) szín” cikluscíme kecsegtet az állandósággal – közben meg itt feslik fel a szövedék. Igaz,

ehhez nem is kell az ötödik versig eljutni. Hiszen egy fővárost már bejárnak a versek, mielőtt Budapesthez érnek – s a Bukarest-vers kezdetét e versek kezdete minimálisan variálva megismétli („Bukarest véletlenül alakult” (49.) – „Budapest véletlenül alakult” (55.). Ráadásul, bár két külön ciklusban, de egymás után következnek e versek, főcímük pedig sorrendben a következő: *Anyavers* – *Lányvers*.

Ezzel pedig elérkeztünk oda, hogy a versekben természetesen nemcsak úgy sorakoznak a tájak és városok, városi helyszínek meg a hozzájuk rendelt események, hanem egy felnövéstörténeti kirakós mozaikdarabkáit is az olvasó elé tárják, ahol gyerekből anyává, gyermekek édesanyjává válik a beszélő. A megélt élet és a lehetséges életek – nem is annyira mint elszalasztott, meg nem élt életek, hanem mint a szembejövők arcán fürkészendő – vagy az elvégzett munka öröme, majd egyszerű nyugtázása és persze rengeteg keresés és ténfergés, életkori periódusok, amikor a beszélő magányos és szorongó: mind témákat adnak a verseknek. Azért persze olyan nagyon nem komorodik el a gyűjtemény anyaga, de látványosan másképpen működik egybeolvasva, mint az egyes tételek külön-külön. Éppenséggel nagyon is elképzelhetőnek tartom még afféle városnapi ünnepségeken is egyik-másik elhangzását, különösen, hogy erre inkább Erdélyben éreznék esélyt, és az erdélyi városokat megidéző versek még egyben olvasva is barátságosabbak, legfeljebb csak egyféle sokat sejtető boldog-szomorúság bujkál a soraik között.

A harmadik ciklus, a *Bábel* már címében is jelzi a zűrzavart – vagy talán pontosabb, ha azt mondom, hogy a címében jelzi, mert maguk a versek továbbra is a beszéd elemi örömről tanúskodó darabok, melyek magabiztosan őrzik poétikai karakterüket. Európa, Ázsia és Ausztrália városai már nem egyszer az íráságon/költősegen keresztül telnek fel tartalommal, ilyenformán a korábbi ciklusok munkához kapcsolódó verseihez illeszkednek (amilyen a budapesti ciklusban például a *Drei Raben* c. vers). A városról városra „repkedő” versek közül mindenképpen azt emelném ki, amelyik nem város(ok)ról beszél: a kötetzáró, *Egy kör* főcímű verset, melynek alcíme szerint „helyszíne” a *Föld*. Ennek ellenére, már amennyiben ez ellentmondás, nem valamiféle összegző költemény ez, inkább a jövő verse, és hát abban is az egyetlen bizonyossága – a halálé. Az eddigiekből úgy tűnhet, logikus zárlat ez a gyűjtemény végén, de azért közel sem komorul el ennyire a látkép – inkább ugrás érezhető itt a megelőző versek után, mint fokozatosság, s hát maga a vers sem igazán szomorú tulajdonképp, éppen az eddig is meglevő játékoság okán, amely nagyon termékenyen tartja mindvégig mozgásban az ellentmondások finoman ironikus feszültségét. Ám – persze annyira nem

meglepően – immár végképp összekapcsolja a beszélő sorsát a töprengéssel, az írással – a verssel – és a szorongással: „Halálom olyan, mint ez a mondat. / Ige sincs benne, mégis iszonyú sokat ronthat / a helyzeten. Vagy végképp kiigazítja azt...” (134.) Hogy aztán a végére valami bizarr halál-ünnepben érjen véget látszólag – amiről persze szó sincs, inkább holmi kontemplativitás olvasható ki a kötet zárósoraiból: „(...) halálom is velem született. // Ihatnánk is erre, azt hiszem, úgy dukál, / ne múljon semmi el tőlem! Egészséget, halál! / Nőj nagyra, élj soká, légy áldott, sokasodj, / míg poharunkból a nedű kifogy.” (135.)

Mindezt pedig az a könnyeden rímelő, ritmusérzékeny, de ritmustörésekre és ritmusváltásokra bármikor kész, allúziókkal és hivatkozásokkal finoman átszőtt versnyelv működteti, amely László Noémi költészetének megbízható ismertetőjegye volt mindig is. Nem feltétlen törekszik virtuozításra, megenged ragrímeket vagy nagyon kézzelfogható felelőrímekeket is magának – de ez a fajta esendőség tudatos eszköze lírája formai eszköztárának már a kezdetektől fogva. László Noémi tavaly volt ötvenéves, s jövőre lesz harminc éve, hogy első kötetével bemutatkozott a költői pályán, de ezeket az éveket csak azért emlegetem fel itt, mert középkorúságnak e versek szemléletében, nyelvében nyoma sincs (bár az is lehet, hogy a kritikus is e költészettel együtt „középkorúsodott meg”), talán csak itt-ott érezni megfáradást – ami viszont összefügghet a versekbeli témákkal is. Amiről e helyt nem beszéltem, és érdemben kevésbé is tudok szólni róla: a kötet versei között Orosz Annabella illusztrációi sorakoznak, ugyan tematikailag érzésem szerint szabadon, de hangulatukban nagyon szépen „támasztva meg” a verseket: a nosztalgia, a melankólia és az otthonos melegség egyként jellemzője képnek is, szövegnek is a kötetben.

László Noémi a mai középgeneráció meghatározó költője. Visszafogott és távolságtartó, közege személyes, olykor megejtően az. Ország és világ nagy dolgai helyett mer „egyszerű” nő – lány és anya – lenni verseiben, de egyáltalán nem valamiféle tradicionális szerepnek fogja fel ezt. Jelen kötetete összegző-szintetizáló jellegű érzésem szerint – bár lehet, hogy csak a kerek évfordulók miatt érzem így: miközben felvonultatja jól ismert lírai eszközkészletét, az életét átfogó nagy állomásokról ír, a világot keresztül-kasul bejáró utakról. Az olvasó pedig további „jó” utazásokat kívánva várja a következő állomást!

Burkhardt Zsófia

VATTACUKOR ÉS KÖNNYEK A NAGY HEGY TÖVÉBEN

LUISA GÓMEZ GASCÓN: EL-DZSEBEL. *TÖRTÉNETEK A NAGY HEGY
TÖVÉBŐL*. FORDÍTOTTA PÁVAI PATAK MÁRTA, PATAK KÖNYVEK,
LEÁNYFALU, 2023.

Luisa Gómez Gascón spanyol író nő életműve feltűnően kevés figyelmet kapott a saját nyelvterületén. Az a néhány spanyol nyelvű recenzió, amely az interneten található róla, vidéki, aragóniai írónőként tartja számon a szerzőt, s különösen a Moncayo-hegyről szóló írásait méltatja: „azt is mondhatnánk, hogy ezek a varázslatos, szenvedélyes, olykor hipnotikus történetek annak diktálására íródnak, amit a csúcsról fújó szél suttog a fülébe”.¹ Kiemelik továbbá a szövegei folklorisztikus jellegét: az író nő „magányos utazó, aki pásztorok, parasztok, csavargók és öregek szájából hallgatja az időbe fagyott élményeket”, és „úgy ír, mintha valós életek történeteit öntené fikatív világokba”² (spanyolból fordítások a Deepl után szabadon). A magyarra fordított novelláskötet alcíme is – *Történetek a Nagy Hegy tövéből* – a helyi beágyazottság fontosságának, valamint az ökokritikai olvasat lehetőségének kettősére irányítja a figyelmet, az első novella pedig rögtön igazolja is ezt: a Moncayót életében először megpillantó afrikai lány szemszöge lehet akár az olvasóé is, vele együtt utazunk a helyszínre, ismerkedünk meg az ígért földjeként jellemzett tájjal és lakóival. A kötetkompozíció igényességére vall, hogy noha a novellák egymástól függetlenek, a zárónovella némiképp kereket alkot a nyitóval: a vonatra felszálló nővel együtt utazunk tovább „a végéig”, magunk mögött hagyva a megrázó élményeket, a sorsokat, amelyek a könyv elolvasásakor egy kicsit összefonódtak a sajátunkkal.

Mitől válik a Moncayo az ígért földjévé, miért áll a kötet középpontjában? Kétségtelen, hogy a Nagy Hegy aktívan részt vesz a helyiek életének szervezésében. Ez a tájpoétika leginkább az *Adoyra, a mór lány románca* című novellában követhető nyomon, melyben középkori (sőt, újlatin novellairodalmi példánál maradva dekameroni) világkép és természetfelfogás

érvényesül. A hegy tájékozódási pontként szolgál időben: „Történt az 1211. esztendőnek azon a napján, amikor a hó még nem hagyta el a Moncayo csúcsait”; térben: „Ily dolgokon elmélkedett don Guillermo, a Félszemű, mikor a sűrű tölgyes mögött megpillantotta a várat a szikla tetején, amely őrhelyül szolgált a Moncayo oldalában megbúvó városkának”; illetve meghatározza, alakítja az ott lakók világnézetét és nyelvét: „És ha majd azt látod, hogy a Moncayo hegycsúcsait hó takarja, jusson eszedbe, hogy bárhol legyek is, szívem még mindig érted sajog, és szerelmem irántad olyan tiszta, mint odafönn a jég, melyben csak az átlátszó víz lakozik.” De nemcsak a középkorban játszódó szövegek világában válik fontossá a hegy, hanem a modern idők szegényembere számára is esszenciális a maga sajátos légkörével, flórájával és faunájával, és sokszor a boldogság, a meggyógyulás utolsó ígéretét hordozza, születés és halál fölött öröklik, például *A macskás ember* című novellában: „És az utcai lámpa gyér fényében a férfi szülőföldje, Aragónia régi történeteit mesélte neki. Olyan az a vidék, ahol a jeges északi szelet száz néven ismerik, és van ott egy nagy hegy is, Moncayo a neve, az őt is látta, amikor megszületett. – Majd ha összespóroltunk egy kis pénzt, elviszlek oda, ott havat is láthatsz, egészséges, friss levegőt szívhatsz! Majd meglátod, ott kigyógyulsz ebből a köhögésből!”

A két idézett novella nemcsak a tájpoétika összetettsége miatt működik jól, hanem amiatt is, ahogy a prózanyelvet sikeresen, hitelesen igazítja a megidézett világokhoz. A fordító ügyesen egyensúlyozik a különböző stílusú, változatos regiszterekkel operáló szövegvilágok között, meggyőzően magyarázza az árnyalatokat. Az *Adoyra, a mór lány románc*a középkori elbeszélője, azaz lejegyzője ízletes, veretes szófordulatokkal gördíti előre a krónikát, a történet végére még saját szerzői névjegyet is kanyarít, egyben reflektálva a lejegyzettekre, és – a teljes kötetre is kiterjeszthető – olvasói magatartást írva elő: „És aki mégoly élvezettel, mint részletességgel lejegyezte e románc történetét, nem más, mint Adoyrának az a fia, aki elkísérte anyját a Szentföldre, hogy aztán visszatérjen keresztény földre, ahol született. Így is leszen megörökítve a város iratai között, hogy az eljövendő nemzedékek megismerhessék, mi történt a Lefejezett Szent János monostorban, és ítéljenek igaz belátásuk szerint az anyoni fráter Guillermo és a Trasmoz városából való szerencsen Adoyra Ibn Amir fölött. Isten tartsa meg őket sokáig. *Veracruz*i Fráter Bernardo, a Lefejezett Szent János monostor írnoka.” A *Macskás ember* pedig ezzel szemben letisztultabb, de a témához és a szereplők alkatához illő érzékeny mondatokkal építkezik: „Egy reggel, amikor Jaime egy rakat fával érkezett haza, Inést mozdulatlanul találta, arca olyan színű lett, mint

a felhők, amikor délután fúj az északi szél. A macska az ölében dorombolt. Inés úgy költözött el az életéből, ahogyan érkezett. Minden külön értesítés nélkül, csöndben, mint a tovasuhanó madár árnyéka. Attól a naptól fogva Jaime bezárkózott a házba, és a macskákon kívül senkit nem engedett be.”

Azon is érdemes röviden elgondolkodni, hogy a kötet fülszövege mire kívánja felhívni a figyelmet, mivel szeretné megragadni az olvasót. Annál is inkább, mivel a Fráter Bernardo által leírt „ítéljenek igaz belátásuk szerint” mint az olvasó viszonyulására vonatkozó javaslat/előírás összecseng a fülszöveg soraival, melyek szerint a határhelyzetekbe került, esendő szereplők fölött a szerző nem ítélkezni akar, „csupán megmutatja életüknek azt a pillanatát, amelyben valami miatt fontos döntésre kényszerültek, vagy éppen még a döntéshozatal előtt állnak”. Ezeket a gondolatokat többek között a *Vattacukor* című novella illusztrálja emlékezetesen, a kötet egyik legművészebb, legfinomabban kidolgozott szövege, amelyben az anyaság motívuma megsokszorozódik keresztény és mitológiai szimbólumok hálózatában. Helyszíne egy falu, ahol a hagyományoknak megfelelően Mercédesz napján búcsús vásári forgatagot rendeznek Szűz Mária tiszteletére. A szöveg a fiatal, teherbe esett lány, Adoración (becenevén Dori) monológjából áll, a lány magában narrálja a vásár eseményeit, amelyen az édesanyja kényszerítésének engedve vesz részt. Megszólítottja hol önmaga, hol az anyja, hol a méhében növekvő kisfia. Dori kelleetlenül vegyül el barátnőivel a parádés forgatagban, amely leginkább vidámparkhoz hasonlít, kerülgetve egykori szeretőjét, akitől teherbe esett, végül a tükörlabirintusba vált jegyet (labirintus mint határhelyzet!): „tükrök vesznek körbe, apró tükrök, utálatosak. A végtelenségig visszatükröződöm bennük arra a néhány másodpercre, amíg világít a lámpa, mintha varázslat volna.” A visszatükröződés kulcs a teljes novellához, Dori a labirintusban eltévedve, pokoljárása közben szembesül saját Minótauroszával: az anyja iránti gyűlöletével, magzata féltésével, a kétségbeesésével, a(z ön)pusztító gondolataival: „Ki kell jutnom innen, igen, levegőt akarok, haza akarok menni, megszülni a gyermekemet, megölni az anyámat... Megölni? Anyám, anyám! (...) Bocsáss meg, arra, ami a legszentebb neked, segíts rajtunk! (...) Vigyél ki ebből az őrült fejből, ebből a búcsús labirintusból, ebből az ocsmány életből!” Látomások, gyermeksírás, őrültség, levegőtlen-ség, pánik uralkodik bent – a kristálylabirintus bentje és Dori gondolatai nem választhatók külön, ahogy az sem, hogy a fohászt az édesanyjának címezi-e vagy az ünnepeelt Istenanyának, és a novella éppen ettől válik rop-pant izgalmassá.

A megsokszorozódás folytatódik a szöveg jelképei szintjén, kiderül, hogy Dori édesanyjának neve Mária de las Mercedes (az ünnep egyben az ő névnapja is), aki egyfajta torz, ellentétes Szűz Mária-jelképként tűnik fel, „mint a mesében a gonosz mostoha”, aki megkeserítette/elvette a férje és gyermeke életét, bár ő maga is áldozat a saját szemszögéből. A drámaiságot fokozza, hogy egy adott ponton anya és lánya átfedődnek egymással, Dori a kettejük hasonlóságáról vall: „a te véredből vagyok, ne feledd! Ismerlek, nagyon jól ismerlek, mert én is olyan vagyok, mint te.” A vérrokonság mellett kapocs lehetne közöttük az is, hogy immár mindketten egyedülálló anyák, ami szintén egyfajta Szűz Mária-utalás. A névszimbolikát folytatva, Dori nevének is van jelentősége: az Adoración imádást jelent, és hagyományosan a gyermek Jézust imádó napkeleti bölcsek történetére utal, akik a csillagot követve jutottak el a jászolhoz. A név jelentését és jelentőségét megerősíti a szöveg, a novella tetőpontján, a labirintus közepében Dori egy fényes ezüstcsillagot talál, alatta pedig egy bepólyált csecsemőt – vagy talán csak látomása van, ezt ő maga sem tudja. A csillag azonban igazi, Dori kiviszi magával a labirintusból, ez akár előrevetíthetné a kisfia szerencsés megszületését, Dori boldog anyává (pozitív Szűz Máriává) válását; az utolsó mondat azonban egy konkrétabb szereppel, jelképpel is telíti a csillagot: „Hazaviszem anyámnak ajándékba, örülni fog neki, szegény.” Mivel fordítással van dolgunk, nem tudhatjuk, hogy az író eredeti szándéka szerint került-e a „szegény” szó a mondat végére, vagy a fordító nagyszerű döntésének az eredménye, mindenesetre rendkívül ütősen zárja a novellát azzal, hogy érezteti Dori édesanyja iránti szánalmát és (talán) megbocsátását. Figyelembe véve, hogy a búcsú jelentése „a bűnbánat szentségében már fölloldozást nyert bűnért járó, ideig tartó büntetés elengedése” (Magyar Katolikus Lexikon), és hogy a novellában a Szűz Mária tiszteletére rendezett búcsú egybeesik Dori anyjának a névnapjával, beteljesedik az ünnep lényege, a Minótauroszt legyőztük, a novella metaforikus történetalakítása is kerekre zárul.

Nem mindegyik novella ennyire kidolgozott, találunk a kötetben egy-két középszerű szöveget is, például közhelyesebb szerelmi történeteket fülledt erotikával, túlcorduló életundorral, klisés nosztalgiát helyenként túl sok fölösleges adalékkal vagy ki nem fejtett, el nem mélyített szálakkal, amitől az az érzésem, hogy írói csuklógyakorlatot olvasok. A drámai megfogalmazások, hangzatos szélsőségek miatt veszít a szöveg a feszességéből és élvezhetőségéből, például az ilyen mondatoknál: „És egy sötét hajnalon Amanda kinyitotta a szemét. (...) Örökre így szerette volna megőrizni, nyugodtan, kielégülten a kettős orgazmusuk után. De tudta, hogy ez lesz az utolsó éj-

szakájuk.” Azonban még ezeken a novellákon is érződik a művészi igény, feltűnik egy-egy jól beépített motívum vagy technika, például a szőlőfürtök mint férfiúi jelkép, vagy dalszövegek/refrének, melyek beleíródnak a történetbe, alakítják a narrációt.

A teljes kötet alapélményére jellemző az emberek közti kommunikáció akadályozottsága, a nyelvtelenség, némaság – néha konkrét értelemben is. (Részben ezzel magyarázható a kötetben a monológok gyakorisága.) A már korábban említett *Macskás ember*ben a „macskás” nő néma, ennek ellenére, paradox módon a teljes kötetben társával együtt ők az egyetlen boldog szerelmespár, akik tökéletesen megértik egymást. A férfi a kedvese halála után kétszeresen veszi át a némaságát: egyrészt a macskákon kívül többé senkivel nem áll szóba, másrészt halála után egy macska kiharap egy darabkát a férfi nyelvéből – azaz „elvitte a cica a nyelvét” a valóságban is –, ez a macska pedig a nő szimbólumaként is jól működik. Más novellákban a kommunikációs akadályok társadalmi vagy generációs eredetűek. A konfliktusok elfedése ideig-óráig kecsegtet tökéletesnek tűnő létállapottal, de a szöveg érezteti a hallgatás mögött meghúzódó súlyos problémákat: „Mondhatnánk, egészen addig boldogok voltak. Nagyon boldogok. Mert Abel sose kérdezett tőle semmit, Amanda pedig hallgatott.” Amikor a fiatal, megalázott vagy szociális helyzetükből adódóan félresiklásra ítélt lányok senkivel sem beszélhetik meg gondjaikat, versírásba menekülnek – fájó pont, hogy néhol illetéktelen kezekbe kerülnek a versek, és a következmények még inkább ellehetetlenítik a lányok életét. A versek alternatívája az éneklés vagy zenehallgatás mint önkifejezési mód és mint a kommunikáció egy lehetséges csatornája, sőt a festészet/rajzolás és a hímzés is feltűnik; az olvasó a novellák révén részesül abban az élményben, amelyben a szereplők is: a művészet menekvést kínál és felszabadít. A kommunikáció szempontjából *A piros ruhás baba* az egyik legérdekesebb novella. Felnőtt elbeszélője a gyermekkori énjét és családjá sorsfordító napjait mutatja be a második világháború idejéből, gyermeki szemszögből. A kislány az események traumatizáló hatására identitásjátékba kezd, fölöttes énjének teszi meg Laly nevű babáját, és sosem a saját, hanem a baba (meg)érzéseiről beszél csupán: „– Laly azt mondja, hogy fél.”; „– Laly azt mondja, ne legyél szomorú, nagypa!” A Laly baba ágenciája megnő, az elbeszélő az olvasóra bízta a döntést, hogy a gyermek varázslatos létérzékelésének tudja be a csodát, vagy a gyermekkel együtt hiszi és tekinti ezt valóságnak és természetesnek.

vezettel mesél a Moncayo vidékéről és népéről, sivatagi férfiokról, akiknek „homok és undor cserzette szívük” arra vágyik, hogy női tekintetekben fürösse meg magát, a kitörni (nem) próbálkozó lányokról, bántalmazásról és művészetről, áldozatokat hozó asszonyokról, pajzán kuplék dallamáról, alkohol és vér szagáról.

JEGYZETEK

¹ Miguel Mena: *Alpie del Moncayo*, <https://www.olifante.com/publicaciones/al-pie-del-moncayo> (utolsó elérés: 2024. április 19.)

² Antón Castro: *Adiós a la escritora Luisa Gómez*, <https://antoncastro.blogia.com/2011/021701-adios-a-la-escritora-luisa-gomez.php> (utolsó elérés: 2024. április 19.)

Amik Annamária – György Andrea

REMÉNY A REPEDÉSBEN

SÁNDOR IVÁN: *TILTOTT TERÜLET*. MAGVETŐ KIADÓ,
BUDAPEST, 2023.

GyA: Ez a könyv egy repedéssel kezdődik: a fiktív Tófalva árnyas villasorán található Napfény Panzió falán megsérül a vakolat, így napvilágra kerül az épület korábbi neve és építésének ideje: Rózsa Villa – 1924. Ez készletti kutatásra a helytörténész hallgatót, aki a ház történetét választja szakdolgozata témájául. Nem akarja eltüntetni a repedést (később nemcsak a repedést tüntetik el, hanem a panziót, sőt az egész villasort, mintha ott se lett volna), hanem belé akar hatolni, hogy feltárja, ami mögötte van. A vakolat korábbi rétegét kívánja láthatóvá tenni. Restaurátor ő, aki szavakkal dolgozik.

AA: Ha Marija Sztjepanovánál az emlékhordozó tárgyak vonakodva tárják fel titkaikat, Szergej Lebegyevnél pedig ellenkezőleg, megkerülhetetlen mementói az emlékezésnek mint morális kötelességnek, Sándor Ivánnál leginkább azok törekenységét érzékelem. Az aktív emlékezés teremt kapcsolatot a pusztulásnak elkerülhetetlenül alávetett tárgyi emlékeink között, és oldja fel valamelyest az értékek időtlensége és megjelenésük szívszorító időbelisége között a feszültséget. Az épületeket ugyan lebontják, de előtte a helytörténész szakdolgozatában megörökíti azokat és mindazt, aminek mulandó otthont adtak. Az emlékezés ezzel nemcsak a dokumentálás kötelességeként jelenik meg, hanem kiváltság is – a tapasztalat privilégiuma, hogy a Helytörténész a megfelelő, noha aggasztóan szűk időben ott lehetett.

GyA: Sándor Iván regényei a kimerevített jelenben, egy kizökkent időben játszódnak, olyan világban, amelyet már *A hetedik nap* című regényéből is jól ismerünk, ahol a menekülés a hétköznapi megszokott tevékenysége. *A Tiltott terület* megerősíti, amit Sándor Iván korábbi műveiből már tudunk, hogy az ember nem egyszerűen úton lévő, hanem menekülő lény. A Mű-

vészettörténész *A menekülők a képzőművészetben* című könyvéért, amelyben Lót és családja menekülésének a témáját feldolgozó klasszikus festményt elemzi, szakmai díjat kap. Visszatérő kép az országutakat elfoglaló „menekülők kísértetjárása”, amely sosem szűnik meg, folyamatosan ismétlődik: „az újabb menekülők, mintha nem újabbak, hanem a korábbiak lettek volna, akár egy filmen játszották volna önmagukat, és újabb meg újabb próbafelvételre rendelték volna őket, ismerősnek éreztem mindannyiukat” – mondja a Haditudósító. Az élet és a film párhuzama azt a felismerést hozza, hogy mennyire kicsi a távolság a valós események és a fikció között. Könnyen egy kísértetfilm kellős közepén találhatjuk magunkat, hogy aztán kiderüljön: ez a valóság.

AA: Ez nem meglepő, hiszen a fikció az életből táplálkozik. A képzőművészeti hivatkozások gazdagságával Sándor Iván a fordítottját is vizsgálja: mennyire formálja mintegy visszacsatolásként a maga során a fikció is a valóságot. Ezt a kettős folyamatot reprezentálja az, ahogyan a Helytörténész mindent fotózással dokumentál, a Művészettörténész pedig fordítva, az elmúlt korok képi dokumentációit boncolgatja folyton. A kérdésre visszakérdezéssel felelés játéka, amelyet az egyik narrátor és a Barátja űznek, a kultúra szerepét rögzíti: amíg feltehető érvényes kérdés, amely további kérdést szül, addig nincs itt a vég. Ezzel szemben, a foglyul ejtett orosz Tiszt csak a maga imperialista szólását fújja, a válasz kerülésével érvénytelenítve a Haditudósító kérdéseit. Amikor a panzióban található tölgyfa dobozkába a narrátor is beleteszi a maga tárgyait, a jövőbeni nemzedékekre bízva, hogy rákérdezzenek – akárcsak ő – a különböző korokból származó, villanásszerűen esetlegesnek tűnő emlékek kapcsolódási pontjaira. Ugyanazt a funkciót tölti be a dobozka, mint *A hetedik napban* Thomas tarisznyája, amelybe az emléktárgyakat gyűjti.

GyA: Bár szűk térben, rövid idő alatt játszódnak le a jelen idősíkjának történései, a regénybe foglalt történet mégis nagyon tágra nyit térben és időben egyaránt. A könyv olvasható a pusztító emberi természet példázataként. Sándor Iván műveinek egyik alaptétele szerint ugyanis a történelem állandóan ismétli önmagát, ahogyan a Művészettörténészt laudáló Professor is mondja: „a történelem eseményei egyidejűek, nincs múlt, nincs jelen, jövő sincs, csak új és új körülmények közötti ismétlődés”. A regény mottója, a T. S. Eliot-idézet ennek a felismerésnek a lírai párja. Szintén ismerős motívumként tér vissza az emlékezés, az álom.

AA: Ha *A hetedik napban* az álom és a valóság érintkezési vonalai nem egyértelműek, a *Tiltott területben* a szereplők jól elkülöníthetően írják le a tudatalattijuknak ezt a munkáját. A huszadik század két nagy totalitárius rendszere, a német fasizmus és a szintén birodalmi tudatra épülő, most is zajló orosz agresszió párhuzamba állításának háttérére rajzolja ki Sándor Iván a sérülékeny szubjektumot, aki a kultúrába kapaszkodik.

GyA: Sándor Ivánt az foglalkoztatja, hogy mit tehet az európai kultúra értékeinek megőrzéséért az értelmiség, amelynek a felelősségét egyetlen erős képbe sűríti: a Művészettörténész sötétben is világító hegyű tollával jegyzetel az éjszakai kertben. Érdekes, hogy a regény szereplőinek nincsen polgári neve, a hivatásuk, a mesterségük (Művészettörténész, Tényfeltáró újságíró, Tanár stb.) vagy beosztásuk (Adjunktus, Professzor, Igazgató stb.) jelöli őket. Hogyan értelmezed ezt?

AA: A szereplők funkcionális nevei mitikus-univerzális dimenzióba emelik a narrációt, és ezért végtelenül szomorúak a Chirico-kép margóján elhangzó szavak: „a mítosz sem segít, a Szörny felülkerekedik”. Működhet-e még a személyes tér, amikor a valóság olyannyira hektikus – a mobiltelefon csöngése folyton megszakítja két szereplő beszélgetését –, hogy már gyorsabban pörög, mint ahogyan értelmezhetnénk?

GyA: Ennek az egyre utolérhetetlenebb pörgésnek a ritmusára hangol rá az ismerős sándoriváni szöveg, amely kisbetűvel kezdődő bekezdésekre tagolódik, azokat pedig nem zárja le pont. A sorjázó mondatok szaggatottak, töredezetek, sietősek, már-már kapkodók. Jellemző a szerzőre, hogy végig a háttérben marad, nem tárulkozik ki, pedig tudjuk, hogy személyesen is kapcsolódik a feldolgozott történethez. Megtehetné, mégsem ír családregegyt, bármennyire divatossá is vált napjainkban ez a műfaj.

AA: Talán ennek tulajdonítható, hogy nehezen különböztethetők meg egymástól a narrátori hangok. Ránk hárul a feladat, amelyet egyikük a múltbéliel kapcsán fogalmaz meg: „nincs arcuk, testük, mégis megkülönbözteti őket a képzeletem”. Különösen illik erre a megkülönböztető aktusra Edmund Burke-nek, a konzervativizmus atyjának a kifejezése, a „morális képzelet”, amely az európai kultúrának azt a törekvését jelöli, hogy a nyers földi valóságot, különösen a költészet és a képzőművészet erejével, átemelje a lelki Jó valóságába. Ezzel az átszellemítéssel érvényesíthető újra és újra az emberi méltóság, és Sándor Iván ennek a folyamatnak a törekvését ábrázolja szívbe markolóan. Ennek során csupán a jelen idejű történetek képeznek folyamatot, ugyanis a múlt beszámolóit (például Rózsa naplója), de a

jelen dokumentumai is (például a ravensbrücki táborról szóló tájékoztató, a narrátorokhoz címzett levelek) már szabályszerű nagy kezdőbetűvel, mondat- és bekezdésszározó ponttal épülnek a narrációba. Számomra ez egyszerre tükrözi az írói vágyakozást az artikuláció lehetőségére, és jelzi, hogy az artikuláció, az utánunk fennmaradó dokumentumaink ugyanakkor minduntalan megtörik a valóságunk folyamát. A léttapasztalatban eleve ott a törés, amelyet legfeljebb ráfestéssel tüntethetünk el, mint a Rózsa Villa faláról a feliratot.

TALÁLT VERS

Szervác József

(1952 – 2001)

FÖLJEGYZÉS

Tartozol nekem, Magyarország
szemeimért valami horizonttal.

Tartozol minden múltamért
egy gyászmenettel és hogy helyetted
naponta én vezeklek, amiért
internáltad a történelmet.

Tejfogaimmal tartozol.
Harminc évemből visszajár
tizenkettő, ha nem méltóztatol
nagykorúsítani végre már.

A jövőmet még rád tesztálom.
De egyelőre törődjünk a mosttal:
Tartozol nekem, Magyarország,
szemeimért hazányibb horizonttal.

NÉVJEGY

- Scipio idejében Egyiptomból még fél évszázadban lehetett Menekkedni vándorolni - mondta csendű hangon, és az arcán tegula erecskéiben, egy-egy bőrből pattant szét a por, mint a Nilus deltája, vette előre Migtál, még a gyors díszáradás előtt - Ented? Fél évszázadban fette hangú Kannilla, és egy pillanatra újra lángba borult.

Volans Attila

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Communitas Alapítvány,
Bethlen Gábor Alap,
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl, valamint a <https://www.lato.ro/elofizetesek> oldalon.

ISSN 1220-5982